

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

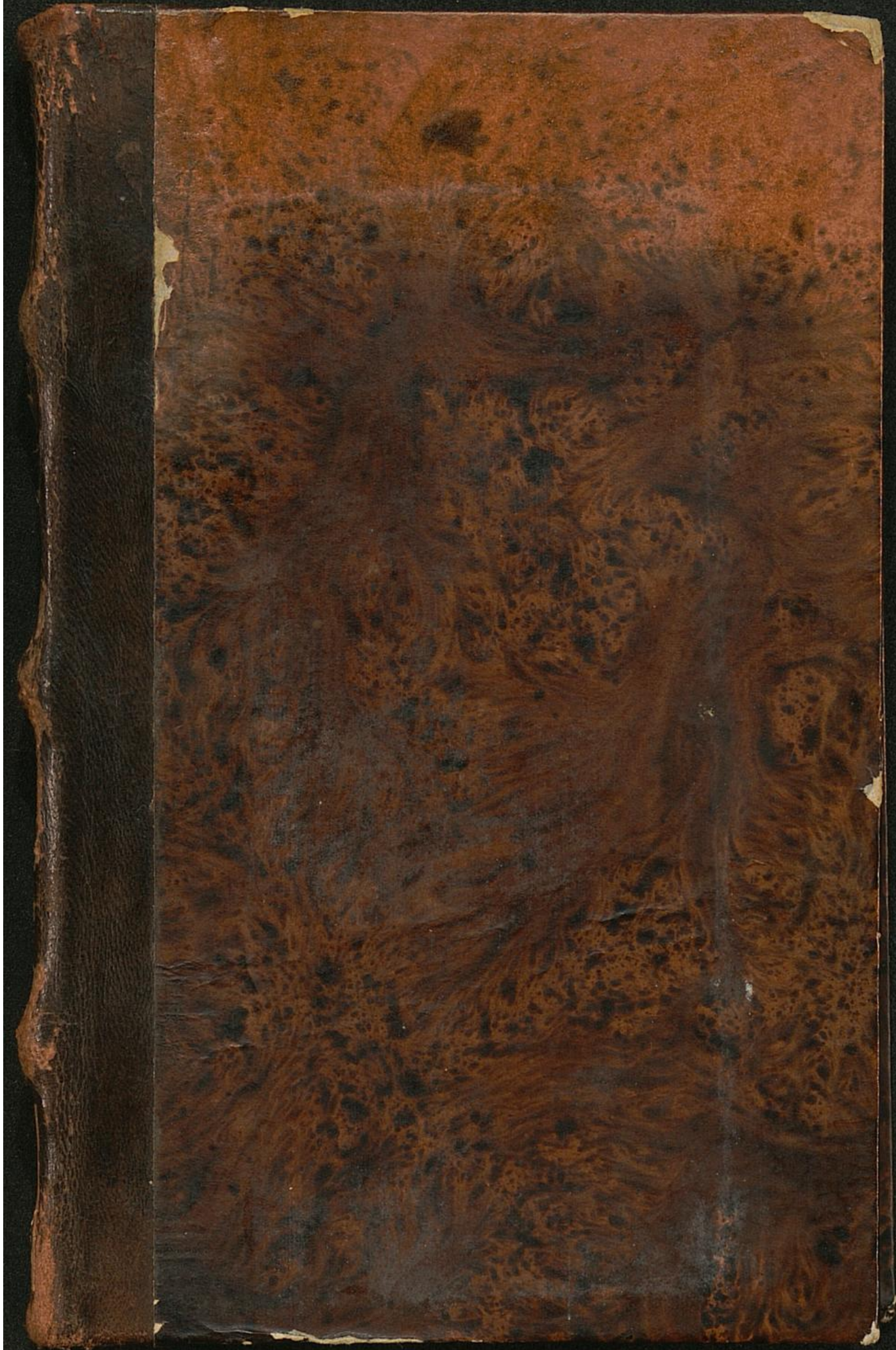
Universitätsbibliothek Paderborn

Petri Victorii Explicationes suarum in Catonem, Varronem, Columellam Castigationum

Vettori, Pietro

Lvgdvni, 1542

urn:nbn:de:hbz:466:1-12981

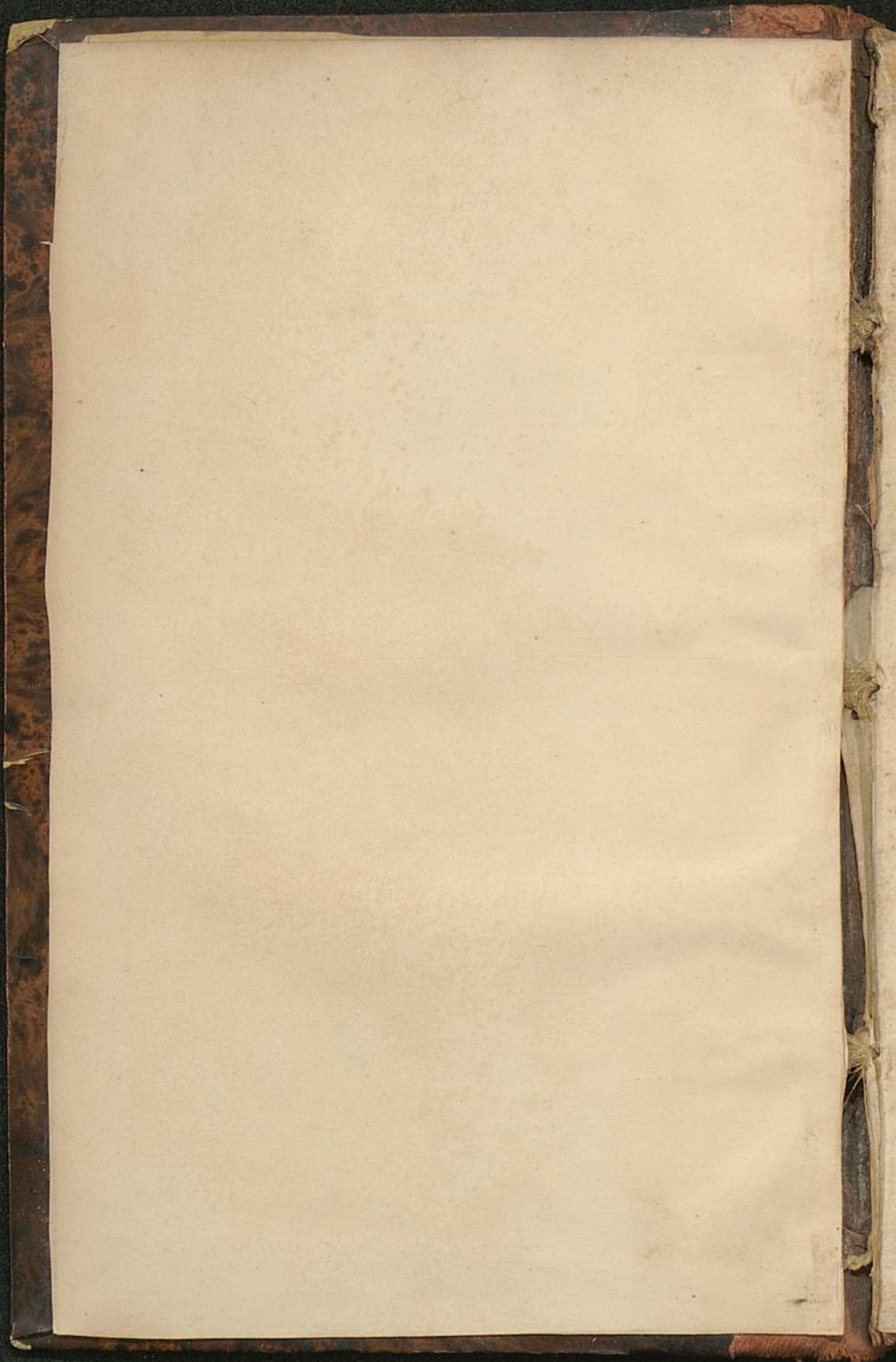

Th. 5963.

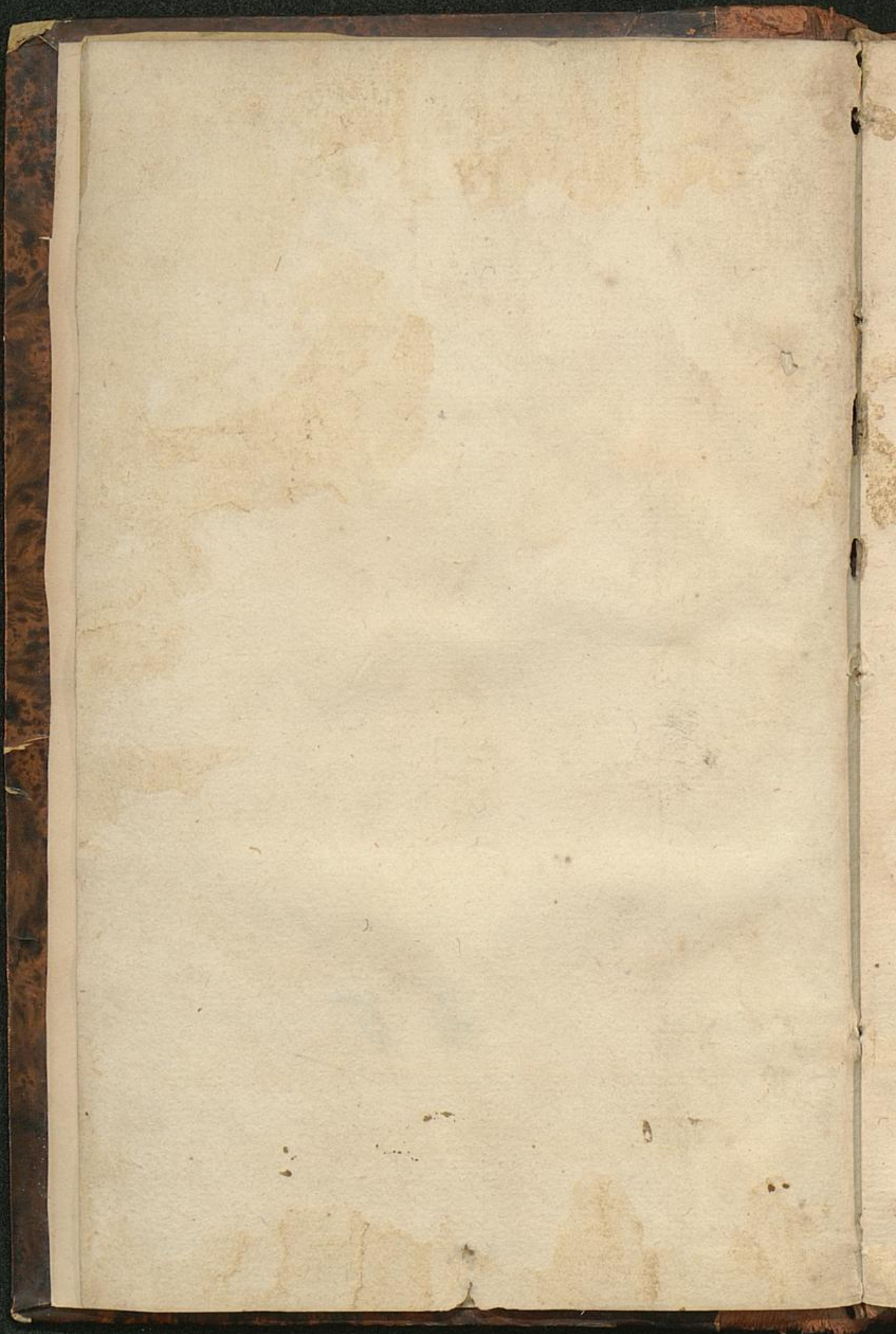

75

PETRI
VICTORII

Explicationes suarum in Catonem, Varro-
nem, Columellam Castiga-
tionum,

*Ex legato Almi Princip. Ferdinandi
Epi. Pader. et Monach.*

VIRTVTE DVCE,

COMITE FORTVNA.

APVD SEB. GRYPHIVM
LVGDVNI,

1542. 1542

*Colleg. Societ. Jesu Pader. 1683.
Ferdinandi Furstenbergij*

Saltz

P E T R I

V I C T O R I

III

Explicite in Curia Cantuariensi
in Collegio Cantuariensi
Romae

Handwritten notes in cursive script, likely a library or collection stamp.

ROMANAE

AVILLAE

ALFREDUS REX ANGLORUM

1042

Handwritten notes in cursive script, likely a library or collection stamp.

Handwritten notes in cursive script, likely a library or collection stamp.

3

PETRI VI-

CTORII EXPLI-

CATIONES SVARVM

in Catonem, Varronem, Co-

lumellam castiga-

tionum.

*

V I A hunc laborem non ingenij, aut doctrinae ostentandae causa, sed optimum auctorem, eiusque studiosos adiuuandi suscepi: cupio in primis fidem meam probari. Nam si mediocris diligentiae laudem assequi potuero, non frustra mihi in tam molesto negotio uersatus uidebor. Quibus igitur auxilijs usus sim, et quomodo me in hac re gesserim, explanabo. Auxilia autem Vetusti libri fuerunt, sine quibus ne dum hoc opus aggressurus fuerim, uix hos rerum rusticarum scriptores, ut accuratius legerem, in manus unquam cepissem: omne enim omnium conatus sine illorum ope aut irritos esse, aut parum progredi posse puto. Vetustissimum uolumen est in diui Marci bibliotheca, in quo M. Catonis unus liber est, quem de Re rustica scripsit: ac tres M. Terentij Varronis, Rerum item rusticarum. Is unus liber, ut uerum fatear, et ut ueris laudibus ipsum ornem, maiores mihi utilitates praebuit, quam uniuersi alij: superat enim reliquos, quos habui, longo interuallo, et uetustate, et fidelitate. Nec tamen cuncti, qui in eo contine-

4 2 state

state collapsi sunt, & M. Varronis extrema etiam pars defecit. Quemadmodum autem ex uetere inscriptione, quæ in fronte libri est, cognoscimus, Iuni Moderati Columellæ XII. libri illic etiam erant, & unus ante illos Claudii Martialis; literæ tamen & antiquitate, & frequenti attritu in prima parte libri ita deletæ sunt, ut rubricam superinducere opus fuerit (rubrica enim notatæ huiuscemodi inscriptiones in eo sunt) quare macula aliqua in his nominibus esse potest. Martialis tamen apertè legitur. Martialem autem ueterem fuisse rei rusticæ scriptorem, testimonio etiã Palladij didicimus. Seruius quoq; Vergilij interpretæ cum locū illum è IIII. Georgicorū declararet, atq; alijs post commemoranda relinquo.

inquit: Gargilium Martialem significat. Sit ne idè Palladij, & Seruij, Martialis, studiosè quærere nunc minime oportet. Hoc autè relinquere nolui, quin notum facerem, ut uetustas huius libri intelligeretur, qui illis temporibus scriptus fuit, quibus alij adhuc scriptores reperiébantur, qui postea negligètia hominum, aut seculorum iniquitate perierunt. Ille autem si totus, integerq; conseruatus esset, & Iunium Columellam fortasse emendatiorem, & alium, quo caremus, non negligendum scriptorè haberemus. Habui etiam eosdem autores in alio uolumine, non adeo uetusto, neq; adeo fideli, quod literis Gallicis scriptum uidebatur. Id autem è Medicæa bibliotheca prompsi, & non paucos item alios, qui illic custodiuntur, quos nunc necesse nō est omnes nominare. De uno tantum, qui diligenter exaratus fuit, & è bono exemplari exscriptus Patauij, non tacebo. Francisci autem Barbari, patricij Veneti, quondam fuit: & eius studio in ea urbe, in qua doctrinarum domicilium est, diligenter descriptus fuisse illic traditur. Hi sunt præcipuè

cipuè codices, quorum auctoritate usus sum: nam alij, aut de optimo illo descripti, aut ita mendosè, & negligenter scripti sunt, ut eorum testimoniū paruum pondus merito habiturum fuerit. Quomodo susceptū negotium administrarim, ex singulis nunc explicationibus meis apparebit.

IN M. CATO,
N E M.

N legibus posuerunt. Testimonio Grammaticorum cognouimus, uetustissimos autores Posui, saepe protulisse: quare cum hic, & non multo post iterum sic in manu scriptis codicibus scriptum inuenerim, Catoni suum sermonem reddendum censei: nam sic etiā locutum fuisse Catullum in hymno Dianae manifestum est, fortasse etiam eiusdem aetatis Poëta in Iambo, quo Catulli Phaselum imitatus est, idem tēpus eadem ratione protulit: ita enim arbitror uersiculum illum legi oportere,

Tua in palude deposisse sarcinas.
ut Deposisse, pro Deposuisse, imminuto uerbo dixerit. Quanquam alia ratione Deposuisse illic sine uitio dictum esse, defendi potest, ut σωμίστος in media uoce fiat.

Bonumq; aquarium. Hic ueterē scripturam restitimus, quam nonnullae etiā coniecturae adiuuant. Ne autem cuncta quae uariauimus, quamuis minuta, aut aperta explicare cogamur, semel quam rationem in hoc negotio secuti simus, exponere placuit. Sciant igitur omnes, quaecunq; immutata inuenerint, ad fidem priscorum codicum reducta esse, nec temerè nos ab ipsis discessisse: quòd

4 3 si unq

si unquam coniecturis ducti nobis aliquid permisimus, suspitionis nostrae causam reddemus, & in quo parua etiam licentia usi simus, ostendemus.

3 Sterquilinum fieri. In antiquissimo codice, Catonis, ac Varronis semper Stercilinum scriptum est: quam scripturam quamuis non receperim, tamen semel notam facere uolui.

3 Expinfi far. Peruulgata lectio ualde à priscis exemplaribus dissentiebat: hoc autem factum puto, quia in antiqua scriptura paruum mendum inoleuerat, quod cum aliquos turbasset, ita restitui posse locum censuerunt: ipse eo sublato, ueterem in suam sedem reposui. macula autem in uno uerbo erat, nam reliqua cum fide in nostrum librum translata sunt: Expinfi lar. Vnius igitur tantum literae castigatione pro Lar, Far lego. Varronis locus de uita populi Rom. qui à Nonio adducitur, rem confirmat. Nec Pistoris nomen erat, nisi eius, qui ruri far pinsebat.

3 Armenta delicula, oues deliculas. In manu scriptis cunctis, quos uidi, ita legi. Formis excusi antea Reicula, & Reiculas. Veterem lectionem non possum, nisi auctoritate uetustorum librorum confirmare. M. Varro de re pecuaria Reiculas oues appellat: item, in Cato. uel de liberis educandis, ut ex commentarijs Nonij cognoscimus, haec enim eius uerba: Et ut in grege opilio oues minus idoneas remouere solet, quas reiculas appellat, &c. Nec tamē ueterem scripturam damnādam censeo: multa enim apud hunc uetustissimū scriptorē leguntur, quae usus postea aboleuit.

4 Ne uilla fundum quærat, ne ue fundus uillam. In priscis exemplaribus posterius membrum non est, quod culpa librarij commissum credo: nam Columella, & Plinius, qui hoc præceptum Catonis referunt, nō simplex referunt

ferunt : nisi quis putet, Catonem breuitate gaudentem, al-
tero membro contentum fuisse : reliquos autem auctores
illud magis explicasse.

Villam urbanam. Ita scriptum repperi in optimo
exemplari, quemadmodum non multo post, Fundum ur-
banum : cum formis excusi libri præpositionem huic uer-
bo addidissent. Animaduerti etiam à M. Varrone de agri-
cultura ita hoc nomen usurpatum fuisse in illo loco, Nunc
contra uillam urbanam, quàm maximam : si fides haben-
da est iisdem optimis, ac uetustissimis libris.

In sapa, in musto, in lora. Hanc lectionem à manu
scriptis libris accepi, nam excusi In lora, non habebant:
eandem Plinius confirmat, qui libro XIII. cap. IIII.
hæc cum magno honore Catonis præcepta referēs, inquit,
In lora rectè conduntur.

Quas suspendas duracinas, &c. In magnis sæpe
angustijs uersantur, qui in hoc munere corrigendorum li-
brorum occupati sunt: ego sanè diu incertus fui, quid nam
hic consilij caperem, receptam ne lectionem seruarem, an
ueterem reponerem, quæ ualde diuersa est. Nulla demum
mutatione facta, statui totam rem, quomodo se haberet, in
hoc meo libello indicare. M. Varro de agricultura, quo
loco disseruit de uuis condendis, receptam lectionem ad-
iuuare uidetur : nam Catonem se sequi ostendens, inquit:
Quas suspendas opportunissimas esse duracinas, & amni-
neas, & scantianas. Contra Plinius libro XIII. cap.
IIII. ueterem: qui etiam ipse, quæ de uitibus, uuisq; pro-
diderit Cato referens, inquit : Quas suspendas duracinas,
aminneas maiores, uel ad fabrum ferrariū pro passis, &c.
Ita enim legitur in optimo exemplari : nam uerba, quæ in
excusis adduntur, neque in illo, neq; in alijs manu scriptis

leguntur. Ut tamen, quò mihi animus inclinât, aperiam: arbitror, quam apud Plinium legimus, ueram esse Catonis lectionem, in hanc sententiã maximè auctoritate ueterum librorum ductus: communem autem hanc, & peruulgatam, suspicor à Varrone acceptam esse, qui Catonis magis sententiam, quàm uerba exposuerit. Nam illud etiã animaduertendum est, duo illa uerba *In lora*, quæ paulo supra reposuimus, è manu scriptis libris eruta, à Varrone relinqui, ut facilius etiam hac cõiectura existimem, totum locum ad scripturam Varronis conformatum fuisse.

8 *Vti stabilia mala fiant.* Hic mendum esse suspicor, nam ueteres libri ab excusis dissentiunt: optimus ille, & antiquissimus deprauatus est, sic enim in illo est, *Vti fabulim malorum.* habet alter non tam bonus, neq; tam antiquus, *Pabulum malorum*, reliqui recetiores cum uetustissimo faciunt. Quamuis sepe, multumq; quaesierim nihil potui excogitare, quod magnopere placeret, quare uolo, in hoc etiam aliorum ingenia exerceri.

8 *Eæ optimè conduntur uel uirides in muria.* Si quis M. Varronem attendat, existimabit hunc locũ mancum esse, defecisseq; uerbum aridæ: ille enim in agricultura, cum de oliuitate differeret, inquit, oleas esui optimè condi scribit Cato orchites, & pauseas aridas, uel uirides, in muria uel lentisco contusas. Plinius lib. x v. cap. v i. receptam nunc lectionem sequitur: quam cum in cunctis manu scriptis inuenerim, retinendam censui.

8 *Dies V.* Ita legitur in ueteribus libris, cum in excusis antea minor summa dierũ esset: sed etiam M. Varro hunc numerum sequitur, dum præceptum hoc Catonis recitat.

9 *Locis aquosis, humectis.* Hæc est prisca lectio: nam in excusis pro *Humectis*, *Vietis*. Duæ res, ut suspicor,

cor,

eor, castigatorem aliquem, aut librarium sefellerunt. Nam Vmectis, sine aspiratione in antiquis libris scriptum hic est, quemadmodum nonnullis alijs in locis, ita autem ferè scriptum Vmorem, & Vmidum, in priscis exemplaribus inueniri docti, & diligentes uiri admonuerunt: quod ipse quoq; in optimo, ac uetustissimo diligenter seruatum, animaduerti. Altera est, quòd priore uoce, quod ad humorem pertineret significari putarunt, discrepare tamen aquosum, & humectum manifestum est, nec posterior uox otiosa meo iudicio haberi debet, reliqua quæ à cæteris excusis in nostro uariant, ab ijsdem ueteribus libris accepta sunt.

Si aquam non habebis, sicca quàm plurima facito. Vetus hæc est lectio, quam uehementer probo. Sicca prata opponuntur irriguis, quod etiam ex superiore capite intelligi potest: manifestius tamen ex illo, cùm legem pabuli locandi exponeret: Ex Kal. Septembrib. prato sicco decedat. Id, ut suspicor, cùm aliquis non animaduertisset, omnia perturbauit.

Asinos ornatos. Hæc uera est, & eadem antiqua lectio. Eodem intellectu Cicero pro lege Manilia Ornare classem, inquit. Græci εὐρηπλισσα. Veteres etiam Iurisperiti sic locuti sunt. Ulpianus de ædificio edicto. L. Aediles aiunt. Hoc apertè ostendit: nam iumenta ornata, & ornamenta iumentorum sepe appellat.

Infidibula 11. Ita in manu scriptis libris uno consensu scriptum inueni quemadmodum sequenti capite iterum, ac tertio, ubi exponit, in cella olearia quæ opus sunt: quare eorum fidem, & auctoritatem secutus, ita in meo scribi uolui. Nec tamen me latet, alios Infundibulum hoc, siue instrumentum, siue uas appellasse: & à fundendo etymon

habere tradidisse.

- 9 Ferreas VIII. In manu scriptis, quod erat in excu-
sis hic Furcas, non legitur: ut apud Varronem etiam,
qui totū hunc locum Catonis recitat, quare id deleuimus.
- 10 Telam iogalem unam. Sic in cunctis manu scriptis,
cū in excusis Tedam: quemadmodum in capite de
uilla edificanda, nam ijdem Telas iogales, habent. In re
incerta fidem uetustorum codicum sequi uolui: neq; enim
de facibus nuptialibus agere hic Catonem credo.
- 10 Asinarium I. Salictarium I. Vetus hæc est lectio,
quam summa etiam hominum, quæ est in antiquis, confir-
mat. M. Varro, quo loco de familia agit, peruulgatam nunc
lectionem sequitur, neq; de Salictario loquitur: nos tamen
consensum ueterum codicum non damnauimus.
- 11 Ahenum coculum. Multa hic ad fidem ueterum
codicum reduximus, nam hoc etiam uerbum inde sumptum
est, quod uerum esse testimonio Sex. Pompeij confirmatur,
qui tradit, Coeula uasa anea esse, coctionibus apta.
- 11 Labrum eluacrum I. Sic in cunctis manu scriptis,
ut supra etiam, ubi id uerbum restituumus: quod quorun-
dam culpa (ut opinor) sublatum fuerat, qui cuncta, quæ
non intelligunt, delent. Quod si cogitassent, se Catonem
manu tenere uetustissimum scriptorem, & qui multis pas-
sim uerbis usus sit, quæ non multo post abolita sint, hoc
nunquam commisissent. Nos nacti optimos, ac fidelissimos
codices, sermonem suū priscum prisco uiro reddemus: atq;
hoc fidentius faciemus, cū easdem uoces in duobus aut
tribus locis reperiemus: neq; enim tunc existimandum est,
id lapsu, aut imperitia librarij commissum.
- 11 Faculas rustarias X. Hanc lectionem è manu scri-
ptis libris eruimus, quam apud Varronem etiam inueni-
mus,

mus,

mus, qui hunc locum exprimens, inquit: Arborariae tres, & rustariae x. quamuis excusi etiam Varronis codices Rusticariae haberent. Veteres tamē omnes Rustariae. Nam M. Varro uidetur haec uerba legisse apud Catonem supra, ubi antè in excusis Rusticarias x. legebatur. In antiquis tamen libris, ubi nos illa reposuimus, ea leguntur.

Corbular amerinas. In ueteribus libris Catonis Cor=¹¹bulas: in Varronis autem, qui hanc partem recitat, Cor=¹¹bubulæ. Peccatum hoc fuisse librarij existimaui, atque ideo receptam lectionem retinui: nam à Corbe Corbulam ὑπορρηκός fieri, indicio etiā ueterum grammaticorum, ac testimonio M. Varronis planum est: cuius locum è primo libro de re rustica adducunt, qui quemadmodum illi legunt, in antiquissimo etiam codice scriptus est. Cato item ubi refert, quæ ad uindemiam opus sunt, inquit, Cor=¹¹bule sarciantur: qui locus in antiquis, ut in formis excu=¹¹sis, scriptus est.

Asseres, fulmentas. Antiqua hæc lectio: quæ etiam¹² adiuuatur à Nonio, qui ostendit Lucilium, ac Plautū muliebri genere Fulmentas sæpe dixisse.

Hæ rei materiem &c. Hic locus ualde à peruerso¹³ aliquo correctore deprauatus fuerat: quam nos reposuimus scripturam, in optimo exemplari fideliter conseruatam inuenimus: hoc tantum labis erat, quòd ex duabus primis uocibus importunè una facta erat: quæ macula, ut ualdè potuit imperitos homines turbare, ita ab eo, qui ab antiquis grammaticis accepisset, uetustissimos scriptores sic locutos esse, ut Eæ, pro ei: Solæ, pro soli: Vnæ, pro Vni, dicerent, facile discuti potuit. Differit de hac ueterum consuetudine in v. 1. libro accuratè Priscianus, duobus etiam locis, exëplaq; plurima affert è libris Catonis, & alio

et aliorum etiam prischorum auctorum. Peruulgata lectio multis modis improbari potuit: neque enim Herus, eo sensu aptè diceretur, sed antiquæ elegantia penitus illum refellit. Non nulla etiam infra restituta sunt, quæ confirmatione non egent. Neque enim nos hæc scribimus, ut operam, ac industriam nostram uenditemus: sed ut studium nostrum probemus, et luculentissimos auctores adiuuamus.

13 Conliciares quæ erunt. Antiquam lectionem restituimus: nam in excusis antea Deliciares: eam Sex. Pompeius confirmat, qui in 1 x. libro inquit: Collicia tegule, per quas aqua in uas defluere potest.

13 Manupretium erit. In excusis antea, Inani pretium mendosè. Manupretium castigauimus. In optimo tamen exemplari Manipretium, quemadmodum ferè in antiquis codicibus. Nam apud Plinium in uetusto codice sic locus ille legitur, Solitum enim ex manupretio cuiusque signi denarios seponere aureos singulos. Est autem in xxxiiii. libro cap. vii. Eodem capite pro, Immani pretio, quod est in excusis, Manipretij, in eodem illo antiquo legitur. In xxxv. cap. x. Eodem pacto pro Immanitate pretij, Manipretij, Artis uerò tantum, ut multum manipretij antecederet celeberrimos eadem ætate imaginum pictores. Apud Vitruuium etiam libro 1 x. Eodem pacto peccatum fuit: ubi enim in excusis Immani pretio locauit faciendam: in manu scripto, quem per antiquum uidi, Manupretio, legitur. Huius animaduersionis ignoratio quot locos scædauerit, hinc facile intelligi potest. Vim, et etymon huius uocis M. Varro in v. libro de lingua Latina expressit. Verbum etiam hoc apud Ciceronem in oratione, quam habuit contra L. Pisonem,

nem, & in accusationis libro III. integrum conseruatum est.

P. uict. enim x. Compendiarijs his notis uictoriatos 13 numos significari puto. Hoc iterum in libro, ubi de lege oleæ faciundæ agit, Vasarium uict. I I. De his numis meminit Cicero pro M. Fonteio, & Quintilianus libro VI. dicente quodam, Victoriato se uno in Sicilia v. p. Murenam longam emisse & c.

Quadrarijs uasis uti contractiora fient. Corru= 14 ptus est etiam hac parte uetustissimus codex: notam igitur antiquam scripturam faciemus, ut unusquisque in eo purgando laborare possit, Quadridis uasis uti contractiora fient. Infra ubi in impressis Quadrarijs, in eodem Quadrinis. Dissentit igitur in hac uoce duobus locis à peruulgata lectione antiquus atq; optimus liber, uerum etiam non benè sibi ipsi constat. Ex altera quæ peruersa est uoce, nos Contra ora, fieri posse arbitrati sumus. Videbunt nunc ingeniosi, ac docti uiri, nostra'ne coniectura, an communis lectio melior sit: fortasse etiam tertiam aliquã, ambabus ueriores, è priscis uestigijs educent.

Trapetibus locum dextra sinistra. Pluribus locis 15 in Catonis libro postrema duo uerba sine coniunctione nunc leguntur, quæ antea, E T, in medio habebant. Eam ipse in nullo ueteri exemplari à me inuentam illinc deieci. Animaduerti præterea Ciceronem in extremo x I I I. lib. epistolarum ad Atticum sic etiam locutum fuisse? Omnis armatorum copia dextra sinistra ad equum.

Longum p. v. Latum p. II. s. crassum p. I. s. 15
 Fœda macula, seu potius ridicula, hunc locum occupat: stultè enim notis numerorum nostri temporis descripta latitudo erat, atq; imperitia librariorum, siue emendatorum

ita

ita aucta, ut nullo pacto longitudini responderet S, (que nota semis manifestò significat) cum antecedente summa coniuncta fuerat, atq; ex duo & semis, centum quindecim factum: quo errore nihil ineptius fingi potest: nec is unum tantum locum, sed plures fœdauerat. Deerat etiam mensura crassitudinis, quam è manu scriptis libris acceptam hîc restituimus.

15 Aut binas pro singulis eo supponito. Antiqua hæc lectio, quam recepimus. In excusis antea, Pro singulis desuper ponito.

17 Denuo eodem modo facito nese moueat. modiolos &c. Fidem uetustorum codicum secuti, hinc nonnulla uerba sustulimus, quæ enim præter hæc erant in excusis, in nullo à nobis manu scripto libro inuenta sunt. Sed res etiam ipsa diligenter considerata superioraq; Catonis uerba, ni fallor, declarant hanc ueram lectionem esse: præceperat enim diligenter, ne quis plumbo in columella sustinenda uteretur, & quibus rebus fulciri deberet ostendat: quòd si nunc, cum uitium illa facit, ad plumbum confugi oportere diceret: sibi ipsi, ut opinor, aduersaretur. Censet igitur commodius esse, eam eximi, rursusq; eodem modo fieri: plumbum enim, res mollis, non potest maius aliquod pondus sustinere, sed citò cedit, ut ad alia maiora remedia transire necesse sit: nam modiolos leuiores rectè circumplumbari posse ostendit, neq; enim à pondere illic periculum est.

19 Bennæ emantur. In antiquissimo exemplari Menæ: receptam tamen lectionem retinuimus: est enim Benna, quod Sex. Pompeius docet, Gallica lingua genus uehiculi: nisi aliquid etiam Mena significat, quod hîc accommodatum sit: id autem nos ignoramus.

Vuas miscellas. Sic semper apud Catonem, Varro- 19
nemq; in antiquis codicibus scriptum est: non ut in formis
antea excusis Misellis: apud Plinium quoq; in impressis
etiam libris, ita scriptum hoc nomen offendi.

Scrobes in ueruacto. Antiqui libri, In ueruacio: 21
coniectura ducti, In ueruacto, emendauimus. in formis an-
tea excusis Inuertito corruptè legebatur. Quid Verua-
ctum sit, & unde ei nomen impositum, Plinius x i x. ca-
pite x v i i i. libri declarauit: nam uerbum, unde tota
hæc oratio pendet, infra constitutum: illud autem in ex-
cusis quoque libris erat, sed non suo loco positum, nihil
hanc scripturam adiuuabat.

Vbi sementim faciurus eris, ibi oues delectato. 21
Elegantissimum uerbum hinc incommode sublatum fue-
rat, ac pro illo, Delegato, importunè repositum, quod
multis modis parum hic aptum esse intelligitur. Delecta-
to, in cunctis manu scriptis offendimus. Apud Plinium
etiam, qui præcepta Catonis de stercore colligit, eodem
pacto legitur.

Prælum ex carpino atra. Ita in cunctis manu scri- 21
ptis legimus, apud Plinium tamen, qui locū hunc transcri-
psit lib. x v i. cap. x x x i x. De sapino atra legitur.

Capita uitium per sementim ablaqueato, ui- 22
neam putatam circumfodito. In cunctis, & manu
scriptis, & formis excusis Catonis codicibus, ita scriptum
offendi: in Plinio tamen, qui Catonis præcepta de cultura
uitium in x x i i. caput libri x v i. transtulit, plura uer-
ba defecerunt: consulto ea Plinius reliquerit, an negli-
gentia librariorum omissa sint, docti uiri iudicabunt:
quamuis nunc aliud agam, hoc tamen demonstrasse inutile
non fuit.

Vites

- 22 Vites teneras quàm primum propagato, sic occato. Postrema duo uerba, in omnibus à me antiquis libris inuenta, restitui: neq; tamen ea apud Plinium illo loco leguntur. sic autem intelligo, Deinde, postquàm propagaueris: quemadmodum etiam Græci οὐτω, sepe in oratione ponunt.
- 22 Si uinea à uite calua erit. Calua in nostris antiquis legimus. calua à uite dixit, si modò hæc uera est lectio, ut Cicero, Vacuus à frumento: εἶ, Inanis (etiam) ab aliqua re, sepe dixit. Nam, Vineam caluam, translato à capite nostro nomine, eleganter appellauit: quemadmodum Columella, Castaneta caluescere, eadem ratione dixit: apud Plinium tamen, ut in formis antea excusis Catonis libris, Caluata, legitur.
- 22 Corrigitoq; uti rectè spectent. In cunctis manuscriptis, excusisq; Catonis libris nulla uarietate ita scriptū inuenimus, apud Plinium in impressis, Porrigitoq;, quæ ubi rectè steterint: in antiquis eiusdem codicibus, Quæ, non legi: in uno, Stent, pro Steterint: in uetustiore tamen, fideliorèq;, Steterint. Sit'ne Plinij scriptura ad Catonis regulam redigenda, an in Catone etiam aliquid uitij sit, doctissimi uiri uidebunt.
- 24 Si cariosam terram tractes. Multa hîc restituimus, quæ omnia è ueteribus libris accepta sunt: in extrema tantum uoce paruum uitium erat, Tracies enim habebant, emendauimus, ut puto, aptè Tractes: eodem enim modo hîc peccauerat librarius, ut suprâ, cùm pro Veruaceto, Veruacio scripserat.
- 24 Aceris frondem iligneam. Sic erat in omnibus typis excusis, in uetustis legimus, Acus, frondem iligneam, querneam, apud Plinium, qui hæc Catonis præcepta de
sterc

stercore refert, Ac frondes iligneas, querneasq;. Verio-
rem tamen putamus esse ueterum Catonis librorum lectio-
nem, & Acus, non Aceris legi debere credimus: ut le-
uissimas paleas, non frondem arboris aceris significet.

Et circum salicta herbam altam, uluamq;. In 24
excusis omnibus codicibus mendosissimus hic locus erat,
ubi illi Sata habebant, ueteres Saucta: nos, Salicta,
emendauimus: adiuti etiam à Plinio, apud quem ita uul-
gò legitur. Eodem pacto peccauerat librarius tertio ab
hoc capite: nam Saucem, pro Salicem, scripserat: sic e-
nim in perantiquo Saucem Græcam discindito. Vbi ijdem,
Et eam: antiqui, Vuamq; eam: à Plinio hîc etiam
confirmati, Vluamq; eam, &c. castigauimus: nam
Succide, quod in impressis erat, neque in manu scriptis,
neque in Plinio legimus. Vnum tantum discrimen restat
inter Plinium & Catonem, quod in Plinio impresso, Her-
bam auctam: in uetusto uerò Mactam, pro Altam le-
gitur: cuius uerbi rationem reddere non possumus.

Vitis si macra erit. In manu scriptis, Viti: antea 24
in impressis, Vinea: nos Vitis, scripsimus. Apud Pli-
nium aliud discrimen, Macruerit, enim pro Macra erit:
nos tamen, quam inuenimus apud Varronem scripturam,
reliquimus.

Nisi intermestri. Sic emendauimus ex uetustis co- 24
dicibus, cum antea, In trimestri, perperam scriptum
esset: quæ macula quondam etiam apud Plinium eundem
hunc Catonis locum foedauerat. Inde tamen diligentia,
& studio Hermolai Barbari sublata fuerat. Varro libro
VI. de lingua Latina, de hoc nomine differit, & unde
etymon habeat ostendit, in primo etiam de re rustica hoc
nomen usurpat.

b Ne

- 24 Ne quam materiem doles. Apud Plinium, Ni-
gram materiem doles : quod puto mendosum esse, Peri-
tiores tamen uidebunt. Est aliud apud Plinium, quod à Ca-
tone discrepat, uarietas tamen ab interpunctionibus po-
tius, quàm ab alia ulla re oritur.
- 24 Sarmenta degere, & fiscinam facere. Vetus hæc
est lectio, quam probamus. Degere cum plures significa-
tiones habeat, ualet etiam detrahere, quemadmodum te-
stimonio Nonij cognoscimus, & auctoritate Plauti, qui ab
eo adducitur.
- 25 Facito fortax totam fornacem, &c. Hæc est anti-
qua lectio, quam hic reposuimus. communem enim ina-
nem, commenticiamq; putauimus, illius enim in manu scri-
ptis codicibus uestigium nullum : non tamen huius ratio-
nem plenè reddere possumus. Neque tamen mirum uideri
debet, si in tam prisco scriptore unum, aut alterum uoca-
bulum ignoratur : ita enim (ut ueteres Grammatici do-
cent) ille sæpe locutus est, ut multæ ipsius uoces paulò
post obsoleuerint.
- 25 V sioni supererunt. Ita legi debet, non V stioni:
atque ita est in antiquis codicibus. Utitur alibi M. Cato
hac uoce, sed testimonio Nonij etiam intelligitur ueteres,
& Vsum, & Vsuram, & V sionem dixisse. Nam ab eo-
dem M. quoque Varronis locus bis adductus, mendosam
ambobus locis hanc uocem habet. V sioni enim (nisi me
coniectura fallit) non V sioni scriptum reliquit Varro.
ταφῆ ὑπὸ πῶ. Diogenem literas scisse, dum u sioni quod
satis esset. In xxxi. etiam libro Pandectarum de le-
gatis, & fideicommissis l. cum quereretur, sic locus ille
legitur in optimo exemplari, Nam si uina diffudisset ha-
biturus u sioni ipse, & heres eius, &c.

Sulfur

Sulfuris p. c̄ c̄. Has ponderis notas ueriores re- 26
stituimus, quæ ut arbitror cum parum intellectæ essent,
deprauatæ fuerant, testari etiam uolumus & hic, & ubi-
cunq; in peruetusto hoc uolumine ea uox est, Sulpur,
semper scriptum esse, quæ scriptura etiam in Florentinis
Pandectis custodita, illa tamen (quamuis frequens in pri-
scis exemplaribus) à doctis, & diligentibus uiris damna-
ta est.

Et uiti sicca alligato. Sic in una editione: in altera, 25
Et nisi sicca: In antiquissimo, & optimo codice sine con-
iunctione uiri sicca. locus tamen, in eo quoq; nota mendi
adposita, signatus. Hoc enim semper seruauit diligens li-
brarius, ut quos locos suspectos haberet, notula indicaret.
non possumus ad eum restituendum præter antiquam scri-
pturam aliud afferre.

Et stirpem artito. Quo frequenter usus est Cato. 26
hoc uerbum semper in antiquo illo exemplari ita scri-
ptum est, non Arcito, ut in excusis olim erat: apud No-
nium quoque, de mutatis coniugationibus, eodem modo,
Artiuit, pro Artauit: qui exempla etiam Næuij Poëtæ
affert.

Hæc unà bene condepsito. Non magnum nego- 26
tium est intelligere hanc ueram esse lectionem, crebro e-
nim Cato hoc uerbo utitur, & significatus ipsius hîc mi-
rificè quadrat: in antiquis libris Condeposito, nos
una è medio uerbo sublata litera Condepsito, castiga-
uimus. Non multo etiam post, ubi antea in excusis omni-
bus mendosè prædicto, erat: depsto, ex ijsdem antiquis
libris reposuimus.

Ne gelus. Ita in manu scriptis codicibus legitur: ui- 27
rili autem genere uetustissimos hoc uerbo usos esse, etiam

b 2 ueter

ueteres grammatici testantur.

28 Quoquo uersus collatis. Veteres libri, Contro-
uersijs.

29 Vti stet talea, melius uiuet. Ita castigauit, cum in
ueteribus libris, Vtis stet talea, scriptum esset: nam,
quæ antea in impressis erat, lectionem nullo modo proba-
ui. Alia, quæ uariaui, ab optimis, fidelissimisq; exempla-
ribus à me sumpta sunt, neque ulla egent confirmatione.

31 Ex una parte perpetuum. Vt in nonnullis impres-
sis, ita etiam in antiquis hic locus ita scriptus est, nota ta-
men ei mendi adposita, alij ex coniectura, ut puto, Pro-
pe imum, castigarunt.

31 Per uer cum arabunt. Hunc locum ex antiquis li-
bris summa cum fide restitui: in quo illud inusitatum, quod
Edunt, pro Edant, posuit. Idem etiam bis fecit in capite,
quo Brassicam Pythagoream laudat. Sed alijs etiam lo-
cis, quemadmodum post indicabo: quare id negligentia
librarij commissum non putauit: sed hanc fuisse loquendi
consuetudinem M. Catonis, prisci hominis, credidi.

34 Qui oletum sæpissimè, & altissimas radices ex-
arabit. Hæc est uetus lectio: in excusis plura uerba le-
guntur, quæ M. Catonis sint, an recentiorum hominum,
qui locum hunc supplere uoluerint, affirmare non pos-
sum: nam superior sententia ualde à Plinio laudatur, atq;
oraculum appellatur. In Plinij diuersis codicibus non uno
modo legitur: nos, ut in optimis exemplaribus inueni-
mus, ita illam scripsimus.

34 Quot iuga bouum. In manu scriptis quos uidi,
Bouerum: in optimo exemplari mendi nota ad hunc
locum adposita est. Opinor accuratum librarium susse-
ctam hanc uocem habuisse: quæ propter uetustatem peri-

tos

tos etiam uiros decipere potuit : nam ita scribi debere, & ita priscos illos Romanos locutos esse, testatur M. Varro, cuius è libro v i i i. de lingua Latina hæc sunt uerba : Alios dicere, Boum greges : alios, Bouerum.

Medipontos, &c. Hic in optimo exemplari, Me- 36
lipontos, quemadmodum antea ubi docuit, in torcularium quæ opus sunt.

Cummim pridie in aquam infundito. Hæc est 36
antiqua, & uera lectio, cum excusi omnes libri antea mendosè Cuminum, haberent, & hîc, & duobus alijs huius capituli locis. Nonius etiam cum de indiscretis generibus differeret, docuit ueteres & neutro, & muliebri genere hoc nomen usurpasse.

De ue primo. Communem lectionem improbauimus, ut nouam, insulsamq; nec tamen locum restituere potuimus : quod in nobis fuit, ueterem scripturam demonstrauimus, ad eamq; mendi notam adposuimus : id quod in optimo etiam libro ei acciderat. 38

Simplicibus completo. In excusis antea, dein 38
plicis : nos eam scripturam reposuimus, quam in cunctis manu scriptis inuenimus, nec tamen eam explicare possumus, meliora fortasse ingenia ex ueteribus uestigijs ueram lectionem indagabunt.

Globos sic facito. Sic in antiquis libris legi, cum in 39
impressis antea ὑποκροστικὸς, Globulos. Idem etiam non multo post factum erat. ita quoque scriptum esse animaduerti in M. Varronis de lingua Latina antiquis exemplaribus, in illo loco libri quinti, A globo farine dilatato, item in oleo cocti dicti à globo globi. Nam illic etiam formis excusi libri globuli habent.

Honestum quasi spiram facito. Antiqua hæc le- 39
ctio,

b 3 ctio,

ctio, quam ueram esse huius loci credidi, Honestum (ut opinor) appellauit enchytum, quod magnitudinem, & elegantiam quandam habeat: id enim Honestum sepe significare perspicuum est. Formis excusi antea libri In restim, habebant. Vt autem Honestum, dignitatis plenum: ita contra Inhonestum, dedecoris, ac turpitudinis. Apud Tacitum duobus locis hæc uox esse debuit: ubi enim in impressis libro x v. Bellum anceps, an pax in hoste placeret: in antiquissimo libro, In hosta: quare Inhonestam, arbitror legendum. Item x v i i. ubi in excusis, Vitellius uentre, & gula sibi ipsi hostis. in eodem, Sibi in hostus: ego, Inhonestus, lego: & ut plenius intelligatur negligentia librarij, qui imminutas uoces scribebat, has maculas exortas libro x x. pro, Innexa signa, Inhonora, legi debet: in illo enim, In hora.

40 Id in unum uas, &c. Ita locum coniectura emendauit: sed quia falli potui, ueterem scripturam notam omnibus faciam, ut uideant ingeniosiores an meliorem lectionem inde elicere possint, Idinum uas liceto.

40 Catinum testo operito. Contra hunc locum in margine uetustissimi, fidelissimiq; exemplaris hæc uerba eadem manu scripta sunt: Huc usque de duobus emendauit, hinc de uno exemplario tantum. Quæ ipsa adscripsi, indicant enim diligentiam librarij, & illi etiam libro auctoritatem aliquam adferunt.

41 Amphoram defracto collo. In hoc, & alijs nonnullis locis, quos hic uariaui, fidem antiquorum codicum secutus sum.

42 Tum far insipiat. Hæc est antiqua lectio, quam ualde probamus. antea in impressis omnibus, Cùm feruere incipiet, erat. Sex. Pompeius libro x v i i. uim bu-

ius

ius uerbi declarat : Et insipit : hoc est, iniicit.

Conuoluolus non nascebit. Nihil discrepant hic 43
 manu scripti codices ab excusis : nisi quòd in margine
 optimi exemplaris eadem manu, qua liber exaratus est,
 pro Nascebit, Nocebit, emendatum est.

Smyrnæum. In antiquissimo codice uetere scri- 44
 ptura Zmurnæum : apud Varronem etiam de agri-
 cultura, Ut uites apud mare Zmurnæ. nam eruditi, &
 accurati uiri docuerunt, quandoq; in priscis monimen-
 tis Z, pro S, inueniri: Y, psilon autem passim in V, à
 Latinis translatum est. Non multo post, Solistitium,
 in eodem libro, pro Solstitium, scriptum est.

Musti quadrantalia X. In manu scriptis legimus 45
 Quartarios : ubi antea multis locis, Quadrantalia : in
 optimo exemplari tantum est prima eius nominis litera.

De scopio. In margine antiquissimi libri contra 48
 hunc locum mendi nota adposita est : & eadem manu ibi-
 dem, Descopione, emendatum. In extremo autem ca-
 pite pro Pura, quæ uox, ut in impressis, ita etiam in eo le-
 gitur, eodem pacto in margine Curata, emendatum.

Et ne plus quatrimum. In uetustissimo libro 48
 Quadriennium, quemadmodum paucis post uerbis ite-
 rum : id nos erratum librarij putauimus.

Vbi satis effieruerit. Ita in cunctis manu scriptis 49
 inuenimus : sed accurati etiam Grammatici ostendunt,
 uetustissimos sæpe sic locutos esse : Vergilium etiam ea-
 dem ratione dixisse, Feruere leucatem, manifestum est.
 Hoc multis locis ita conformatum tempus restituimus.

Capreidam, uel iuniperum. Contra primam uo- 50
 cem in margine uetusti codicis eadem manu, Capidam,
 scriptum est. Non multò etiam post in eodem libro La-

b 4 gonam,

gonam, pro Lagœnam, quemadmodum etiam in Mediceo codice locus ille epistolæ Q. Fratris ad Tironem, Quæ lagonas etiam inanes obsignabat. & in uetustissimo Plinio locus hic è xvi. libro: E' quibus montani prætenuia fila decerpentes, spectabiles lagonas, & alia uasa nectunt. Neq; tamen nos hanc rectam esse huius nominis scribendi rationem credimus: animaduertimus enim ueteres librarios sæpe in diphthongis alteram illarum litterarum, & posteriorem ferè, quæ diphthongum conflaret, omittere solitos.

31 Ad tormina, & si aluus non consistet. Postrema hæc uerba hoc loco poni debere arbitramur, quem etiam in antiquis libris tenent. Appellat Tormina, ut arbitror, *δυσεντέριαν*. & si aluus non consistet, *διάρροιαν*. Cicero in epistola ad Gallum hoc confirmat: Tanta me *διάρροια* arripuit, ut hodie primum uideatur cœpisse consistere.

33 Alium, lentim. Ita hic, & omnibus alijs locis in his libris Alium scriptum inueni, quam etiam orthographiam seruauit, secutus maximè iudicium Ioannis Pierij, docti, & accurati uiri, qui super illo Vergilij, Allia serpillumq;: ita scribit, Scribendum Alia uno l, cum antiquis codicibus doctorum etiam hominum sententia decernit.

33 Aut quasillum. Ita sanè est in manu scriptis, & ita legi debet, non Quasillum, ut in impressis hic semper erat, quod etiam uersiculo politissimi Poëtæ confirmatur,

Sit tibi cura togæ potior, pressumq; quasillum.

33 Porcam præcidaneam. Sex. Pompeius, quam appellare porcam præcidaneam ueteres soliti sint, declarat. Hic etiam locus Varronis, ubi mentio ipsius est, à Nonio adduc

adducitur. De uita populi R. Libro III. Quod humanus non sit, heredi porca præcidanea suscipienda Teluri, & Cereri, aliter familia pura non est.

Vomis indutilis. Vomeris in manu scriptis libris 54
legimus, quæ fortasse lectio repudiari non debet: Grammatici enim testantur, uetustissimos multa huiuscemodi protulisse, ut supellectilis, nominandi casu, & non tantum supellex, dicerent.

Hamæ. In Pandectis hoc nomen est, libro primo de 54
officio præfecti Urb. l. Omnia omnino. Sciendum est autem Præfectum uigilum per totam noctem uigilare debere, & coërrare calciatæ cum hamis & dolabris. Eodem, aut paulo immutato, nomine Græci instrumentum aliud appellant, de quo disseruit eruditissimus Budæus, qui locum quoque Plinij in epistola ad Traianum adducit, ubi Latina dictio est.

Ex lapicidinis. Antiqua lectio Lapricedinis, emen- 55
dauit, lapicidinis. Varro libro VIII. de lingua Latina, Qui lapides cædunt, Lapicidas, qui ligna, Lignicidas non dici.

Politori pars est. Vnico tantum l, hoc nomen in his 55
libris scriptum offendi: an quia, quod Sex. Pompeius sæpe testatus est, uetustissimi consonantes geminare non solcbant: unde Aula, non Aulla, aut Olla, hic semper scriptum est.

Impera suouitaurilia circumagi. Suouitaurilia 56
semper in optimo exemplari, & alijs manu scriptis, scriptum est: nam hæc etiam in antiquissimis Cornelij Taciti libris orthographia est, custodita quoq; à perito, & diligenti uiro, quo correctore quinq; primi libri editi sunt. Sic etiam locum illum in x x. arbitror legi debere, ubi

b s dere

de restitutione Capitolij agit, Lustrata suouitaurilibus area: nam sic ferè in uetusto legitur. Non me latet, Sex. Pompeium solitaurilia hos ludos appellare: & id etymon habere tradere, quod huic uocabulo accommodari non potest.

- 57 Beneq; euenire sinas. Receptam lectionem retinui, neque tamen quod in optimis exemplaribus offendi reticere uolo: memini enim me M. Catonem præ manibus habere, qui uetustissimus scriptor fuit, & multa quæ obsoleuerunt, usurpauit: pro Sinas, igitur in illis, Siris scriptum est.
- 57 Quæ dominus præcipit. Veteres codices hac parte corrupti: in optimo mendii etiam nota ad hunc locum apposita, sic illi legunt, Quæ domino præceps. Ex communi receptaq; lectione nullum idoneum sensum ducimus: nam hoc, quod his uerbis à Catone præcipi uidetur, infra alijs expositum est, Dominoq; dicto audiens sit. Ingeniosiores fortasse ex priscis uestigijs, quomodo legi debeat, eruent.
- 59 Legulos quot opus erunt præbeto, & factores. In antiquis, Et fictores: emendaui, Et Strictores. Infra, Duas partes strictorū præbeto. Aliud esse, Legere oleam: aliud Stringere, ex uerbis Catonis intelligitur. Factores appellat, qui lectam, strictam uel oleas post dies aliquot faciunt: id est, oleum ex ea exprimunt.
- 60 Domini dato iri &c. Hunc locum ut in omnibus manu scriptis inueni, ita dedi: est autem manifestò mendosus, quare notam ad eum adposui. Communis lectio noua, ut arbitror, & inanis est.
- 60 Donicum solutum erit. Excusi antea mendosè Domino cum: in manu scriptis tamen Donicum, quo aduerbio

uerbio pro Donec passim ueteres usi sunt: id etiam infra in hoc libro M. Cato usurpauit. Sic quoq; uersus ille Lucretij legi debet,

Donicum ad extremum crescendi perfice finem.
non, Deniq; ut uulgò in impressis. Id è manu scriptis libris cognoscitur.

Hac lege uinum pendens. Elegantissimo hoc uerbo posteriores quoq; Iuris consulti usi sunt, libro xix. Pandectarum, De actionib. empti, & uenditi. Qui pendentem uindemiam emit, si uiam legere prohibeatur à uenditore. & quæ sequuntur. 60

Porcos serarios. In excusis libris, Sectarios: in manu scriptis omnibus Serarios, scriptum inueni. Sectarius ueruex, Sex. Pompeio est, qui gregem agnorum præcedens ducit: ducem autem suum suam eligi nunquam audiui, neq; tam stolidum animal hoc munere fungi posse arbitror. Quare potuit ipsos M. Cato ab alia re Serarios appellare, quæ mihi sanè ignota est: & quod hîc feci, priscorum codicum auctoritatem secutus feci. 62

Ut transferri possitur. Prisca hæc lectio. Possitur, uerbum, si nunc obsoletum est, mutari non debuit: est enim, nisi fallor, scriptoribus suis sermo relinquendus, si à nobis propter uetustatem non usurpandus. Nonius de mutatis coniugationibus ostendit, ueteres nonnullos ita locutos esse. 63

Aliqua quinq; folia. Sic in manu scriptis, non, Alia, ut in excusis. Apud Varronem quoq; libro primo, ubi hoc præceptum Catonis iisdem uerbis repetitur, in antiquis exemplaribus ita scriptum inueni. 64

Et cumini fricti. Vetus lectio Fricti, non Triti, ut habent impressi. Varro de re pecuaria inquit

inquit, *Triticum frictum dari oportet.* Horatius de arte Poëtica,

Nec siquid fricti ciceris probat, & nucis emptor.

65 *Vsq; donec commadebit bene.* Vetus lectio, *Vsq; doc ec, emendavi, Vsq; donec:* quo aduerbio antea etiam hoc in libro M. Cato usus est.

65 *Quod uolet postea cibi edit &c.* Hic etiam bis *Edit, pro Edat, posuisse Cato uidetur, quemadmodum antea admonuimus: sequenti etiam capite, idem bis facit, quare totiens in fidelissimis codicibus à nobis inuentam locutionem, quamuis inusitatam, non debuimus repudiare.*

65 *Principium te cognoscere oportet.* Multa hic diuersa ab communi lectione in antiquis libris inuenimus. Prima hæc pars cum fide inde in nostrum codicem translata: quam tamen quia mendosam arbitrati sumus, nota adposita signauimus: nihil autem erat quod communi, peruulgata que lectione delectaremur, eruditiores hoc etiam uidebunt: unum tantum modicè uariauimus, pro *Commutat*, enim in antiquis *Commœtat*, eadem ratione ut arbitror qua *Mœrorum*, etiam, pro *Murorum*, uetustè dictum fuit. Vnum igitur hoc uariaui, atque id etiam notum facere uolui: cupio enim si non doctrinam, fidem meam probari.

65 *Sed quæ uocatur septem bona &c.* Græca uerba ex toto hoc capite sustuli, multis rationibus, ut hoc facerem, adductus: In manu primùm scriptis codicibus illorum uestigium nullum: quomodo has aut illas res natio Græcorum appellaret, nunquam in hoc libro ostendisse Catonem, animaduerti: neq; hoc ad se pertinere existimasse. Præterea apud Plinium, quo loco præcepta Catonis

tonis

tonis de Brassica exponit, Græca uerba non leguntur: sed ijs utitur Latinis Plinius, quæ ego in antiquis libris à me inuenta hîc reposui. Possent alia huiuscemodi argumenta à nobis adferri, sed extremum hoc firmissimum puto, libro xix. Sed Cato brassicæ miras canit laudes, quas in medendi loco reddemus. Genera eius facit tria, unam extentis folijs, caule magno: alteram crisso folio, quam Apianam uocat: tertiam minutis caulibus, lenem, teneram, minimeq; probat. Item libro xx. cap. ix. quem locum antea demonstrauit. Quomodo igitur si Cato Græcis nominibus genera brassicæ distinxisset, illa reticere potuit Plinius? Additas Græcas uoces arbitror à recentioribus nonnullis, qui operæ pretium se facere censuerunt, si locum locupletarent, & quæ apud alios auctores inuenerant, huc etiam inculcarent.

Altera est prisca, Apiacon uocatur. Veterem 65
scripturam conseruauit, quam tamen suspectam habeo, apud Plinium Apianam uocasse hanc Catonem legitur: in manu tamen scripto Plinio Apiacam inueni. Si rectum esse censuerint periti uiri, poterunt cum Plinio hîc Apianam legere: ipse nihil temerè immutare uolui.

Nulla est illiusmodi medicamentoſior. In anti- 66
tiquissimis libris Medicamento, quod tamen reliquimus. Id etiam propter librorum fidem adnotare uoluimus.

Vulnera putida canceresq;. Prisca hæc lectio, 66
ubi in excusis Putrida, & Putrescere: in antiquis libris, Putida, & Putescere, scriptum inueni. Docet Priscianus libro v. uetustissimos etiam hoc Cancer, de morbo protulisse.

Teras brassicam, Mendosè in antiquis, Tætras 66
brasi

brassica.

- 67 Verum morbum articulare. *Vetusta lectio, Articularium. Plinius, Podagræ etiam, morbisq; articularijs.*
- 67 Tamen ualitudinis causa experirer. *Receptam lectionem retinui, ueterem nunc omnibus exponam, corruptam illam quidem, è qua tamen uera fortasse lectio industria eruditorum erui quandoq; possit: Tamen ualitudinis causa experirus, hanc oportet. &c.*
- 67 Omnis qui infomniosus est. *Vetus lectio, Omnis, uel si quis est seniosus. Plinius quod receptam lectionem adiuuat: Insomnia etiam, uigiliasq; tollere decoctam: communem igitur retinui.*
- 67 Postea ferue bene facito. *Prisca hæc est lectio, quam recepimus: animaduertimus enim M. Varronem eodem pacto locutum, si optimis ac uetustissimis codicibus fides habenda est. De agricultura ubi de modis agrorum differit, Quæ sole perferue ita fit, ut radices satorum comburat. De uillaticis pastionib. Sexaginta enim milia Fircellina excande me fecerunt cupiditate. In omnibus enim his locis fracta uerba sunt. Nec me latet, Quintilianum hanc uerborum diuisionem nequaquam recipere solutam orationem tradere.*
- 60 Nunquam ij uirosi fient. *Receptam hanc lectionem retinui, notam tamen facere antiquam uolo, quæ deprauata omnino est, quod etiam librarius non parum diligens cognouit, ad eam enim notam adposuit: Nunquam feri fient. Restituta fortasse uera est.*
- 68 Carnem assam dato, si esse non uolet. *Antiqui libri, Carnem asinam dato, si esse non solet.*
- 69 Deinde impetigini parce. *Antiqui libri, De petigenis*

tigenis porcæ. Plinius hanc sententiam Catonis referens, inquit: Et impetigines eadem sanari sine ulcere. Petiginem hunc morbum etiam appellari solitum Nonius docet, exemploq; Lucilij poëtæ confirmat.

Dic una pariter usque dum coëant. Hunc locum mendo uacare non puto. Antiqua lectio contaminata est: Vna p̄ es usque dum &c. Nam prima dictio huius clausulæ in uetustis non legitur. Videant eruditi uiri, an auxilio ueteris scripturæ locum restituere possint: nullam enim aliam opem studiosis præbere possum.

Locum subigere oportet bene. Plura hîc ante uerba legebantur, quæ quia in manu scriptis non inueni, cuncta deleui: illa autem, ut ex multis locis liquido apparet, addita fuerant ab ijs, qui singulorum capitum inscriptiones sustulerant: cum enim sæpe ex titulis ipsis sermo Catonis penderet, illi autem sublatis forent, necessariò adiungere aliquid oportebat, quod de qua re capite illo ageretur, ostenderet. Ipse diuersam rationem secutus sum, & quemadmodum in omnibus antiquis exemplaribus inueni, inscriptiones ante singula capita adposui, & quæcunq; nuper in capitibus ipsis adcreuerant, abieci. Erant autem illæ rubricatis literis formatae, ut facilius dignoscerentur: quòd si quis accuratè attendat sermonem ipsarum, elegans est, & ab Catonis oratione non abhorret: multis certè locis ita necessariae sunt, ut sine ipsis omnis postea sermo perturbatus imminutusq; sit. Quot incommoda ex aliorum correctorum licentia extitissent, ut arbitror, intelligent, qui diligenter quæ ab antiquis libris illi uariauerant, uidebunt:

nam

nam in nostris expressam ueterem scripturam inuenient.

70 Sarito runcatoꝝ. Vnico tantum r, hoc uerbum scripsi: in his enim antiquissimis libris, quibus ad hoc munus usus sum, semper ita scriptum obseruauit. Audiui præterea à doctissimis, & accuratissimis uiris, se in priscis monumentis eodem pacto illud scriptum adnotasse.

71 Salem sternito. Antiqua lectio Sale. Antea etiam, ubi de lege oleæ faciundæ agit, in iisdem, Et sale suæ usioni.

71 Tertio die demito. Ita habent antiqui codices, & ita arbitror legi debere: non, ut in excusis omnibus, Demittito. M. Varronis optimi codices ita quoq; locum illum legunt, circa finem primi: Si non dempseris ad edendum &c. Loquitur autem de pensilibus quibusdam, quanquam illic etiam impressi habebant, Demiseris. Nos etiam sermone nostro familiari uerbo in ea re exponenda utimur, quod egregiè respondet ei, quod hic restituimus.

*

IN M. VARRO.

NIS, RERV M RV=

STICARVM

LIB.

I.

ACCESSIT tribus, quorum fides maximè in Catone expurgando secutus sum, tertius quidam amici, & familiaris hominis, qui in Varrone comes illis adiungitur, & non negliger à nobis in hoc munere obseruatus est. Illum autem, quamuis priscis temporibus exaratus non fuerit, paruifaciendum non putauimus, nam domi doctissimi & clarissimi uiri, ut in eo quoque adnotatum est, Guarrini Veronensis Ferrariae exscriptus fuit, ut facilius etiam à natali loco fides ei habenda sit. Non enim ab iisdem exemplaribus, quibus nostri profectus esse potest, aut quando cum libris nostris consentit, quod sepe numero facit, id astute facere, & consilio aliquo fraudis cum illis inuito existimari debet: Sed ut incorruptus testis, quod in ueritate ab alijs prauè discrepare nolit. De alijs plurimis, qui aut ex eodem fonte orti, aut mendosè scripti sunt, mentionem non faciam: nam aut ambitiosus in citandis testibus uiderer, aut studiosis sine ulla utilitate fastidium adferrem.

Inscriptionem trium M. Varronis librorum à me in optimis codicib. inuentam secutus sum. nam Indices, quibus declaratur, quid singulis partibus horum sermonum contineatur, non omnes ueteres sunt: Primi enim tantum libri in manu scriptis exemplaribus reperiuntur, & ij loco quo à me positi sunt collocati. Secundi, ac Tertij

c

Indic

Indicum in ijsdem uestigium nullum: & sanè si quis accurate animaduertat, non ualde elegantes sunt. Quare à recentioribus additos puto: ob idq; ad eos, ut adulterinos, notam adposui.

76 Quoad uiuam. In antiquissimo exemplari hîc, & alijs locis passim Quaad, pro Quoad, ut in hoc libro, Et quaad perarescat furcillis uersari. In II. capite II. Quaad refrigeratu aëre uespertino. Paulo post: Et rursum pascunt quaad contenebrauit. Nec multò infra: Quaad conualuerunt. Rem nouam hîc adnotasse contentus, nihil immutauit.

77 Indicabo à quibus scriptoribus reperias. Optimi exemplaris diuersitas, locutionisq; nouitas scrupulum mihi iniecerunt, ne aliquod hîc mendum lateat: sed ne antiqua quidem scriptura omni labe uacat, Reperitas, enim habet. Quare uideant eruditi, an Reperitas, legendum sit: ipsis enim rem dubiam, incertam relinquo.

78 Dadis, Dionysius Euphiton, Euphorion. Duo, nisi fallor, erant in his uerbis magna errata: nanq; Oades, Dionysius $\pi\alpha\delta\iota$ $\phi\upsilon\tau\omega\pi$ &c. Antea legebatur. Refert autem scriptores rei rusticæ per ordinem literarum. Vera igitur est antiqua lectio, nisi aliquid mendi in tertio nomine sit: nam proprium nomen illud esse omnino credo, nec $\pi\alpha\delta\iota$ $\phi\upsilon\tau\omega\pi$ ullo pacto legi debere puto. Idem error apud Columellam erat, qui totum hunc locum, à Varrone acceptum, ijsdem penè uerbis pertractat, nisi quòd in manu scriptis Columellæ exemplaribus non Euphiton, sed Euethon, est: malimus tamen in re incerta (neq; enim in nomen huius rerum rusticarum auctoris unquam incidi) M. Varronis codicum fidem sequi, quàm
Colum

Columelle: illos enim fideliores experti sumus.

Sementiuus ferijs &c. Ita semper scriptum in his libris inueni: nam paulo item post, Num ferie sementiue, apud Catonem etiam, Pira Volema, Anitiana, & Sementiua. 78

Sol si perpetuo sit, aut nox. Eundem locum, quem hic adducit Varro, intelligit (ut opinor) Sex. Pompeius, cum inquit, Torrens principaliter pro exurens ponitur, ut est apud Pacuuium in Antiopa, Flammeo uapore torrens terræ factus exusserit: uerba tamen non parum diuersa. 79

Si non diffinderem meo insititio somno meridie. Hic locus turpiter factus erat in omnibus excusis libris: nos in manu scriptis antiquioribus penè integrum inuenimus: hoc tantum in illis uitij erat, quod Sumnu, pro somno, scriptum erat: quam maculam dum tollere uoluerunt sinistri quidam emendatores, magis locum inquinari. Elegantia horum uerborum, & sententiæ etiam ipsius splendor hanc sine multo nostro labore castigationem confirmat. Insititium somnum μεταφορικῶς appellat, meridianum, qui tanquam inseritur, & adnectitur longo illi somno noctis. nam Diffinderem, diuiderem significare, perspicuum est. Eandem sententiam, parum immutatis uerbis, pronuntiauit libro IIII. cum inquit: Vbi estate diem meridie diuidere soleam. 80

Qui uiritim cis Ariminum datus est. Sic locum castigauimus. Antiqua lectio, Cæsarem inundatus est. Excusi antea codices inter se discrepabant: in alijs enim, Cæsennatibus datus est: in alijs, Cæsare iubente datus est: legebatur. Eruditi, & ingeniosi uiri nunc cogitabunt nostræque coniectura melior sit: nam aliquid

omnino libertatis adsumendum fuit, si locum corrigere uelles: deprauatus enim manifestò erat: nos autem modicè ea, ut opinor, usi sumus.

§1 Contra auream imaginem. Optimus omnium codex hac parte mendosus est, sic enim in illo, Contra aurum imago. Receptam lectionem retinui, ueterem tamen notam studiosis esse uolui.

§1 Illi interea ad nos. Et Stolo num &c. Multa hic restituumus, secuti fidem optimorum codicum: in quibus aliqua licentia usi sumus, nunc exponemus: ne si nostra sedulitas probata non fuerit, nostra culpa uetusti libri infamentur.

§1 Nam non modò ouum illud. Antiqua lectio, Nam non modò cum illud. Ouum castigauimus, ex his quæ sequuntur: credimus enim in hac re iocari Varronem, siue Agrium potius, qui loquitur. quòd si ritum illum apud alium auctorem expositum inueniremus, manifestius tota res intelligeretur.

§1 Dum id nobiscum unà uideatis. Antiqua hæc est lectio, ne minimum quidem immutata. ID, autem ouum, intelligi debere arbitror, VIDEATIS. Nam paulo ante, sed ne illud quidem ouum uidimus: ambæ autem he uoces in excusis libris immutatae erant.

§1 Ad te enim rudem esse. Vetus hæc est lectio, fortasse Ad te, pro, Apud te: ut in I I, de Oratore, Tum cum ille dubitaret, quod ad fratrem promiserat. Nam quod huic sententiæ respondeat, paulo post Fuisse, ex ipsdem antiquis legimus.

§2 Colonus in agro furculario ne capra natum pascat. Ita emendauimus ex uetusto codice, & ex illo loco libri I I, Ne colonus capra natum in fundo pascat. Nam ueteres

ueteres libri aliquantulum deprauati, sic enim habent,
Ne capra tum pascat. Prima igitur syllaba huius uer-
bi Natum, defecerat.

In arcem non inigi. Inigi, quemadmodum est in an- 83
tiquis libris, scripsi: quo uerbo saepe M. Varro usus est.
Sex. Pompeius: Inigere pecus, est agere.

Aut alia metalla. Veteres libri hac parte inquinati, 83
Aliam & aliam & alia: castigauimus, Alia, & alia
metalla: est enim non parum elegans modus dicendi. Ca-
tullus, Hæc atq; illa dies, atq; alia, atq; alia.

Sed id modo quod ex fatiione. Ita coniectura du- 84
cti emendauimus: recepta lectio sententiæ repugnare ui-
debatur. Hic locus in eodem hoc libro non parum iudi-
cium nostrum adiuuat. Quoniam fructum, inquit, arbi-
tror esse fundi eum, qui ex eo satus nascitur utilis ad ali-
quam rem. Doctiores tamen hoc uidebunt.

Vel Tarquennam audiui. Vetus hæc est lectio. 84
Tarquenna nomen, ut arbitror, proprium anagnostæ.

In meis pedib. Quamuis hic manu scriptos cum ex- 85
cussis codices consentire inuenerim, quod tamen ipse co-
gitauit, alijs narrare libet. Vereor, ne tres hæ uoces abun-
dent, & potius declaratio aduerbij illius, quod paulo ante
positum est, quam Varronis uerba fuerint: ut, cum ante
dixerit, Salus hic maneto: aliquis supra mediam uocem, ut
ubi salutem manere uellet, apertius intelligeretur, addi-
derit, In meis pedib. Iudicium etiam meum, ut opinor,
adiuuat, quod si hæ uoces illinc deijciantur, duo illa mem-
bra cantionis parem propè numerum syllabarum habe-
bunt, & similiter desinent, quæ res in huiusmodi rebus
curiosè quæri solent.

Qui inscribuntur φυτῶν ἰσορῆας. Et alteri φυτῶν 87

ἄρ' ἀπὸρ. Vetus hæc est lectio, ne parum quidem à nobis immutata: ita sepe à ueteribus auctoribus libri Theophrasti citantur, quod ex Athenæo multis locis cognosci potest, quamuis nunc in excusis libris aliam inscriptionem habeant.

88 Qui sursum magis hyeme. In manu scriptis hic *Susum*, & *Deosum* sine r, quemadmodum ferè semper: nos consuetudinem nostri temporis secuti sumus. Docent tamen Grammatici & *Sursum*, & *Susum*, ueteres dixisse.

91 Acratophoron uinum. Antiqui libri ueram lectionem retinent, *Acratophoro*. Est autem *Acratophoron* uasis genus. Cicero de Finib. libro 11. Ne hoc ephippijs & acratophoris potius, quàm proëgmenis, & apoëgmenis concedatur.

93 Ita'que in *Veijs* ut in *Pupinia*. Veteres libri hac parte corrupti, communem lectionem multis de causis non probamus, eamq; ab aliquo emendatore repositam arbitramur. Modus loquendi, quo infra utitur Varro, aperit hîc aliter legi debere: ut cum ait, In agro pingui, ut in *Hetruria*, &c. In mediocri autem terra, ut in *Tiburti*. Nec tamen locum restituere potuimus. *Macrum*, sterilem'que agrum esse *Pupiniam*, docet Cicero contra *Rullum*.

94 Is modus acnua appellatur. Hanc lectionem in omnibus antiquioribus libris inueni, nam communem, peruulgatamq; inanem puto. *Columellæ* ueteres codices in illo loco libri v. Sed hunc actum prouincie *Baticæ* rustici agnam uocant: agnam scriptum habent: id est eodem modo, quo hîc *Varronis* prisci codices: nam c, in g, ac contra, facîle commutabant ueteres librarij: ueterem

rem igitur scripturam illic quoque restitui. Quod nisi addidisset Columella, actum illum à rusticis prouinciæ Beticæ ita appellatum, cum M. Varro tradat Latine acnuam uocari, omnia, ut arbitror, conuenirent. Ego quod potui ad hunc locum illustrandum præstiti.

Quod habet scrupula CCLXXXVIII. quantum as. 94
Hæc est uetus, eademque syncera lectio. Quam corrupta communis esset, facile perspicui potest: nam hunc locum restitutum mirificè adiuuare studiosos literarum in ponderibus ac mensuris intelligendis perspicuum est. Vnciam XXXIII. scrupula habere omnes nouerunt, & ex XII. uncijs, quæ assem conficiunt, summam illam scrupulorum confici, patet: unde uerè M. Varro tradidit iugerum habere scrupula CCLXXXVIII. quantum as. Quod tamen ad orthographiam pertinet, ambobus locis scripulum i, non u, in prima syllaba habet.

Antiquus noster ante bellum Punicum &c. 94
Locus, ut arbitror, egregiè restitutus, in antiquioribusque libris fideliter conseruatus: unum tantum erat, quod improvidos lectores turbare potuit, & ut suspicor, ansam tot erroribus præbuit: Antiquos enim scriptum erat antiqua consuetudine, quæ multum in his libris retenta est: nam ouom, auos, equos, passim pro ouum, auus, equus, scriptum est. De sententia dubitari non potest, nam Sext. quoque Pompeius inquit, Centuriatus ager in CC. iugera descriptus, quia Romulus centenis ciuibus ducena iugera tribuit.

Quæ duplicata est quadrata in omnes quatuor 94
partes. Manu scripti libri, Centuria est quadrata &c.
Quæ si mendo uacat lectio, intelligit M. Varro centuriam

C 4 illam,

illam, quæ uetus nomen habebat, quamuis summam iugerum duplo maiorem haberet. Et sanè uerisimile est, ita loqui Varronem, quemadmodum etiam Sex. Pompeius facit: quamuis enim non ostendat se loqui de duplicata, ea illi tribuit, quæ duplicatæ conueniunt: tunc enim omnes, Centuriam cum audiebant, duplicatam (quamuis nihil adderetur) intelligebant. Centuria, inquit Sextus, in agris significat ducena iugera. In v. de lingua Latina M. Varro, quo loco rationem nominis reddere debuit, totam rem explicauit: Centuria prima centum iugeribus dicta, post duplicata retinuit nomen. Vt arbitror, nonnulli correctores, cum Centuriæ nomen attenderent, nec cogitarent, Varronem consuetudine loquendi sui temporis uti, mendum esse suspicati, uerba commutarunt. Nam uix fieri posse puto, ut in aliquibus peruulgatam lectionem manu scriptis codicibus inuenturus non fuerim, si illa uera huius loci, ac germana esset. Quod uolent tamen de hac re docti uiri iudicabunt.

94 Latera longa pedum ∞ ∞ C. Cum studium meum exprimendæ antiquitatis non bene percepissent operæ, quæ postea libros excuserunt, integrum hunc locum deprauarunt: Quibus enim notis summa pedum, quæ centuriam conficiunt, in optimo exemplari descripta est, iisdem in nostro codice designari uolebam. Sic autè in illo scriptum est, Pedum ∞ ∞ C D. Typographi lineã, qua postrema litera dissecta est, lituram esse credentes, ut arbitror, literam totam, tanquam à me deletam, reliquerunt, falsumq; numerum pedum posuerunt. neq; hoc tantum hoc loco fecere, sed in 111. etiam libro in eadem re lapsi sunt, quò facilius quid eos deceperit suspicari potui. Ita enim ille quoque locus legi debet, ¹⁸⁶. Longum

gum P. DCCCCL. Non solum autem hanc notam in fidelissimo Varronis codice, sed in alijs etiam priscis monumentis inueni: ut Romæ in uetere lapide, qui laudes Dioclis agitatoris exculptas habet. Est autem in uolumine Epigram. ant. urb.¹⁷ exscriptus. Duo igitur hi loci corrigendi, nec sedulitas mea, studiumq; renouanda uetustatis reprehendendum: quamuis res hic aliorum culpa malè cesserit.

Sin cogare secundum flumen ædificare, curandum, ne aduersum eum ponas. Ita habent antiqui libri: quæ si recipitur lectio, respondit M. Varro alio genere, ac supra usus fuerat flumini: nam magis usitatè dixisset, id, non eum, tanquam si fluuium, aut amnem antea posuisset. Sententia sanè idonea est. Idem etiam significare uolens Plinius, inquit, neque iuxta paludem ponendam esse, neque aduerso amne. In peruulgata lectione mendum esse facile omnes, qui attentè perspicient, uidebunt: nam & rei ipsi, & ijs, quæ supra tradiderat Varro, sententia ipsius repugnat: dixerat enim, uillam ad exortus æquinoctiales aptissimam esse: Eurum autem ab ortu solis flare quis nescit? uentosq; qui inde spirant saluberrimos esse. In I I. etiam libro Geoponicon Didymi nomine hæc leguntur: *ὅτι πᾶν χῆμα τῆς οἰκίας πρὸς ἀνατολὰς ποιητέον καὶ τὰς θύρας: οἱ γὰρ ἀπὸ τῶν ἀνατολῶν ἀνεμῶν πνεύοντες, ὑγιεινότεροι.*

Fructus, ut est uinum, &c. Totum locum ad ueterem lectionem reduximus. 95

Se quiete recipere. Antiqua hæc lectio: quæ, ut arbitror, multò elegantior est illa, quam deiecimus. Recipere, reficere hic significat. 96

Quod enim infertur recens minus bonum. 97

Longè diuersa prisca lectio, uel potius totus locus in antiquis inquinatus: eam notam faciemus, si fortè ex ijs uestigijs restitui locus possit: quis enim scit, an communis hæc, & peruulgata ex ingenio reposita sit, quod sæpe in his libris factum animaduertimus. Quod enim quam recens, quod confacuit melius. Ita in melioribus: nam in semiuetere pro confacuit, conflacuit, legimus: cætera eadem erant.

97 Et pauimento procliui in lacum, quod sæpe, &c. Antiqua hæc lectio: nam quæ in medio plura uerba posita erant, in nullis à nobis manuscriptis inuenta sunt: eadem declarationem alicuius fuisse arbitramur: quod tamen uerbis illis declaratur, sine ipsis intelligi pulchrè posse manifestum est.

98 Prætereuntis lasciui non metuet facem ardentem. Verbum uiatoris, quod ante uocem prætereuntis erat, inde sustulimus: nam in ueteribus libris à nobis inuentum nõ est, & hinc positum nimis otiosum foret: nam sine illo Prætereuntis idem significat. libro v. i. de lingua Latina M. Varro: Et ideo secundum uiam, quò prætereuntis admoneant, & se fuisse, & illos esse mortales.

99 Ne familiæ rixentur cum uicinis. In excusis omnibus, & manuscriptis ita legi: uerum si Nonium audias, aliter locus legi debet: affirmat enim ille, M. Varronem hinc Rixent, scripsisse: cum enim de contrarijs generibus uerborum differeret, docuit, Rixat, pro Rixatur, à ueteribus positum fuisse: pluresq; locos Varronis, ut hoc probaret, ad testimonium uocauit: postremus autem hic est, Ne familiæ rixent cum uicinis. Quamuis enim in excusis De rerum natura libro primo, scriptum sit: lapsus hic fuit librarij, & Rerum rusticarum libro primo, manifestò

nifesto legi debet: nam ita sæpe in inscriptionibus librorum, & alijs etiam partibus apud Nonium peccatum est, ut huiusmodi menda minime perturbare nos debeant.

Quod ubi id pote, ut ibi: quod est campus, nulla potior. Ita habent antiqui libri, quam ueram esse lectionem puto, & si diligens librarius mendosam putauit, ad eamq; notam adposuit: potest tamen fieri, ut falso eam suspectam habuerit: duriuscula sanè locutio, quales non pauca sunt huius auctoris: sententiam tamen & plenam, & bonam habet: nam Pote, appellasse sæpe ueteres, quod posteriores Possibile dixerunt, satis planum est.

Ac colit aliquot corbularum uuarum. Apud Nonium, qui hunc locum adducit, Cogit, legitur: mendosè tamen, ut puto: nullus enim liber tot mendis scatet, quot Nonius.

Vt quercus, sic iuglandes, &c. Ita ex ingenio emendauit, spero sanè castigationem hanc studiosis uiris probatum iri, uolui tamen pusillum licentiæ, quo usus fueram, aperire: Nam in antiquissimo, & optimo libro Iugulandes, scriptum obseruaui, ut in illo etiam loco in eodem hoc libro, Nuces iugulandes in harena.

Quos obæratos nostri uocitarunt. In manu scriptis, Obærarios, mendosè tamen, ut puto: itaque receptam lectionem conseruaui, libro VII. de lingua Latina, ut ab ære oberatus.

Et more incolarum è nouitijs requisito. Corruptissimus locus in antiquis exemplaribus, & quæ in illis leguntur, non parum ab his diuersa sunt. Omnibus ingenij uiribus contendi, ex priscis uestigijs ueram lectionem indagare, nec quicquam tamen profeci: sagacioris ingenij alij, quod adipisci non potui, fortasse consequentur. Ve-

tus

tus lectio, Et in eo eorum è nouitijs reliquisitio ad priorem, &c.

101 Facilius enim his, quàm minoribus natu. Vete- res libri hac parte perturbati, & fortasse uitiosi: Faci- lius enim ñ, quàm minore, &c. nisi, Ei quàm mi- nori, legendum sit: quod tamen durum esset: antea enim numero multitudinis de uillicis locutus fuerat, & id sta- tim etiam fecit. Præterea infra, ubi de operarijs sermo est, unitatis numero in illis legitur, Imitetur: & Animad- uertat. ubi autem de his, qui præsumunt non multò post, Illis, & Coërceant. contra ac in impressis: quæ nos omnia reliquimus, & tamen adnotare uoluimus.

102 Ad inñciendum uoluptatem. Idem de hoc loco dicere possum, quod de proximo superiore. Vetus lectio: Iniciendum uoluptatem præfectorum honore ali- quo habèdo, & de operarijs, qui præstabunt alios. Fortasse pro Voluptatem, Voluntatem legendum est: has enim uoces sæpe imperiti librarij confundebant, ut in Quintiliano quoque libro VII. (ita enim arbitror lo- cum illum legendum) Quæ corrumpi speciosissimi homi- nis tam obuia uoluntate non posset. Et in Lucretio: nam sic locus deprauatus in II. libro restitui debet:

Libera per terras, unde hæc animantibus extat,

Vnde est hæc, inquam, fatis auulsa uoluntas?

Per quam progredimur, quò ducit quenq; uoluptas.

Eædem igitur hîc quoque uoces inter se locum commuta- rant, & in cunctis impressis libris uitium antea erat: quod sententiam per se parum planam, magis etiam obscura- bat. Agit enim summæ eloquentiæ, & artis Poëta, de de- clinatione Atomorum, qua Epicurus sempiternum mo- tum interruperat, & animis hominum libertatem acqui- siuer

fuera. Voluntatem hinc liberam appellat Lucretius, quod Graeci $\delta\iota\ \xi\alpha\upsilon\sigma\tau\omicron\sigma\iota\varsigma$ uocant, per quam Fati necessitatem, & perpetuam illam causarum seriem refellit. Cum enim homines illuc se ferre possint, quò animus inclinatur, atque inde discedere, unde idem auertit: omnis illa uis fatalis inanis esse intelligitur. Plurimis autem de causis, ac pro maximarum rerum introductione, declinationem hanc excogitauit Epicurus: non minimum, ut improbis, ac facinorosis hominibus facilem sui purgandi rationem eriperet: illuc enim omnes confugere consueuerunt, & suorum flagitiorum culpam in Fatum reijciunt: quòd sibi necessitatem peccandi impositam esse dicant, nec se ullo pacto posse contra fati leges repugnare. Veritus igitur ille, ne facinoribus suis homines hoc pacto ueniam impetrarent, Fatum sustulit, & animos nostros liberos esse declarauit: quod Lucretius postremo uersu significauit:

Per quam progredimur, quò ducit quenque uoluptas.
Per quam, liberam scilicet uoluntate, deferimur illuc, quò appetitio, & alicuius rei desiderium nos rapit.

Huius emendationis me admonuit Franciscus Medicus, iuuenis ingenio, doctrina, probitate insignis, & qui ad magnarum rerum, atque artium scientiam, adiunxit hanc quoque elegantissimi Poëtae cognitionem: nam eum accurate legit, & unus omnium omnes ipsius sensus optime percepit. Quod uerius me asserere posse arbitror, cum & ipse quoque in Lucretij lectione, ac Epicuri decretis mediocriter uersatus sim. De hac autem corporum individuorum motione, quam $\kappa\alpha\tau\grave{\alpha}\ \pi\acute{\alpha}\rho\epsilon\gamma\kappa\lambda\iota\sigma\iota\varsigma$ Epicurus appellabat, & Cicero in primo $\pi\epsilon\pi\iota\ \tau\epsilon\lambda\omicron\upsilon\varsigma$, & in libro de Fato copiose disseruit: & Plutarchus in commentario, quo ostendit Stoicos ea decreuisse, quae inter se non bene
heret

hærerent, ac uita etiam, factisq; eosdem à decretis suis dissentire. Et in illo sermone, quo disputantes ingeniosos uiros inducit, utræ animantes prudentiores, quæ in terrâ ne, an quæ in aqua degant. Necnon in alio etiam commentario, quem scripsit de ortu animi, à Platone exposito in Timæo. Quibus omnibus in locis Stoicos accusat, quòd cum pusillam rem, tenuemq;, Atomum scilicet unam minimo loci spatium de uia exire, concedere Epicuro nolint, ut plurima, atque utilissima res fiant, ipsi absurda multa, ac hominibus incòmoda, molestaq; effingant. Quamuis enim Epicureis Plutarchus alijs temporibus non ualde æquus esset, ut qui tamen maiore odio aduersus Stoicos flagra- ret, rem quam non ualde probat, contra illos defendit, ac multo tolerabiliorem, quàm còmenta ipsorum esse tradit.

102 De familia: Cato dirigit. In antiquissimo libro, & hic, & alijs in locis, hoc uerbum E, in prima syllaba habet, quemadmodum sanè ueteres scribebant: cuius rei argumentum etiam est etymon, quod habet uerbum De- rectarij: id autem in XLV. libro Pandectarum est, de extraordinarijs criminibus l. sacularios. Item qui dere- ctarij appellantur: hoc est, hi, qui in aliena cœnacula se dirigunt furandi animo, plus quàm fures puniendi sunt.

103 Vt si sit confragosus, &c. Antiqua lectio diuersa, Quod si confragosus, atq; arduis cliuis, receptam ta- men retinui.

103 In agro Ligustico montano. In optimo, & anti- quissimo codice nunquàm Ligustico, sed aut Ligusco, aut Ligusto, hic Ligusco. In II. libro Ligusti, de bu- bus sermo est. In III. iterum Liguscos: Secundum Ita- liam contra montes Liguscos. Nihil in his tribus locis uariaui, priscam tamen scripturam notam facere uolui.

Quæ

Quarendum an Liguscos, ut Hetruscos uetusti scriptores dixerint.

In uinea iugerum C. asinorum iugum, asinum 104
molarium. Ex uetere scriptura locū restituimus, unum
tantum reliquimus: Molendarium enim pro Molarium,
uetustissimum exemplar habebat: apud Catonem tamen
Molarium: hunc enim ipsius locum exprimit. Asinos plo-
starios 11. asinum molarium. In semiuetere codice Mo-
lendarium, quo uerbo iuriscōsulti etiam usi sunt, & hæc
fortasse uera M. Varronis lectio: quamuis enim senten-
tias Catonis recitet, non tamen iisdem semper uerbis refert,
ut supra: Cato enim asinos plostarios 11. Varro asino-
rum iugum dixit.

Sed etiam qui non solum, &c. Lectionem eam re- 105
tinui, quam formis olim in hac urbe excusi libri habebant:
eandem enim in manu scriptis inueni, & in peruetusto in-
primis, cuius maximè auctoritatem sequor: nec me latet
Venetijs excusos ualde ab hac dissentire. Opinor autem
cum locus obscurus sit, & fortasse decurtatus, aliquem qui
corrigere uoluit, ut illi codices habent, ex ingenio resti-
tuisse. Cum multa autem illic, & addita, & immutata sint,
tam liberè mihi à priscis uestigijs discedendum non pu-
taui.

Nec non ita si incidit, ut sit uitandum. Antiquis- 105
simum, fidelissimumq; exemplar dissentit ab hac lectione,
quam & in aliquibus excusis, & in semiuetere etiam in-
ueni: non tamen, & ipsum mendo uacat, aut certam ali-
quam sententiam habet. Animaduertendum tamen, an ue-
ræ, germanæq; lectionis uestigia illa sint: nam hæc, quam
supra posui, non ualde delector: & eam etiam nonnulli,
nihil tamen melius adferentes, uariarunt. Est igitur hæc
optimi

optimi codicis lectio, Nec non tra si incidit, &c. Ut autem nihil relinquam, quod possit studiosos adiuuare, uidentum est, an unius literæ immutatione ita legi debeat, Nec contra si incidit ut sit uitandum: hoc sensu, Quemadmodum ueterani boues è campestribus in montana loca non deducendi, ita contra ex duris, & asperis locis non reformidandum in plana, & campestria deducere. Hoc enim à nostris etiam agricolis diligenter obseruari solet.

105 In furcas destitutas incluserit. Manu scripti omnes, quos uidi, ita habent: nam formis antea excusi Destinata, mendosè legunt. Nonius docet, Destitui uetustis scriptoribus significare etiam rursus statui, atque id exemplo Næuij gymnastico confirmat: In alto nauem iubet destitui anchoris. Et Cæciliij symbolo: Destituit omnes seruos ad mensam ante se. Videndum autem, an locus antiqui Poëtæ, qui adducitur à Cicerone in eruditissima epistola ad Pætum, eodem intellectu hoc uerbum habeat: Ita me destituit nudum. quod tamen non affirmo, ut de re ualde incerta, & obscura.

106 Et interdiu clausos dormire. Verba, quæ hæc in excusis olim sequebantur, in manu scriptis non leguntur: ea autem sunt, Cathena iunctos, ut soluti acriores fiant. Videndum igitur, an noua sint, & ab aliquo correctore, aut declaratore, addita.

106 Ut funes, restes, tegetes. Totum hunc locum Nonius adducit. Tegetes, inquit, à tegendo. Varro de re rustica libro 1. sic quæ fiunt de cannabi lino iunco, &c. Mendosè tamen apud eum, De cannabino iunco, legitur.

107 Vineaticæ opus esse sex, firpiculæ V. Emendandum, Vineaticæ opus esse x l. Hæc enim summa apud
Caton

Catonem est: præterea in optimo exemplari huius lectio-
nis non parua uestigia remanent, Esse exi firpiculæ.
E, enim litera inutiliter iterata est, & ex I, quod est post
X, faciundum L. ita erit XL. & cum Catonis summa
congruet.

Quæ cibi sunt maioris. In excusis antea libris, 108
Succi: in manu scriptis omnibus Ibi, scriptum inueni:
quare una addita litera, Cibi, castigauit. In semiuetere co-
dice post Maioris, Virtutis, additum erat: supra enim
neque Suci, neque Cibi habebat: quare ita locum supple-
uit, audacter tamen, & barbarè.

Cum nec dum filiculam cæpit. In cunctis manu 108
scriptis, Cùm dominus filiculam, inueni, quæ scri-
ptura uitium omnino habet: nec tamen temerè omnes ar-
bitror antiquos ab impressis dissentire.

Vnde utendo quid facias. Viendo, legi debere o= 108
stendit Nonius, qui uim huius uerbi declarans, auctoritate
M. Varronis utitur, & hunc ipsum locum adducit. Per-
uctustus igitur etiam codex hac parte mēdosus, est in quo
Utendo, legitur. Sed aliud etiam, quod non minus pertur-
bat, in eo hic est: nam post utendo L. positum est: Vnde
utendo L. quid facias: & contra ea uerba in margine
mendi nota adposita. Hæc (fateor) me res multum torsit,
ac diu sollicitum habuit, nec aliquid quod probarem, un-
quam excogitare potui, antea ubi Licinius nomen in an-
tiquissimo L. tantum. ut ibi, Fructus solent disperire L. du-
bium enim, & c. Item de numero rusticorum: Tempesta-
ti, inertia, indulgentia L. horum neuter, & c. quod quam-
uis rationem non habeat, & culpa omnino librarij com-
missum sit (neque enim L. Lucilius significat) tamen tole-
rari potest: nam sermonem ab alio suscipi significat, hîc
d locum

locum non habet. Hoc in alijs etiam locis inueni, quæ indicabo cum ad ea peruenero : neq; enim nunc magis turbare lectorem uolo.

108 Desitis feminibus. Antiqui libri Desitis, receptam lectionem suspectam habeo : nondum tamen, quod libenter sequar, inuenio.

110 Neque propter eas adserunt uites. Vetus lectio, Neq; propter eos ut adserunt, &c. & paulo supra, Neque eos crescere. receptam lectionem retinui.

110 Et simul glæbis à sole percalefactis. Ita locum restitui, antea enim Caus, mendosè in omnibus excusis legebatur : uetus lectio Clæbis. Qui obseruasset cum æ diphthongo glæba scribi debere (ita autem in prisca monumentis hæc dictio scripta est) nullo negotio potuit locum corrigere, nam C, & G, passim confundunt ueteres librarij. Præterea sententia multo elegantior mirificè confirmat hanc castigationem.

111 Subtilius discretis temporibus. Antea, Descriptis. Mendam ortum, quia in antiquis Descretis, uetere orthographia scriptum est, ut in Derigo, Deuertor. Libro 11. in ijs uetustis codicibus: Ea partes habet nouem, descretas ter ternas. Ille enim locus, & ueteris scripturæ, & intellectus huius uerbi ualde accommodatum exemplum est.

111 Putari in primis. Nihil uariari : diuersi tamen hic sunt antiqui libri : In pratis, enim habent. Ingeniosiores uidebunt, an in recepta uitium sit : mihi sanè illa aliquantulum suspecta est.

112 Exta Deis cum dabant, porricere dicebant. Sic ex ingenio emendari : antea enim Porrigere, corruptè legebatur. Veteres autem librarios has literas commutare

tare

ture solitos, manifestum est. adnotavi in optimo exemplari Grates, & Alagriores, pro Crates, & Alacriores, scriptum esse: & contra Virgulta, & Fricora, pro Virgulta, & Frigora. Porricere, exta dare, non Porrigere, antiqui in re diuina facienda uocabant: quod testimonio etiam Vergilij confirmari potest, qui in v. Aeneidos

-extaꝫ; salsos

Porriciam in fluctus.

dixit: nam ita eum scripsisse, nobiles Grammatici ostendunt.

Quod si quæ folia amittere. Ita locum restitui, 112
rectè, ut opinor: ut autem facilius iudicari possit, ueterem lectionem, multum à peruulgata discrepantem, adponam: Quod si quæ folia mittere solent ante frondere inciperunt statim ad serendum idonea non sunt. Primam syllabam indefinito tempore addendam censui, & pro Mittere, Amittere scribendum, ut per, quæ folia amittere solent, intelligat quæ Græci appellant φυλλοβολῆντα. Animaduerti enim M. Varronem ita conuertere ex Theophrasto φυλλοβολῆν, Reliqua opera nostra non indigebant, nam integra erant: Sententia autem plana, ut eo restituto in antiqua scriptura, cætera recta sint: communis autem uitia perspiciantur.

Vites pampinari, sed à sciente. Græci βλαστολογῆν 112
appellant. Theophrastus, quem etiã M. Varro expressit, πρώτον μὲν καὶ μέγιστον ἐστὶν ἡ κλάσις, ἔπειτα δὲ δεύτερον ὃ καὶ πρότερον πινὰ πούτω πδραπλήσιον, βλαστολογία, καὶ γὰρ ἐν ταῦτα εἰλέναι τὰ πάντα συμφέρει καὶ ἀλιπῆν καὶ τὰ πάντα ἀφαιρῆν καὶ πρὸς τὸς ἐτόρυς καρπὸς καὶ πρὸς τὴν ὄλην φύσιν.

Eiuncidum enim sarmentum propter infirmitatem sterile. 112
Vetus lectio. In excusis antea libris Euincidum.
d 2

cidum. Duo sunt loci apud auctorem hunc maculosi, ut opinor: hic, & alter in 11. libro, ubi differit de pastoribus: quorum si quis alterutrum emendarit, ambos emendarit: ille tamen, ut uidetur, deprauatior: ipse hunc etiam ualde suspectum habeo: cum ad eum peruenero, accuratius iterum de hac re disputabo: nam in superioribus uerbis mendum nullum esse puto. Fuerunt tamen, qui locum correctione indigere existimantes, multa uariarunt, atque id contra fidem prisorum codicum.

¶ Ex in mutatis literis. Ita ex ingenio emēdaui, parua licentia usus: in excusis, Ex immutatis. Ex in respondet ad uerbo, quod ante posuerat, Primò. Hic etiam multa longe à uetere scriptura in quibusdam impressis libris uariata sunt.

¶ Ex altera parte. Veteres libri hic perturbati: Receptam lectionem retinui, antiquam autem nunc notam faciam. Ex altera parte parit capreolum, is est colliculus uiteus intortus, ut cincinnus: is enim uitis quib. teneat: id qua serpit ad locum capiendum quo capiendo capreolus dictus.

¶ Ocimum dictum à Græco uerbo ὄκλιος, quod ualet citò. Ita legi debere arbitror, & ita in ueteribus libris scriptum inueni: nam in antiquis quoque Plinij codicibus sic locus ille legitur, libro xviii. capite xvi. Varro appellatum à celeritate proueniēdi à Græco, quod dicunt, oceos. Hic autem Varronis locus, quàm inquinatus sit, apud Noniū Marcellum facile omnes uidere possunt. Ocimum, inquit, quod ocimum dicimus, Varro de re rustica libro primo.

¶ Antequàm genat filiquas. In excusis Gerat, mendosè, in manuscriptis omnibus Genat, rectè. Hunc locum

cum

eum deprauarunt, qui Geno, Latinum esse uerbum nesciebant, & à uetustissimis crebro usurpatum. Priscianus libro x. Gigno genui, pro quo Geno, uetustissimi protulerunt. Varro in Andabata: Sed quod hæc loca aliquid genuunt. cuius infinitū passiuum Lucretius in 111. protulit,
-tanto magis inficiandum,

Totum posse extra corpus durare, geniq;

In libro quoque xxx. Pandectarum, De legatis, & fideicommissis. l. qui filiabus. sic locus ille legitur in Florentino exemplari: Si quis ita legauerit, si qua filia mihi genitur, ei hæres meus centum dato. Plurimis autem locis hoc uerbum apud Varronem temerè sublatum fuerat.

Id est pabuli segete. In antiquis libris, Id est fabuli segete. Nam sic etiam non multo ante in iisdem locus ille scriptus est, Et non nunquam fabulia: in excusis autem, Fabalia.

A quo quod indigent potu poma dicta esse possunt. Nonius Potui, hic à Varrone scriptum fuisse tradit, de numeris, & casibus, ¹⁴ ¹⁴. datiuus pro ablatiuo. Sisenna historiarum libro 1111. Alij saltui, ac uelocitati certare. Varro de re rustica libro primo: A quo quod indigent potui poma dicta esse possunt. Communem lectionem conseruauit, quam etiam in antiquis libris reperi. Habent autem illi hic etiam L. de quo supra locutus sum: quæ nota fortasse aliqua fuit, quales multas in antiquis libris ueteres ponebant: potuit etiam illa hanc nouam locutionem, quam adnotauit Nonius, indicare.

Quod ad ueterem orthographiam pertinet, duo hic admonere possumus: Resicari, & Sicari, hoc capite contra huius temporis consuetudinē in antiquis libris scriptum esse, quemadmodum etiam hoc ipso in libro, ubi de

d 3 mess

mesſionis generibus agit : Et manipulum, ut quenq; ſubſi-
ficuerunt. & eodem loco, Vt ſtramentum medium ſubſi-
cent. nam eandem rationē habet, quod (ubi de modis qui-
bus metirentur rura agit) in peruetuſto ſcriptum eſt : In
ſubſiciuum eſſe unciam agri : pro, In ſubſeciūū : & quod
contrariam rationem habere uidetur, Sagenantur, pro
Saginantur.

114 XL die uix exiſtant. Hæc eſt uetus lectio : antea
in excuſis, Exeant : quemadmodum fanè alibi quoque.
M. Varro locutus eſt, ut hoc ipſo in libro : Primum ple-
runq; è terra exit hordeū diebus VII. Potuit tamen ora-
tionem uelle uariare : nam Exiſtere, præclare hoc etiam
ſignificare arbitror. Cicero de Diuinatione libro I I. Ta-
ges quidam dicitur in agro Tarquinienſi, cū terra ara-
retur, & ſulcus altius eſſet impreſſus, extitiſſe repente.

114 Terra ad ea obruenda puluinos fieri. Antiqui li-
bri hac parte perturbati, quare communi lectioſe conſer-
uata, ueterem nunc notam faciam, ſi poſſit aliquam utilita-
tem afferre : Terra adruenda puluinos, &c. Cætera
hîc reſtituta, ex iſdem libris ſumpta ſunt, & uitio carent.

115 Τριακάδα alij. Hanc lectioſem reſtitui è uetuiſtis libris,
in quibus ſine ulla macula conſeruata eſt : eam autem ue-
ram eſſe, facile omnes intelligere poſſunt. Quæ Athenien-
ſes diem ^{ἐννῆς ἢ νῆα} appellat, inquit Varro, alij Graeci
τριακάδα uocant. Ariſtophanes lepidiſſimus Poëta in hac
uoce iocatus eſt, in fabula quam νεφέλας inſcripſit : ^{ἐννῆ}
^{γάρ ἐſτι ἢ νῆα} πῆς ἡμέρα. Interpres ipſius multa de omni
hac re, & conſuetudine Athenienſium enumerandi dies
menſis expoſuit. Quemadmodum autem apud Laërtium
legimus, primus Solon τριακάδα, ^{ἐννῆ} ἢ νῆα appellauit.

115 Ni decreſcenti Luna tondens caluus ſiam. An-
tiqua

tiqua lectio restituta : nisi quod uetere more scribendi illa Tondes caluos, habebat : sed n, sepe relinquere solebant : ut, Prægnas, pro Prægnans: contra autem quandoq; addere : ut in Thensaurus. & Caluos, ut Equos, Auos, singulari numero, nominandi casu scriptum fuit.

Ad alia in preparando faciendi scrobes. Ita locum restitui ex antiquis libris. sic etiã infra loquitur, Ad alia arandũ. nec multo post, Ad quædam bipalio uertenda terra. Deceperat librarios, quod hic præpositio Ad, per t, scripta est, At : ut duobus etiam locis, qui consequuntur: magis tamen peccarunt, quod Alia, hinc sustulerunt.

Faciendi scrobes. Scrobes, hic Varro uirili genere dixit, quemadmodum Nonius ueteres etiam alios fecisse ostendit, nam muliebri quoque genere uocabantur : ubi autem de hac re disseruit, inquit, Varro rusticarum rerum libro primo Scrobiculum dicit. Scrobiculum ὑποκρησικῶς in his libris appellatum non memini me legisse: quare aut sub aliquo mendo hoc nomen in codicibus Varronis latet, aut memoria Nonij uacillauit.

Vsq; eò, ut Theophrastus scribat. Locus, quem intelligit Varro, est in primo φυτῶν ἰσορίας ὅ. ἡ γὰρ ἐν τῷ λυκείῳ ἢ πλάτανῳ ἢ κατὰ τὴν ὀχετὴν ἐπὶ νεῖα δὲ πρὶ τῶν ἢ τριακοντα πύχης ἀφῆκεν.

Ita bubus, ac suibus. In antiquis libris Subus, ut etiam illo loco 11. libri de suibus nemini ignotum : consuetudinem tamen nostri temporis retinui, & si scio doctos uiros huius ætatis hanc orthographiam probasse, & secutos esse.

Robusta aliqua materia. Antiqua hæc lectio : antea Robusteæ. Cato : Arbores stipites robustas facito, aut pineas. A Robore igitur Robustus. Plinius hoc præ-

ceptum Varronis significauit, cum inquit libro x v i i .
capite i x . Palo è robore depacto fieri iubet.

ii7 Quæ transferuntur è terra in terram. Plura hîc
erant uerba, quæ in antiquis non inueniuntur : nam quod
in illis primum est uerbum, post ultimum à nobis addu-
ctum, Viuas radices, est : non Viuæ radices, ut in ex-
cusis. Locus obscuritatem non paruam in se habet, & for-
tasse lacer est : nam cum semina quatuor generum esse tra-
dat, tria tantum genera hîc numerat. Persuasum autem mihi
est, uerba quæ in impressis erant, auctoris non esse : nihil
enim uideo Varronem addere, quod ad diuisionem eam per-
tineat, sed hanc i i i i . generum partitionem sequi. Non-
nulli negandi particulam adiunxerant improbè, nisi fal-
lor, ac perperam : nam quæ transferuntur è terra in ter-
ram, genus seminis est, & nouellas stirpes sic appellat.

ii7 Quod est principium genendi. Hæc uera est le-
ctio : in excusis eadem sententia, sed alio uerbo, Oriendi,
legitur : manu scripti codices Cenendi, usitato errore,
G, in C, commutandi. De hoc uerbo paulò antè copio-
sius differui : infra item, Ad genendum, emendaui : ubi
eodem pacto antea peccatum fuerat.

ii7 Si sunt semina in aëre, ut ait Physicus Anaxa-
goras. Hæc omnia à Theophrasto traduntur i i i . libro
φυτῶν ἰσορίας ²⁵. Ἀναξαγόρας μὲν κεν αἴερα πάντων φάσκων
ἔχειν σπέρματα, καὶ ταῦτα συγκαταφερόμενα τῷ ὕδατι γεν-
νᾶν τὰ φυτὰ. repetuntur etiã primo libro φυτῶν ἀπῶν ²².

ii7 Ut cupressi : non enim galbuli, qui nascuntur,
id est tanquam pilulæ paruæ. Sententia expressa è
Theophrasto : illius enim hæc uerba sunt in primo libro
φυτῶν ἀπῶν : καὶ δυσόρατα καὶ μικρὰ καὶ τὸ στένδεωρ ἕνεια σπέρ-
ματα πυχάνε, καθάπερ καὶ τῆς κυπαρίττος : ταύτης γὰρ ὕχ
ἄλλο

ὄλθ' ὁ κερπὸς σφαιροειδὴς ἔστιν, ἀλλὰ τὸ ἐγγινόμενον ἐν τούτῳ λεπτόν, καὶ ὡσὸρ πιτυῶδες καὶ ἀμεννήον.

In sicco, & macro solo. Hic etiam locus à Theophrasto translatus: hæc ipsius uerba sunt è primo libro φυτῶν αἰθίων: Δεῦρ' ἔτι καὶ πρὸς τὰς χώρας προσλαμβάνειν τὰς οἰκείας ὕδρας, καὶ πρὸς τὰς δένδρων φύσεις, ἐπεὶ τὰ μὲν ἐνυδρα, τὰ δὲ ξηρὰ καὶ λεπτόγεα καὶ ἀμενον τὸ ἕαρ: οἰκείον γὰρ οὕτως διὰ τὸ ὀλίγον. ἔχειν τὸ ὑγρόν, ἐν δὲ τῇ ἐνυδρίᾳ καὶ πηλώδει τὸ μέσῳ πωρον: τὸ γὰρ ἕρθ' πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὸ διατηρεῖν ἕως ἐπὶ διαμένει τὸ δόκιμον: ὄριστα δὲ πνευ τῆτο τριάκοντα ἡμέρας.

Vernum tempus idoneum, quo minus habet humoris. Hoc ordine in optimis exemplaribus hæc uerba collocata sunt: in excusis antea, extrema quatuor precedebant, quod affirmare ausim fecisse aliquos qui crederent, de uerno tempore dici, minus illud habere humoris: id autem falsum esset, nam illa referuntur ad siccum, & macrum solum, id enim uerè traditur habere minus humoris. Præter antiquorum codicum fidem Theophrasti locus, supra à nobis adductus, docet illam esse eorum sedem: nam ipse quoque Theophrastus huius sententiæ auctor hunc ordinem amauit.

Quod ex arbore per furculos &c. Communi lectione conseruata ueterem scripturam omnibus adponam: perturbatam illam quidem, & maculosam, quæ tamen fortasse opem adferre possit ad ueriores indagandas: Quod ex arbore per furculos defertur in terram si in humum demittitur in quibusdam cum est uidedum &c.

Utea deplantes potius, quàm defringas. Vergilius in eadem re exponenda hoc uerbo usus est:

d 5

Aut

—Aut summa defringe ex arbore plantas.

Accepit autem illud à doctissimo, & politissimo hoc scriptore, à quo omnia ferè præcepta, quæ in Georgicis suis tradidit, mutuatus est: nam multis locis præter sententias uerba etiam ab eo sumpsit. Hanc ego occasionem nactus, tertium ab hoc præceptum apud eum poëtam explicare uolo: est enim ualde obscurum, & docti quoque uiri in eo interpretando lapsi sunt:

—Néue oleæ syluestres infere truncos.

Non enim Truncos, surculos appellat, id enim nimis durum esset: Sed περιφραστῶς syluestres truncos, Oleastros uocat, docetq; magnopere peccare illos, qui Oleastros inserant: cuius rei causam reddit copiosè. Syluestris Pyrus, aliæq; feræ arbores rectè inseruntur: sunt enim ab hoc periculo, cui obnoxie sunt Oleæ, uacua. Oleastrum tanto labore excolere nimis periculosum est, propter casus incendij: quòd si Oliuetum incendio absumptum fuerit, quòd hoc uitio non laboret, id damnum tempus reparare consuevit: uiuax enim arbor Olea, & non facillè tota interimitur, pullulat enim è radicibus, & rursus syluam conficit: nam in Oleastro etiam insita Olea fruticatur: Sed in syluestri arbore natæ stirpes, & ipsæ syluestres sunt, atq; ita nullum fructum agricolæ gignere possunt: quod satis planè in extrema parte declarauit poëta, nam inquit:

Infelix superat folijs Oleaster amaris.

Hoc præceptum utile esse experimentum nobis demonstrauit: nam cum suburbani nostri agri longo bello uastati essent, & omnes arbores excisa, Oleæ reuixerunt, & non multis annis post aliquos fructus dominis ferre cœperunt: taleis enim apud nos ferè scrobes seruntur.

Quòd

Quòd si Oleastris insitis confiti hi agri fuissent, damnum acceptum tempore instaurari non potuisset. Hanc sententiam Vergilij fuisse, existimasse Seruium, manifestum est: inquit enim, Non quòd non proffit, sed propter casum incendij. Nonnulli hoc periculum non cogitantes, aut non reformidantes studiosè Oleastros inserbant: *ἰσπλάσας* autem, ut Pollux docet, illæ appellabantur. nam Oleastri firmitus suis radicibus terræ hærent, & succum, alimentumque uberius ducunt, unde speciosior arbor fit. Theophrastus hoc solere nonnullos accuratè his de causis præcipere, in primo libro *φυτικῶν ἀπιῶν* docet. Quare accuratius Poëta noster, ut hunc errorem alijs eriperet, de hac re differuit: nam qui in Olea ex Oleastro surculos insereret, frustra laboraret, nec ex suo studio fructum aliquem caperet: hoc enim etiam addit Theophrastus, *ἐπεὶ εἰ γέλυς ἀνάπαλις τὸ ἄριστον εἰς τὸ ἡμέρον ἐμβάλλοι, διαφορὰν μὲν πνευμάτων, καὶ κικαρεπῆρ δὲ ὄχ' ἔξει.*

Demum in oleaginis seminib. Nihil hic uariari, diuersi tamen sunt antiqui codices, & locus fortasse uitij aliquid habet: pro Demum, igitur in illis Dum: ac non multo post, ubi in impressis, Alij clauolas: in iisdem, Alijs clauolas. Fortasse, Alij sclauolas, legendum est. A Nonio hic locus adducitur: Taleas scissionses lignorum, uel præsegmina Varro dicit de re rustica libro primo &c. Hæc uerba ita apud eum leguntur, Quas alij clabulas, alij taleas appellant.

Quod inseritur caniculæ signo commodissimè. 119
Vetus lectio, Qui fit caniculæ &c. Totum autem caput è Theophrasto translatum, libro primo *φυτικῶν*
ἰσογί

ἰσορίας ¹²³ τὸ δ' ὕδωρ τῶ μὲν ἐνοφθαλμισμῶ ἀπολείμιοι:
ἐκσήπει γὰρ καὶ ἀπόλλυσι παραρρέιον διὰ τὴν ἀδίειαν: διὸ
καὶ ὁ κωὶ δοκεῖ ἀσφαλέστατον εἶναι.

119 Vas aliquod supra alligant. Theophrastus οἱ δὲ
χύτραν προσβάλλουσι ὕδατος, ὥστε κατὰ μικρὸν ἐπιρ-
ρῆν. &c.

119 Ut non denudes medullam. ὥστε μὴ γυμνοῦν τὴν
μήτραν.

119 Itaq̄ uitem triduo ante &c. Theophrastus ¹²⁴.
διὸ καὶ τὴν ἀμπελον προαποστέμνουσι ἡμέρας τρισὶ πρότε-
ρον, ὅπως προαπορρῆ τὸ δάκρυον. In excusis sanè Theo-
phraſti codicibus ἡμέρας ποὶ mendosè: ut Varronis con-
firmatione cognoscimus.

120 Contra in fico, & malo punica &c. ῥόα δὲ καὶ
συκῆ καὶ ὅσα πύτων ἔσι ξηρότερα, παραχρήμα.

120 Propter foemineam mollicitiam. Ita habent anti-
qui libri: non Mollitiem, ut in excusis. Cicero in Parti-
tionibus, Et lenitatem mollitia animi. Hic etiam locus
totus è Theophrasto est translatus. Φανερώς δὲ καὶ ὁ
τῶν ἄλλων σῶων τοῦτο συμβαίνει καὶ μάλιτα ἐπὶ τῶν ἀνθρώ-
πων: εὐαυξέστερα γὰρ τὰ θήλια τῶν ἀρρένων, ὑγρότερα καὶ
μεινότερα τῶ φύσει ὄντα. Διήλον δὲ ὅτι καὶ ἐπὶ αὐτῶν τῶν
λένθων ῥόα μὲν καὶ συκῆ καὶ ἀμπελοῦ εὐαυξῆ, φοῖνιξ δὲ καὶ
κυσπάριτ[ος] καὶ δάφνη καὶ πεύκη καὶ ἐλαία, λυσισυξῆ.

120 De medica in primis obserues. Prima duo uerba
in nullis antiquioribus sunt: manu scripti proximis tem-
poribus tanquam inscriptionem capitis illa habebant:
nam, ut antea ostendi, ante singulos libros, de quibus re-
bus illic ageretur, adnotatum erat, nec postea in partibus
ipsis aliquid adscriptum: secundi autem, ac tertij libri
inscriptiones perierunt: quare ex indice illo intelligi olim
potuit,

potuit, medicæ hîc disciplinam tractari. Quòd si titulos ueteres Varronis haberemus, sine ulla necessitate huc inculcata esse hæc uerba cognosceremus. Quanquam alia etiam ratione, de qua post disputabo, si in manu scriptis codicibus inuenirentur, hîc rectè collocata esse possent.

Quemadmodum scilicet cum pabulum. Pro 120
scilicet, in manu scriptis codicibus est nota illa, de qua bis antea locutus sum, quæ quid significet, non dum percepi:
Quemadmodum L. cum pabulum.

Et in Africa ad Byzacium. Sic habent antiqui li- 121
bri, non ut ante excusi omnes Byrachium. Plinius libro x v i i. cap. v. cum inquit, Contra in Byzantio Africa illum centena, & quinquagena fruge fertilem campum &c. Eundem locum aut oppidum, de quo hic loquitur Varro, intellexit: mendum tamen in ea uoce est.

Quæ nata sunt inquit. Ante hæc uerba in excusis, 121
Licinius: in uetustissimis libris, Ille: infra post Prægnantia, eadem illa litera, quæ nobis sæpe molesta est: antiqua enim lectio hæc, Prægnantia L. cum sunt. Præterea ad hunc locum in margine optimi exemplaris mendi nota adposita.

Aëre frigidiore tinguntur. Manu scripti libri sic 122
habent: Excusi uerò, Ringuntur: neutra lectio satis plana: nec enim siue hoc, siue illo modo legas, uerba hæc inter se diuersa, quod plerunq; consueuerunt, significare uidentur: Fortasse, Tanguntur, legi debet: id est, feriuntur, cædunturq;: hoc enim uerbo iniuriam frigoris significauit in i i. libro, cum de pecoris sanitate loqueretur, & iniicitur aliquid, ne frigus cædat. Sententia huius loci ualde aperta, & è Theophrasti primo libro expressa: ubi enim querit, an simul fruticentur supernæ infernæq; stirp

stirpium partes, de his omnibus rebus plenius, uberiusq;
 differit: ὅτι τὰ μὲν ἄνω κωλύεται διὰ τὸν πόριξ ἄρα ψυ-
 χῶρ ὄντα. Nam prior etiam pars huius sententiae ab eo-
 dem accepta, τὰς μὲν ῥίζας ἀυξάνειν μετωπώρου καὶ χε-
 μῶν. Quae infra etiam Varro tradidit, inde quoque
 611 sumpsit: Nam prius radices &c. ἐν ἐκείνῃ γὰρ τὴν ῥί-
 ζαν πρότερον ἢ τὸν βλαστὸν ἀφίεναι πάντα. Nec non quod
 sequitur, Neq; radices longius &c. ἔκ ἐς πλείον κατα-
 λαμβάνουσαι βάθῳ ἢ ὃ ἥλιῳ ἀφικνεῖται. πλήρῃ ἐάντων τοῦ-
 1 πῶ ἐυδίοσθῃ ἢ. Quo loco animaduertendum, quàm ele-
 ganter haec extrema uerba reddiderit. Varro quòd alia
 terra alia facilius uiam dat.

122 Quod ex quibusdam folijs propter eorum uer-
 suram. Locus translatus à Theophrasto, Illius enim haec
 uerba sunt in primo φυτῶν ἰσρορίας: Ἰδιον ἧ καὶ τὸ τῆ ἐλάει
 καὶ τὸ τῆ φιλλύρα καὶ τῆ πηλέει: καὶ τῆ λεύκη συμβαῖνον. ἐρέ-
 φων γὰρ οὐκ εἶσι τὰ ὑπὲρ μετὰ τροπὰς θερινὰς καὶ τοῦτο
 γνωρίζουσιν ὅτι γένηται τροπαί. In 11. etiam libro φυ-
 τῶν αὐτῶν ¹⁵⁶. non tamen easdem omnes quas Theo-
 phrastus, appellat M. Varro: nam pro Tilia, & Ulmo,
 quas retulit Graecus auctor, noster Salicem ponit. Plinius
 easdem quas Theophrastus nominauit. Illud hic admo-
 nere uisum est, recentiores omnes in magno errore uer-
 satos, qui crediderunt, duo esse Solstitia, & alterum
 Aestiuum, alterum Hybernum appellari: cum ueteres cun-
 cti boni auctores Solstitium, quemadmodum hic facit
 Varro, τροπὰς θερινὰς solùm uocent. τροπὰς autem χε-
 μερινὰς Brumam. Lucretius, Vergilius, M. Varro, Ci-
 cero, Plinius hoc semper obseruarunt. Cur tantum con-
 sensum optimorum scriptorùm Columella reliquerit, non
 uideo

uideo: ille enim solus (quod sciam) Aestiuum solstitium, & Solstitia, numero multitudinis utrasque τρονδς appellat. Seruius etiam Vergilij interpres hoc non animaduertit, & huius rei ignorantia turpiter lapsus est in illius loci declaratione, Humida solstitia. Quamuis enim numero multitudinis loquatur Poëta, non debet existimari duo esse Solstitia uoluisse: sed auctor fuit agricolis, ut uotis illud anni tempus singulis annis humidum poscerent: quod si impetrarunt à Dijs immortalibus, magnos fructus ex agricultura esse capturos. Possem hoc plurimis optimorum scriptorum testimonijs comprobare: rem tamen indicasse, ut arbitror, satis fuit: exempla unicuique nunc qui accuratè leget, occurrent.

Ea quæ mutilata non est. Antea hic, Mutica: 123
 Vetustissimum exemplar, Multilata: Vna detracta litera Mutilata emendauit, quam ueriores puto esse lectionem, & ex prisca uestigijs, & ex sententia etiam ipsa. Sed hanc ipsam, quam me restituisse dico, in Gallicano etiam codice sine ullo uitio inueni. Spica enim mutica, ut ipse docet, est quæ non habet aristam: potest tamen non omnia illa tria habere, nec arista carere: ut cum ad integrum spica non peruenit, nec grana perfecta habet: ea autem rectè, cum aliquo trium illorum caret, Mutilata diceretur. Cicero Mutilatum uocat exercitum, malè acceptum in prælio, & qui integrum militum numerum non haberet.

Latet conditum gladium. Vetus hæc est lectio, 123
 quam restitui. Neutro genere ab antiquis Gladium appellatum esse, Nonius docet, & exemplo Lucilij confirmat.

mat. Idem etiam Quintilianus ostendit, cuius hæc sunt uerba è primo libro: Et gladia qui dixerunt, genere exciderunt. Sed etiam ipse M. Varro huius rei testis est in 1 x. libro de lingua Latina: Quod dicitur à multis duobus modis, hic Dupondius, & hoc Dupondium: ut hoc Gladium, & hic Gladius.

123 Verùm cùm de nutritatu conticuisset Lici-
nus &c. vetustissimus ac fidelissimus Codex, quem
multi manu scripti sequuntur, ita habet, Conticuisset,
nec interrogaretur de nutritatu, credens nihil de-
siderari. dicam inquit de fructibus. Minoris ue-
tustatis liber, à Gallo homine scriptus, communem le-
ctionem habet.

124 Ac quasi herba tuberosum reliquerunt cam-
pum. Pro herba excusi alij Barba, mendosè habe-
bant, in alijs uox illa planè defecerat. Reposui ex anti-
quis libris, Herba. Paulo item supra pro Fœnifecæ,
Fænifeces: nam Fœnifex ueteres etiam dixisse pla-
num est.

124 In ijs quæ metimur. In excusis antea Metuntur:
manu scripti omnes habent, Metimur: quam lectionem
postquam in optimis libris inueni, non improbo. M. Var-
ro in 1 x. de lingua Latina libro, eodem pacto locutus est:
Et cùm item ea quæ metimur, atque ea quæ numeramus
dici putent oportere, &c. Messis uocabulum Varro uult
declinatum esse à uerbo Metior, quod significat mensu-
ro: eamq; propriè dici in his, quæ mensurant homines,
quamuis de alijs etiam, quæ non mensurantur, dici soleat:
id tamen impropriè fit. Metior mensum facere apertum
est, à quo Varro Messem factam uult: id enim est decli-
nari, ut Lectio etiam ab Lego declinari ab eo dicitur: nam
quod

quod inquit, Messem maximè in frumento esse, adiuvat, nisi fallor, ueterem scripturam: hoc enim uerbo uti consueuerant. in Verrem: Coge ut ad aquam tibi id, quod summi iuris est, Ennenses frumentum metiantur.

Maximè si est argilla, ne æstu peminosa. *Vetus* 125
hæc lectio, quam imperiti & audaces sustulerunt, pessimo consilio, quo consueuerunt, quæcunque non intelligunt, commutare: eam in cunctis manu scriptis inueni. Obsoletum nunc hoc uerbum est: Nonius uim eius exponit, & unde deriuatum sit, docet, atq; hunc ipsum Varronis locum adducit. Apud Nonium Situ, pro Aestu, legitur: in reliquis illi cum Varrone conuenit: & id quoque culpa librarij commissum puto.

Ea enim herbarum est inimica. *Postrema duo* 125
uerba in manu scriptis non inueniuntur, sed pro illis, De amurca, scriptum est: quid mei iudicij sit exponam. De amurca, declarationem olim cuiuspiam fuisse puto, qui amurcæ hîc à Varrone mentionem fieri in margine sui libri adnotarit: eam autem temerè postea ab imperitis librarijs huc inculcatam. Ad locum autem purgandum, satis fortasse est, duo illa uerba tollere, nec necessarium pro illis aliquid reponere, sententia enim nullo adiuncto uerbo plena, & absoluta est. Ea enim herbarum, & formicarum, & talparum uenenum. Nihil tamen certi de hac re statui potest: nam cum antè etiam eodem modo loquendi usus sit, nunc altera harum uocum ad rem exponendam contentus fuit, nunc ambas coniunxit, quas hic in excusis codicibus habemus. Talpas autem magna incommoda afferre solere agris, Theophylactus etiam docuit in epistola, quam à rustico homine scriptam fingit,

τὶ δὴτα πρὸ τῶν ἀπαλάκων λέγουμι. Φοβερὸν γὰρ ἔσθ

e

γῆς

καὶ τὸ κακὸν καὶ δυσανταχάνισον τὸ πολέμιον.

825 Ac tribulo id fit. Locus hic ad testimonium uocatur à Nonio, cum probare uult, ueteres scriptores non solum muliebri genere Tribulas appellasse, sed etiam neutro: Inquinatus autem apud eum nunc est, ita tamen emendandus: nam in manu scriptis, ut in excusis Varronis libris, eodem pacto legitur. Quomodo autem muliebri genere Vergilium usum hoc uerbo Nonius dicat, querendum: nam in omnibus nunc libris, Tribulaq; trahēq; legitur: quo exemplo ille utitur.

825 Euannatur foras extra aream. Peruetustum exemplar Euannatur, habet. Hic etiam locus adducitur à Nonio, apud quem, ut in excusis Varronis libris, recte legitur. Euannetur, inquit Nonius, dictum est uentiletur uel moueatur, à uanno, in qua legumina uentilantur &c. Vannum autem in Rustico carmine appellasse Vergilium notum omnibus est, qui tamen dum agricolarum instrumentum hoc esse traderet, docuit in alio etiam usu illud haberi solitum: & in rebus diuinis, maxime Liberi patris, frequens esse consueuisse: eruditissimus enim poeta quod ipse sciebat, alijs quoque ἐν παρέρῃ notum esse uoluit. Intelligit autem, ut opinor, uannum quod λίκνον Græci uocant, instrumentum ad cuncta penè sacrificia idoneum, ut ueteres Grammatici tradunt: unde qui illud gerebat in sacris λικνοφόρος uocabatur. Plutarchus in Alexandro, cum de Olympiade ipsius matre loqueretur, quæ Bacchi superstitionibus addicta esset, & Menadum more dracones etiam aleret, inquit de illis loquens, οἱ πολλοὶ ἐκ τοῦ κίττου καὶ τῶν μουσικῶν λίκνων παραναδόμενοι καὶ περιελιττόμενοι τοῖς θύρσοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς σιφάνοις ἐξέπληττον τοὺς

705 *av* *bas*. Nam Vergilius etiam *Mysticum uannum*,
ut ille, *Mystica licna*, uocauit.

Ita *ç* lectius defertur. Ita scriptum in omnibus an- 126
tiquis libris inueni: emendarunt ex ingenio nonnulli, ut
opinor, *Lectæ ius*.

Cum expressum circumcisitum appellat. In manu 126
scriptis una syllaba productius uerbū, *Circumcisicitum*.

Quæ cum digitalis. Optimum exemplar Digi- 126
tabulis. Est in eo aliud etiam quod explicare non pos-
sum, L. inquam, sic enim habet: Quæ digitis nudis
laudabilior L. quàm illa quæ cum digitabulis.
Et sanè totus mihi locus uehementer suspectus: nam Lau-
dabilior hîc cum supra *Melior* posuisset, non ualde neces-
saria uox uidebatur.

Durities enim eorum quod non solum strin- 126
git &c. Locum hunc ualde mendosum habemus in codi-
cibus Nonianis: ab eo enim adducitur in dictione *Stringe-
re*. Varro de re rustica libro 11. Quod non solum celeri-
ter præterire stringere uacant, sed etiam te transglubit.
In excusis M. Varronis codicibus, Quod, non erat: in o-
ptimo tamen ac uetustissimo, eodem loco positum inueni-
tur. Duo illa, quæ apud Nonium sunt uerba, *Celeriter
præterire*, unde fluxerint nescio: apud Varronem certè,
nec in impressis, nec in manu scriptis eorum uestigium ul-
lum: nam *Vacant*, ex *Vacant* factum esse affirmarim:
in eodem enim fidelissimo codice per u, id uerbum & hîc,
& alijs multis locis scriptum est. Extremæ etiã dictiones
huius loci apud Nonium deprauatæ, quæ in cunctis manu
scriptis Varronis libris eodem pacto leguntur.

De ramulo plantam. Ita habent manu scripti codi- 127
ces, non *Partem*, ut excusi. Vergilius idem etiam *Plan-*

tam, ut opinor, appellauit:

—Nec summa defringe ex arbore plantas.

Ambo autem plantas uocarunt, quas Theophrastus θαλίαις, nam ab eo scriptore hic quoque locus sumptus est, Libro primo φυτῶν ἀειπῶν: Καὶ ἅμα ῥαβδισομένη πονεὶ καὶ κατακεκομμένη τὰς θαλίαις. ἐπεὶ καὶ ὅσοι γε μὴ οὕτω συλλέγουσιν ἀλλὰ καὶ ἀυθόματως αἰεὶ τῆν ἀπορῥέουσαν ἀποσείοντες ἐπέσηοφορῶν φασὶ μᾶλλον.

127 *Alia ad cibum eligitur. Maculam habet optimus codex. Lædatur, enim hic scriptum est. Quomodo ex uetere lectione locus corrigi debeat, si peruulgata mendum continet, docti uiri cogitabunt.*

127 *Itaque dominum & balneas, & gymnasium sequitur. Vetus hæc est lectio, quæ & elegans, & erudita uidetur: ut hic sensus horum uerborum sit: Cibis necessarium est, & balneis, & gymnasijs: nec sine oleo hæc manere possunt: sed ubi hæc sunt, oleum illic etiam necessario est. Vnde qui tantas olei utilitates esse sciebat prudentissimus, ac fortissimus totius Græciæ uir, Epaminondas Thebanus, magnopere excanduit, cùm magistratum gerens in rationibus relatis audiuit magnam uim olei absumptam esse. Quod cùm mirarentur collegæ, causam reddidit sui doloris, docuitq; eum non ab angusto ipsius animo proficisci, quòd ingentes sumptus reformidaret: sed agrè se ferre, tantum olei intra corpus receptum esse: nam in gymnasijs oleum, corporibusq; exercendis haberi solitum, nemo est qui nesciat. Vnde Strabo libro xiiii. docet, Beothum Tarsensem improbum ciuem, eundemq; malum poëtam, causam dixisse apud M. Antonium, quòd cùm in patria uoluntate Antonij locum gymnasiarchæ teneret, fideiq; ipsius omnes sump*

sumptus gymnasij commissi essent, & alia multa, & oleum etiam surripuerat. Nec tamen negarim, posse ex communi lectione sensum elici, & eum quidem non insulsum: sed ueteri etiam locum esse, ostendere uolui.

Per serias, ac uasa olearia. Hic locus in manu scriptis codicibus ualde perturbatus est: Optimum exemplar ita habet, Per sena ad uasa olearia ac trapetas quæ res molæ &c. In semiuetere alio, qui Galli hominis manu exaratus est, Seria: reliqua omnia ut in uetustissimo. Receptam lectionem conseruauit, priscam tamen omnibus adponere uolui.

Em, quin absun. In excusis antea En, antiqui Libri Em, ut Mediceus codex in epistola Ciceronis ad Cæsarem dictatorem, Em hic est ille. Pronuntiata hæc sunt *Δεχτηκός*.

Quidam ipsum triticum conspergunt. Consuetudinem nostrorum temporum in hac re custodiui. Nolui tamen præterire quin ueterem Orthographiam notam facerem: Hic enim in optimo exemplari, Conspargant: & non multo post Aspargit, omnibus denique in locis ubi hoc uerbum est, apud Varronem, Catonemque in compositione, eandem uocalem primam literam habet, quam simplex: ut si à Quæro Disquæro fingas: quod uetustissimi etiam poëta protulisse dicuntur. Apud Catonem etiam in Decerpo id seruatum est illo loco, Tum acina de uuis miscellis decarpito. Potuissem infinitis locis hoc adnotare: semel tamen hoc, in illo perpetuò custoditum, indicare satis habui.

Aut absinthium, item huius generis alia. Quæ in medio erant uerba in nullo antiquo à nobis inuenta sunt,

ea autem abundare credimus.

128 Quas uocant siros. Ita scribendum hoc nomen, quod à Columella etiam usurpatur, et sanè in uetustissimo libro rectè scriptum est: in excusis tamen antea γ psilon habebat in prima syllaba. Apud Græcos (Græca enim uox est) ferè habet ϵ , nam Attici sine diphthongo protulerunt: Grammaticiç; tradunt, Siros esse $\delta\rho\upsilon\gamma\mu\alpha\lambda\alpha$ $\epsilon\iota\varsigma$ $\alpha\pi\omicron\theta\epsilon\iota\sigma\tau\eta$ $\sigma\iota\tau\upsilon$ η $\kappa\alpha\iota$ $\acute{\alpha}\lambda\lambda\omega\tau\omega$ $\alpha\omega\delta\upsilon\mu\acute{\alpha}\tau\omega\tau\omega$. In commentarijs Simplificij in 11. naturalis auscultationis, ubi de fortuna agit, mendosa hæc uox est: uerba magni illius doctoris hæc sunt: $\text{Καὶ γὰρ ῥῥύτῃ τῆς καὶ το φουτεύσαι χάρις καὶ το θεμέλιον καταβαλεῖν καὶ ὕδωρ εὐρεῖν καὶ διοχετεύσαι ἢ σῆρῶν ἢ τάρων ποιῆσαι.}$

128 Ventus regelare possit. Ita castigauit, in manu enim scriptis Regerare. Vnde etiam nonnulli antea Regerare fecerant: hanc tamen ueriores lectionem puto, quod etiã uerba, quæ supra restituta à me sunt, ostendunt.

128 Conditiuua mala struthea. Ante hæc uerba in uetustissimis libris De pomis, scriptum est: quod aut inscriptionem fuisse arbitror, quæ ostenderet, de quo hîc ageretur: aut ea ratione dictum esse, qua nō multo post declarabo. Hic paulo infra Quiriniana, in antiquis non inueni, sed pro illa uoce Scandiana. Id autem culpa librarij factum puto, qui idem uerbum una tantum immutata litera, aut ne immutata quidem, iterauit: cum aut Quiriniana scribendum esset, aut statim ad orbiculata transeundum: Fieri enim potest, ut Quiriniana, ab emendatore aliquo huc inculcatum sit.

129 Pauimentaç; laudabiliter faciunt. In optimo codice, Pauimentaç; que L. laudabiliter faciunt, quo frigi

frigidius sit. Nam pro, Frigidior locus, quod in excusis erat, Frigidius, in cunctis antiquis inueni. Alij ex ingenio, ut puto, scripserant, Qui cameras marmorato, & parietes pauimenta; inducunt laudabiliter &c. Nullum enim manu scriptum cum illis facere animaduerti.

Ut Romæ coempta poma. Ex horum hominum ¹²⁹ numero fuerat, qui confecit tetrastichum in custodem horum: cuius duo postremi uersiculi sunt,

Quæq; tibi posui tanquam uernacula poma,
De sacra nulli dixeris esse uia.

Nam M. Varro antea hoc ipso in libro docuit poma uendi solita summa sacra uia.

In pensilibus iunctis. Veteres libri Vinctis: Qui- ¹²⁹ dam emendarunt Iunctas.

Oleas esui optime. Ante hæc uerba in antiquissimo ¹²⁹ exemplari, De oliuitate, scriptum est: quod inscriptionem, titulumq; fuisse puto. Possunt tamè rectè in contextu sermonis huiuscemodi locutiones collocatæ esse, ut ita dicta sint, quemadmodum inquit Q. Cicero in epistola ad Tironem, De patrono, Marcus est adhibendus. Et hic ipse scriptor in 11. de equis loquens, De stirpe: magni interest qua sint. Et eodem capite, De medicinis: uel plurima sunt &c. Quod etiam confirmat Nonius, qui cum quid Oliuitas sit, declararet, & locum hunc Varronis adduceret, ita eum legit, ut in p ruetusto codice scriptum illum inueni. Non tamen omnino macula carent uerba Nonij, nam in excusis, de Rep. libro primo: pro, de re rustica libro primo legitur. duorum autem capitum uerba ab eo confusa fuisse uerisimile non est: hæc autem ille ponit: Non modò integra eximi, sed etiam maiora, quam

in arbore unquam pependerit. De Oliuitate Oleas esui optimè condi scribit Cato: quare maior hinc etiam apud nos auctoritas antiquissimi exemplaris esse debet, in quo sermo Varronis, siue eorum quos de rebus rusticis differentes inducit, nunquam capitibus distinctus aut interruptus est.

130 Tam in dolijs condunt. Antea, In ollis: Veteres libri, In oleis: castigauit, In dolijs. ueruntamen quia parua licentia usus sum, si fortè deceptus essem, uolui totam rem indicare. Animaduerti alibi in optimo codice Doleis, pro Dolijs scriptum esse, ut in 1111. ubi de gliribus loquitur, Cum positum est in doleis, fiunt pingues. Præterea oleum ac uinum in dolijs, non in ollis condi constat.

130 Ut ea in qua adijciunt mustum. Vetustissimus liber, In qua adicitur L. mustum. Sepe iam notam illam inueni, nec tamen adhuc quam uim illa habeat suspicari possum.

130 Promunt condita aut &c. In cunctis, quos uidi, manu scriptis, Primum condita, legi. Receptam lectionem conseruauit, hoc tamen studiosos literarum admonere non incommodum esse iudicauit.

130 Ut in pistrino pisatur, ac torreatur. Vetusta lectio. Apud Nonium, qui hunc locum adducit, legitur, Pisetur: Pisare frangere, uel tundere. Varro de re rustica libro primo: Promendum hyeme, ut in pistrino pisetur, ac torreatur.

130 Qui est humor aquatilis ac recrementum. Peruetustus liber, Recrementum, corruptè ut puto: Quia tamen aliquis Recrementum ex antiqua scriptura legi posse se fo

se fortasse non incommodè existimaret, uolui illam notam
facere. Hoc ipso uerbo Varro etiam Prometheo libro I I.
ut apud Nonium legitur, usus est: Retrimenta cibi, quæ
exierunt per posticam uallem, feci. Intelligit autem quæ
περιτρίματα Græci appellant: Cicero Reliquias cibi ap=
pellauit, in re parum honesta non obscœna uoce usus. Re=
liquias etiam, nihil addens, quandoq; idem uocauit.

Quod est leuissimum, ac summum depletur. 130
Omnes manu scripti Deflatum, habent: quemadmo=
dum etiam primis temporibus excusi libri, ex quo intelli=
gitur ita ab nouis correctoribus locum castigatum fuisse.
In optimo omnium codice ita totus locus legitur, Diebus
x v. eo quod est leuissimum, ac summum deflatum.

Tunc decoquunt in ahenis. Totus locus in opti= 130
mo exemplari ita scriptus, Tum decocunt in ahenis:
leni lignis duas partes quoad regerunt. Alijs nunc
rebus relictis, quæ parum in illo diuersæ sunt, quomodo
illic, Leni lignis, scriptum sit, quarendum accuratè
puto.

Neq; etiam cum processit, nisi prius, &c. Valde 130
diuersa uetusta lectio, & sanè extrema hæc pars libri ali=
quantulum inquinata: Neque etiam cum processet
ita ut sit, &c.

Antequàm accesserit annus. Totus hic locus ita 130
legitur in antiquis codicibus, Antequàm accesserunt
anniculum promitto.

Quæ dum maturescit, coacescat. In cunctis manu 131
scriptis Quod maturè coacescant.

Oleas albas, quas condideris nouas, sic celeriter 131
promas. Quidam formis excusi libri ita habent, in alijs

locus ualde uariatus : culpa tamen, ut puto, eorum qui id commiserunt : nimis enim licenter à uetere scriptura discessere. In optimis ab hac, quam hic adposuimus, hoc tantum mutatum inuenio, quòd Conderis, in illis, pro Condidideris, legitur: uerbo negligentia librarij imminuto. quòd si postremam literam aduerbij Sic, sustuleris, ac Si, feceris, puto locum satis purgatum esse.

Quam nequit in arbore ut inde promatur ad escam. *Vetus lectio,* Quam nequit in arbore quam mitescat.

132 Id nos molestè ferentes. Hæc erat peruulgata lectio, quæ si ueterem contra se non haberet, facilè locum suum tueretur : nunc illa repugnans omnia confundit : in manu enim scriptis Non molestè ferentes legitur. Accommodata autem hic etiam uetus esse potest, & fortasse uerior est, Non molestè ferentes, scilicet, nos esse retentos : ita enim plenè sermoni liberti responsum fuerit. Poscebat enim ueniam sibi dari, quòd in magno patroni negotio occupatus, ad illos, ut debebat, non uenisset:

statim omni timore illo liberato, de infelici con-

ditione hominum, quæ tot casibus expo-

sita esset, loqui inter se cœperunt. Est

tamen hic etiam illud, quod sæ-

pe nos molestos habuit,

L. enim ante hanc

partem in con-

textu

sermonis con-

stituta est, præterea

mendi nota hic margine adposita.

IN

IN M. VARRO.

NIS, RERVM RV-

STICARVM

LIBRVM

II.

COLONI ut ea quæ in agricul- 134
tura nascantur. Receptam lectionem
retinui, nunc ueterem hîc adponam, quæ
à communi ualde diuersa est, pessimè ta-
men & illa accepta: quod etiã diligens
librarius cognouit, notam enim mendi ad eam adposuit:
Coloni æquæ agricultura factum ut nascerentur
è terra contra pastoris ea, quæ nata ex pecore qua-
rum, &c. Statuent nunc studiosi, peruulgata ne lectio
probari debeat, an pro desperato hic locus haberi.

Qua de re pecuaria. Omnes, quos uidi, codices con- 134
sentiunt, quare temerè aliquid uariare hic nolui: nunc
quid suspicer me posse sine culpa proferre arbitror. Opi-
nor commutato ordine uerborum Quare de pecuaria,
legi debere: nec tamen ita meam sententiam amo, ut non
doctiorum iudicia in hac re sequi malim.

Cum Mænates discelsisset. Ante hunc locum in 134
optimo codice maioribus literis hæc uerba scripta sunt,
HIC INTERMISIMVS. In cunctis etiam alijs
manu scriptis ipsa inueni. Quid illis significare librarius
uoluerit, affirmare non ausim. Vereor ne aliquid hîc de-
esse ostendant, nam initium mihi huius sermonis nimis
abruptum uidetur.

Cum petam fessum, Maculosus hic locus in anti- 135
quis

quis exemplaribus est, & in omnium optimo, nota adposita, damnatus. Receptam hinc etiam lectionem conseruauit ueterem nunc, cuiusmodi illa est, studiosis exponam. Cum poetam solum uisere uenissemus ne medici aduentus nos inredisset.

135 Qui estis epirotici pecuarij. Auxilio fidelissimi codicis hic locus, turpiter in excusis diuulsus, ac fœdatus, restituitur: ne quis autem me addidisse aliquid, aut distorsisse putet, ueterem scripturam adducam. Qui estis pecuriathietæ remune remininos ac, &c. Quam possit sine ullo periculo ita corrigi, facile omnes uidere arbitror, una tantum in parte industria opus fuit, ut ex Athietæ, Athletæ fieret. Maxime autem me confirmauit, quod animaduerti alibi id uerbum idem uitium habere, quod in excusis integrum erat: nam in eodem exemplari ita locus ille tertij libri legitur, Nos athietæ comitorum, &c. pro, Athletæ. hoc autem & uitiosæ scripturæ, & locutionis Varroni familiaris aptissimum exemplum est, qui libenter hoc uocabulum Athleta ad alias res transferret. Sed hæc antea mendosissima, omni nunc macula carent, & aperta sunt, quare ad alia ueniamus.

135 Ac quæ scitis proferatis in medium. Elegantissimus modus loquendi, & quo sæpe etiam Cicero usus est: ipsum autem, aut à Græcis Latini scriptores acceperunt, aut natura duce eandem sententiam eadem figura protulerunt. Xenophon certè ita in symposio locutus est, ut M. Varro ab ipso hunc sermonem expressisse uideatur: καὶ ἐπιλέξω γὰρ ἐφ' ἑαυτῶν ἢ ἡμῶν ἀπαντῶν εἰς μίθῳ φέρηται ὁ, π' ἐκαστὸν ἐπίσταδε ἀγαθόν.

135 Et homines, & pecua. Pecua habent antiqui libri, non Pecudes: id autem ueteres crebro usurpabant, nec se ab eo

ab eo

ab eo uerbo abstinuit etiam Cicero, quemadmodum testimonio Seruij interpretis comperimus: is enim super illo Vergilij,

—mitte in Venerem pecuaria primus:

inquit: nam Pecua, ut ait in Pompeiana Cicero, ab eo quod est pecu uenit, ut à genu genua. Intelligit autem locum illum, qui nunc mendosè in cunctis impressis legitur: Etiã si irruptio facta nulla sit, tamè pecora relinquuntur.

Decerpendo glandes. In uetustissimo Decarpen- 135
do, eadem ratione, qua antea ostendimus semper Aspar-
go, & Conspargo in eo scriptum esse: & apud Catonem
etiam hoc ipsum uerbum Decarpo, contra nostrorum
temporum consuetudinem.

Ad cibum enim lacte, & caseum. Sunt excusi e- 135
tiam libri in quibus ita legatur: nam in alijs Lac, men-
dosè legitur: hæc enim uetus est scriptura. Et indicio No-
nij, & aliorum Grammaticorum cognoscimus, M. Var-
ronem aliàs ita locutum esse: ut Andabatis, Candidum la-
cte papilla cum fluit.

Ibi processerunt longè, dum ad nos perueniret. 136
Ita coniectura ductus emendaui: ante in excusis, & ma-
nu scriptis, Dum annus perueniret. ex qua lectione
nullum idoneum sensum elicere poteramus: ex hac autem,
nisi fallor, egregium. Queritur occultè M. Varro de mo-
ribus sui temporis, quemadmodum etiam in prima huius
libri parte: cum enim uitam superiorum hominum expli-
casset, & quibus rebus illi uescerentur docuisset, addidit,
in tertio gradu eos longè processisse, nec in primis agri-
colarum institutis mansisse, sed ad peiora semper, delica-
tioraq; uenisse, donec huc, inquit, res deducta est: nam su-
pra etiam, A summa memoria gradatim descendisse ad
hanc

hanc aetatem. Donec ad nos peruenirent, inquit. ut hoc in libro, cum de uerre ageret, Quoad perueniat ad lanium. & in v. de lingua Latina, Hinc ad pecudis carnem peruentum est. nec non in v i i i. non longè ab initio, Id non peruenit ad nos. Qui nostram coniecturam non probabunt, sedulitatem, fidemq; uerè accusare non poterunt.

136 Circum Fiscellum & Terricam montes. Antea in excusis mendosè Fiscelium: ueterem igitur scripturam reposui. nam in illo etiam loco huius in iisdem antiquis libris ita legitur, In Sauracti Fiscello caprae ferae sunt. apud Plinium etiam libro tertio capite x i i. è monte Fiscello labens iuxta Vacunae nemora.

136 Quam sibi Thyestem subduxe queritur. In antiquis libris imminuto uerbo Subduxe, legitur. Apud Terentium quoque Adelphis hoc uerbum καὶ ἀ συγχοπέω pronuntiatum fuit: Non tu eum rus hinc modò produxe diebas? Pacuuij uersus, quibus fratrem accusat, & hanc iniuriam queritur apud Ciceronem sunt in i i i. de natura Deorum.

136 Vox earum non me, sed be, &c. Totum hunc locum è uetustis libris restitui. Laudat qui uocem ouium secuti Belare illas dixerunt: nam Graeci, qui à uoce eas μίλα appellarunt, non tam commodè uocem earum expresserunt: non enim me, sed be, sonare uidentur, inquit Varro. Nec tamen Graeci ignorabant oues be, non me, sonare. id intelligitur ex uersiculo Cratini, comici Poetae, qui adducitur ab Eusthatio in x. librum Iliadis. Eruditi, ac copiosi interpretis uerba haec sunt: οἱ δ' αὐτοὶ φασὶν ὁμοίως μιμητικῶς καὶ βῆ ἢ μὲν βαί. μίμησιν προβάτων φωνῆς, κρατίνου, ὃ δ' ἠλίθιου παρὰ πρόβατον βῆ λέγων βαδίσει.

137 Quod dicuntur anni caprae. Vetus lectio, Vt anni
ni cap

ni capræ. Id autem quod hic à Varrone traditur Fene-
nestella quoque diligens rerum Rom. auctor docuerat.
Ostendit hoc Plutarchus in commentario, quo ueteres ri-
tus Romanorum explicauit : διὸ καὶ τῶν ὀνομάτων πολλὰ
τοῖς παλαιοῖς σύλλοι καὶ βιβλοκρί καὶ πόρτικοι ἦσαν ὡς φαί-
νεσέλλας ἀρκερ.

Itaq; minoris emitis anniculam. Quam secutus ¹³⁸
sum lectionē, & excusi nonnulli habebant, & manu scri-
pti omnes : quidam tamen, ut arbitror, dum corrigere uo-
luerunt, deprauarunt. Ea mihi sanè correctione egere non
uidetur : in uetustissimo hoc tantum diuersum erat, quod
Emptis, pro Emitis, in eo scriptum est, mendosè tamen,
ut puto.

Asini arcadicí. In manu scriptis Arcadi : Arcadij, ¹³⁸
ex antiqua scriptura legi posset, ut supra Pecuari, pro
Pecuarij, Statili, pro Statilij : nam hoc etiam ueteres li-
brarij hic seruabant, quod Poëta in secundo casu illorum
nominum, quæ geminatam literã illam haberent, frequen-
ter usurparunt, alterum enim I, subtrahebant : ea enim
ratione ab optimo poëta, Tuguri, Peculi, Patavi, Oti, di-
ctum est : nam Arcadium etiã ab Arcadia declinari eius-
dem Poëta Versu hoc confirmari potest,

Tempus & Arcadij memoranda inuenta magistri.

Alias stipulandum statim esse è uoletudinario. ¹³⁸
In nullis manu scriptis postrema hac duo uerba inueni-
mus, nec tamen è nostris scriptis ea deiecimus : quid de il-
lis existimandum sit, studiosi uiri uidebunt.

Et quando, è quis. Locus deprauatus corrigi de- ¹³⁹
bet, ut in optimo exemplari, alijsq; nonnullis legitur. Et
quando, & qui ut &c. Qui, Varro modum, ac ra-
tionem uocat : nam politissimos scriptores Qui, pro Quo
modo

modo passim ponere notum est. Ostenderit in pastione tria obseruanda esse: primum, locum; secundum, tempus; tertium, modum, ac rationem alendi. Infra etiam postquam, quod ad locum, tempusq; anni pertinebat exposuit, inquit, Qui potissimum quæq; pecudum pascatur, habenda ratio. In peruulgata lectione triplicis rationis, quæ necessaria esse dicitur, tertium membrum non inuenitur, quare pro mendosa illa habenda est.

139 Lege censoria committant. muli è Rosea campestri, &c. Hunc locum foedè inquinatum, nisi fallor, egregiè restitui, atque id parua licentia usus: ut autem hoc facilius intelligatur, ueriusq; de synceritate huius loci iudicetur, ueterem scripturam adferam. Vetustissimum exemplar, Mulieros & à campestri, &c. nam in alijs corruptior illa pars est, Mulieres enim habent. Quemadmodum igitur uides, uerba confusa distinxi, unamq; tantum literam inde sustuli, uerum sensus præclarus totam rem, ut spero, illustrabit, & castigationem meam constituet: nam quin peruulgata lectio mendosissima fuerit, neminem dubitare puto. Locus ille etiam in hoc libro mirifice cõiecturam nostram adiuuat, ubi de mulis agit Varro: iidem si exacti sunt æstiuo tempore in montes, quod fit in agro Reatino, durissimis unguis fiunt. Roseam autem campestem fuisse declarat etiam uox ualdè celebrata Cesaris Vopisci, qui Campos Roseæ, Italiæ dixit esse sumen. Committere lege, ut arbitror, dixit Varro, quod Cicero sæpenumero, Committere contra legem.

139 In Gurgures altos montes. Gurgures in manuscriptis inueni, antea excusi Burbures habebant.

140 Vbi est oppidum Olisippo. In optimo exemplari Obsippo: apud Plinium tamen, ut in excusis, lib. IIII. capit

capite xxi. Olyfippo equarum è Fauonio uento conceptu, nobile.

Et quando non ualet sæpe magna gregem, &c. 140
 Receptam lectionem retinui, uetustam nunc studiosis exponam, quam sanè mendum aliquod cōtinere omnino credo: contra autem peruulgata plana est: id tantum mali in illa, quòd ab antiqua dissentit: Et quoniam non ualet sæpe magna adficiuntur calamitate.

Qui siue ex æstu, siue ex labore. Vitiosi sunt hac 140
 parte antiqui codices, communis lectio aperta, si modo illa uera est, & non ab aliquo correctore conformata: Qui si è labore febrem habent ad apertum humido spiritu, &c.

Quot reiculæ sint alienandæ. In cunctis manu 141
 scriptis Quot epulæ, scriptum inueni: quod non parum miratus sum, quomodo idem mendum in tot bonis libris inoleuisset.

In Iudæa, in Italia non posse. Vetus lectio, In iu- 142
 rea, castigauit ex ingenio, rem ipsam secutus, In Iudæa. Plinius libro xiii. capite iiii. Iudæa incluta est uel maxime palmis. Item sunt quidem in Europa, uulgoq; Italia, sed steriles.

A Pergamide Maledo'ue. Hic locus antè mendosissimus & erat, & existimabatur, nota etiam adposita damnatus fuerat: ipse ueterem lectionem reposui, quam integram esse arbitror: ut Pergamis, Maledisq; nomina locorum in Epiro sint. Respondet autem superiori illi, qui nostra itè opera emendatus est. Dixerat enim Scrofa, Sed hæc à nobis ita accipietis, ut uos, qui estis Epirotici pecuarij, &c. Idem igitur nunc ait, Nunc rursus uos red-
 dite nobis, ò Epirote, de unaquaq; re. Iocatur autem,

f ut omz

- ut omnem occasionem nactus facit: maiora enim & eruditiora expectabantur ab Epiroticis pecuarijs. Saltus igitur appellat in quibus pecus pascere soliti essent.
- ¶ 42 Cognomine eodem. Ita emendavi ex ingenio: multa autem mihi, ut hoc auderem, persuaserunt. Si ita locutus M. Varro esset, ut in excusis erat Cum nomine, in $\alpha\alpha\alpha\epsilon\mu\phi\alpha\lambda\omicron\pi$ incidisset, ac rem obscœnam protulisset: iunctura enim deformiter sonat. Præterea Atticus nomen non erat, sed cognomen: hoc etiam non paruum argumentum est contra eiectam lectionem. Initio etiam commentarij de Senectute Cicero Titum ipsum alloquens inquit, Teq; non cognomen solum Athenis deportasse, &c.
- ¶ 42 Quoniam in me uidere coniecisse oculos. Ita erat in manu scriptis, & ita scribi uolui. Videre, pro Videtis, cepit: ut in illo etiam loco, qui est, ubi agit de suis, Ignorare, inquit, uidere, cur appeller Scrofa. Sic enim illic etiam habent antiqui codices.
- ¶ 42 Et dicam de primigenia pecuaria. Vetus hæc est lectio, quam magis probo. Antea in excusis, Et dicam primigenia pecuarie. Primigenia uerba appellare M. Varro in v. 1. de lingua Latina libro, quæ non sunt ab aliquo declinata, manifestum est: & Primigeniam consuetudinem uictus, in primo libro de uita Populi Rom. priscam, & ueterem: locus autem apud Nonium de mutata declinatione legitur. quare eadem ratione nunc Primigeniam pecuariam, dixisse puto. Sex. quoq; Pompeius Primigenium sulcum, uocari solitum tradit.
- ¶ 42 Item binæ pro singulis, ut procedant. Prodant, antea corruptè legebatur: in manu scriptis omnibus procedant, inueni: Procedant numerentur significat, greges enim ouium magni non bene numerari possent, si eodem

eodem loco manerent : quare consuetudinem habent pa-
stores, claudere gregem, & dum emittunt, numerare, ali-
ter enim rursus confunderentur : nam Procedere ulterius
se ferre significare, manifestum est, uel hoc exemplo Ver-
gilij,

Parcite oues nimium procedere.

Et expromisit numos. Vetus hæc lectio : antea, 143
Exprompsit. Expromittere uerbum iuri accommoda-
tum est.

Ex empto uendito illum damnare. Ita in manu 143
scriptis omnibus scriptum inueni. Titulum iuris fuisse pu-
to : Nam in xix. libro Pandectarum, iisdem penè uer-
bis nunc quoque appellatur. De actionibus empti, & uen-
diti. In III. etiam de natura Deorum Cicero: Reliqua
quæ ex empto aut uendito, aut conducto, aut locato con-
tra fidem fiunt.

Quo incientes secludere possis. Vetus lectio 144
Incientes, quæ & ipsa mendum habebat, quod tamen
sine periculo tolli potuerit. Incientes, igitur emendauit,
una tantum litera ex ea dictione sublata. Sunt autem In-
cientes propinqua partui, ut Sex. Pompeius docet.

Meridianam quæ est aridior iucunditate præ- 144
stat. In excusis antea Meridianæ. Præstare tamen ali-
quam rem, id est, uincere, ac superare, ueteres dixerunt.
Initio etiam tertij libri sic locus ille in antiquis legitur,
Immani numero annorum urbanos agricolæ præstant.

Inigunt in ea stabula. Mendosè antea, Inijciunt: 145
ut enim hoc uerbum ualdè accommodatum, ita illud alie-
num.

Vt agni satulli fiant lacte. Vetus hæc lectio, quam 145
ueram puto : ideoq; communi expuncta, hanc in suam se-

- dem reduxi. Satullare etiam uerbum usurpauit Varro, apud Nonium ¹²⁸⁹ πρὶ ἀίσιων : Neque in puluere mitico coquam carnem, quibus satullem corpora, ac famem uentris.
- 146 Aut adipe suilla. Vetus lectio, quam Priscianus etiam agnoscit, qui tradit uetustissimos multa huiuscemodi nomina & uirili, & muliebri etiam genere protulisse: & de adipe utitur auctoritate M. Varronis in 11. libro Rerum rusticarum.
- 146 Viciam molitam. Mendosè anted, Mollitam. Lucilius libro XXI, apud Nonium ¹³⁴². Fouere ex molito hordeo. Iterum hoc ipso in libro idem error, & eodem pacto correctus, auctoritate eorundem codicum.
- 146 Aut herbam teneram. Contaminatus in extrema est dictione optimus liber, Tenentiam enim habet: receptam lectionem retinui: emendari fortasse non incommode posset Tenellam: sunt tamen manu scripti, qui Teneram, habent.
- 146 Antequàm calores, aut frigora se exegerunt. Vetus lectio Eregerunt: fortasse, Fregerunt: notum enim iam omnibus, quemadmodum antiqui librarij propter similitudinem illarum literarum in Romana uetere scriptura saepe lapsi sint, & F, pro E, contraq; scripserint. In optimo exemplari sic locus hic legitur è secundo hoc libro, Optimæ elutæ sunt in Sicilia, cum Flutæ, legi debeat. Nihil uariaui, leuem tamen suspicionem meam ex diuersitate lectionum ortam significare uolui. Cicero de æstu meridiano hoc uerbo usus est, lib. 1. de Oratore, Ad extremum Scaeuola paulum requiescet, dum se calor frangat.
- 146 In ouibus pellitis. Cum in Megarensi agro pellibus intectas oues spectasset Diogenes, Megarensium autem liber

liberos iudos ob mendicitatem passim uideret, faceret dixit
 prestare Megarensis arietem esse, quam filium. Cui simili-
 lem uocem postea fortunatissimus Romanorum Imperator
 de immiti rege Iudaeorum edidit. Diogenis ἀπόφθεγμα
 ab Laertio in ipsius uita relatum est. Quas pellitas oues
 M. Varro, ille πρόβατα λέγουσιν ἐσκεπασμένα appellat.

Ut sunt Tarentinae, & Atticae. In antiquioribus 146
 cunctis Atticae, inuenimus: in nullis, ut antea in excu-
 sis legebatur, Altinates. Lanam Atticam nobilem fuisse
 testimonio etiam Latini Poetae scimus. apud Nonium La-
 berius paupertate: Nihil refert mollem e lanitia Attica,
 an pecore ex hircorum uestitum geras. Eandem in ma-
 gno pretio habitam Plutarchus quoque ostendit in com-
 mentario περί τῆ ἀκροῦς, his uerbis: Μη ὃ ἰμάνου περί-
 βαλεῖ, εἰ μὴ πρόβατων ἀττικῶν εἴη ἢ ἕτερον.

Vel lauari, ac parari. Communem lectionem reti- 146
 ni: quam uero in antiquioribus libris inueni, nunc osten-
 dam: in illis enim Putari, pro Parari, legitur: in o-
 ptimo tamē codice mendi nota ad hunc locum adposita est:
 non multo ante ubi in excusis, Sole exorto puro, scri-
 ptum erat, in iisdem uetustis, Puro. Putum, antiquos
 pro Purum dixisse, notum est. Sext. etiam Pompeius in-
 quit, Imputatum non dum purgatum: quare arbitror ue-
 terem scripturam rectam esse.

Et genit lac. De sanitate. In optimo codice, Genit 146
 lacte, Sanitate. Verbum Genit, saepe iam a Varrone
 usurpatum, recepimus: formis autem excusi antea Gignit
 habebant: nec nos sefellit ante ipsum, Lacte, nominandi
 casu dixisse: ueruntamen quia locus maculosus erat (De,
 enim quod hic necessarium uidetur, non erat) existima-
 uimus in hoc peccare librarium potuisse, & pro de, te,

f 3 scrip

scripsisse, atque incommode cum priore uerbo coniunxisse: potest etiam recte in antiquis Lacte, scriptum esse, ut præpositio defecerit. Si quidem animaduertimus (nihil enim relinquere uolumus, quod possit studiosos adiuuare) in sequente capite, ubi in excusis, De forma uidendum, legitur, in eodem uetustissimo libro, alijsq; nonnullis, Forma uidendum, sine præpositione scriptum esse: quare cogitabunt studiosi, an defendi lectio illa possit. Sunt tamen manu scripti, qui cum excusis utroq; loco faciunt.

147 Ut mammulas penfiles habeant. Ita in antiquis inuenimus, in excusis antea Mamillas. Sex. etiam Pompeius inquit, à Mamma, Mammulam, & Mamillam.

147 De emptione aliter, atq; de ouibus dico. Vetus lectio, De emptione aliter dico atq; fiet. scribi debere puto, Aliter dico, atq; fit. Hoc intellectu, ut ostendat se contra consuetudinem hominum sentire, qui sanas capras stulte promittant, cum illæ sanæ ne puncto quidem temporis sint. Alijs ipsas uitijs carere promitti sine fraude potest, cum carent: De sanitate, falsum & improbum est.

148 Ac Mamilius scriptum reliquit. Ita emendauimus ex uetustis codicibus, cum antea Manilius scriptum esset. ut hoc ipso in libro iterum, Qui Mamilij actiones sequuntur lanij. sed etiam tertio capite de equis, Ut in Mamilij actionibus sunt perscripta. Quorum librorum auctoritate intelligitur nos recte fecisse, qui quondam in primo libro de Oratore, ubi Manilianas uenaliuum uendendorum leges, scriptum erat, Mamilianas emendauimus. quod etiam in primo libro de Finib. faciendum est: adhuc enim illic corruptum hoc nomen: Differetur inter principes ciuitatis P. Scaeuolam M. q; Mamilium.

148 Quod etiam Archelaus scribit. Plinius quoq; libro

bro VIII. capite L. auribus eas spirare, non naribus: nec unquam febrī carere, Archelaus auctor est. Aristoteles tamen libro primo de Historia animalium, Alcmaeonem hoc scripsisse tradit, quem etiam mendacij insinulat: ἀλκμαίων ὃ δὲ ἀληθῆ λέγει φάρμακον ἀναπνεῖν τὰς ἀγῆας καὶ τὰ ὠτα.

Tantum enim fefellerit. In excusis antea, Fefellit: 149
in cunctis manu scriptis, Fefellerit, scriptum inueni: quare tantum librorum consensum non spreui, atque ita scribi uolui. Admonet Eusihatius, Homeri copiosus interpretes, Atticos sepe, quos Modos appellant Grammatici, uariasse, et pro Indicandi, modum Optandi usurpasse. Exempla ab eo adlata hæc sunt: ἐπεὶ ἔλθοι ὁ δαίνα ἦτοι ἦλθερ καὶ ὡς ὃ λαλίῃσι ἀντὶ τοῦ ἐλάλησεν καὶ ἄλλα θιούτα. hæc enim addit, οὕτω καὶ ὡς δὲ, κ. ἢ γὰρ ἄρ νῦν ὕστατα λωβήσαιο ἀντὶ τοῦ τὰ ὕστατα ἄρ ἐλωβήσω ἢ γὰρ ἐλώβησας. Huiuscemodi quodam sermone potuit M. Varro uti, et nisi plena omnia macularum essent, et hæc omnes rariores locutiones ab imperitis grammaticis è libris excusis sublatae essent, huius etiam sermonis plura exempla occurrerent.

Nec me esse ab Eumæo ortum. Hæc uera, ut ar- 149
bitror, lectio est, è uetustissimis, optimisq; libris eruta. cōmunis eruditos etiam uiros fallere potuisset: erat enim ab his, qui è ueteribus uestigijs ueram elicere nō potuerant, satis concinnè conformata. Prisca igitur huius loci scriptura, Nec me esse ab eum æuo ortum. Vna igitur sublata litera, totum locum correximus: nam elegantia huius lectionis, cum sensu quem præ se ferebat uulgaris, comparari non potest. Eumæum subulcum Ulyssis fuisse, mediocriter etiam literati sciunt: qui rem familiarem

heri fideliter administravit, & cum eo, quem tamen non dum agnouerat, longum sermonem in XIII. libro *Odyssæ* habuit. Hanc etiam emendationem confirmat, quod antea dixerat, Accipe à me cum Homericò Melanthio, &c. Iocabatur enim optimus, & eruditissimus senex.

150 Si formosi sunt uerres, & scrofa. In optimo exemplari *Verris*: nec multò post iterum *Verris*, eodem casu, in eodem libro, *Verris* octo mensium incipit salire. Quædam quæ hic emendauit, adeo plana sunt, ut confirmatione non egeant.

151 Usque ad primum: deinde it retro, quoad perueniat ad lanium. Hic locus in excusis codicibus ualde uariatus erat, culpa, ut puto, sinistrorum quorundam correctorum: in antiquis illum integrum inueni. Id, tantum in illis pro *It*, scriptum erat: quæ scriptura in priscis exemplaribus frequens est. *It* retro, deterior fit: ut *Vergilius* etiam,

In peius ruere, & retro sublapsa referri.

Plinius de suis inquit, Mares non ultra trimatum generant. Quamuis autem usque ad trimatum generent, ad primum annum facere id rectè possunt, ut credit *Varro*: postea languidiores fiunt, nec tam bene munere illo funguntur.

151 Sus Græcè dicitur ὄσ, olim thysus. Prisca hæc lectio: in excusis ante ὄσ. De uetere nomine suum apud Græcos auctores nihil legi, quare in re incerta fidem antiquorum codicum sequi malui. *Clemens* in II. *Stromate* refert, quendam sapientiæ studiosum uirum affirmasse suum nominatum à Græcis esse ὄσ, tanquam ὄσ, quòd uiscerationibus tantum, atq; epulis aptus esset: uerba
ipsius

ipsius hæc sunt: λέγεται γ' ἔν τινα τ' φιλοσοφούντων ἐτυ=
μολογούντων τὴν ἔν θύρ ἔναι φᾶναι ὡς εἰς θύσιν καὶ σφαγῆν
μόνον ἐπιήλειον.

Et quod nuptiarum initio. Athenæus libro III. 151
λαπν. olim Græcos Veneri suem mactare solitos tradit,
atq; id testimonio ueterum confirmat. Arguios uerò id
etiam tunc seruare, qui ludos quibus id facerent, inde quo=
que appellarent. ὑσηρίαν.

Et Græcæ χοῖρον. Ita emendauit è uetustis libris: in 151
excusis enim antea Græci. Græcæ, scilicet mulieres. su=
pra enim, Nam & nostræ mulieres maximè nutrices & c.
respondet igitur illi parti egregiè, & Græcæ χοῖρον.

Itaq; ijs animam datam esse proinde ac salem. 151
Vetus hæc est lectio. Eadem sententia, aut parum immu=
tata, apud Clementem legitur: nam quæ paulo ante è I I.
Stromate posui, hæc uerba consequuntur, διδοῖται γὰρ τῷ
δε τῷ ζώῳ ψυχὴν πρὸς θάλασσαν ἑτέρον ἢ ἕνεκα τοῦ πᾶς σάλας
σφαγῆν. & c. Huius autem uocis Plutarchus in v. libro
Sympos. cap. x. Stoicos homines auctores fuisse tradit,
quæ etiam à Cicerone libro v. περὶ τελῶν laudatur.
Nam in I I I. de Natura deorum eam protulisse Chrysi=
pum docet.

Paruæ tomacinæ, & taniatæ. In optimo libro, 152
Comatinæ, & canatæ: nihil tamen uariaui.

In uineta. Communem lectionem nouam, falsam que 152
putaui, ideoq; ueterem scripturam reponere malui. Et si
illa maculosa est: poterunt tamen nunc industria erudito=
rum maculæ inde abstergi: Vt autem quid suspicer ape=
riam, arbitror inquinata hac uoce locum significari, in
quo hoc etiam, quod supra de sue narrauit, factum esse ac=
ceperit: nam in Arcadia se hoc non audisse, sed uidisse

f 5 inquit:

inquit : quod autem in sue fieri potuit propter obasita-
tem, & stuporem illius animantis, uerisimile nullo modo
in iuuenca est : nam nec humi iuuenca tantum iacent, ut
facultatem muribus praebeant in corpore suo nidificandi.
Plinius in sue hoc factum quandoq; esse tradit : de iuuen-
ca non meminit. Pro Vineta, fortasse Veneta, aut
Venetia scribendum est : in illis enim locis quondam ma-
gni pecuarij. Veneti etiam Equi à Græcis poetis cele-
brabantur, quòd illis in locis egregij essent. In Græcis
commentarijs ἐνέπιδες ἵπποι πῶλες σεφαινοφόροι ἀπὸ τῆς
πρόσθετον ἐνέπιδος.

152 Sed eos cum iam pasci possunt, secernunt. Di-
uersa est uetus lectio, quæ tamen mendo non uacet : eam
notam esse uolui, nam receptam etiam non ualdè pro-
bo, quamuis loco non mouerim, Secundo ea cum
iam &c.

153 In eorum foetu scrofæ. Antea in excusis Potu : in
manu scriptis antiquioribus Petu : in semiuetere Pecus
Foetu legi debere arbitrati sumus : quam coniecturam
nostram tunc amabimus, cum à doctis uiris probari au-
diamus.

153 Vestigia apparent Lauinî, quod & simulacra
eorum &c. Ex ingenio ita emendauim, nam peruulga-
ta lectio parùm mihi probabatur, & à uetere discrepa-
bat : uerùm quia nolo optimum auctorem, dum purgare
studeo, inquinare, quæ me cause mouerint, ut ita corrige-
rem, exponam : Si inanes illæ existimabuntur, coniectu-
ram meam explodi æquo animo patiar : Sed prius cum
fide uetustam scripturam hîc adponam : Vestigia appa-
rent iamne, quod & simulacra eorum. Oppidum si-
gnificari debere deprauata illa uoce affirmarim. Laui-
nium

nium scribi oportere suspicatus sum: nam si ex prima li-
tera L. fiat, in quo sepe peccasse librarium antea osten-
di, non ualde à Lauini notæ illæ remotæ erunt. Lauiniij
portentum hoc Aeneæ factum esse supra M. Varro osten-
dit, & in v. libro de lingua Latina: oppidum enim illud
primum conditum in Latio: quare uerisimile est ibi aenea
simulacra posita fuisse, & corpus matris etiam conserua-
tum: cur autem in aliam urbem translatum fuerit. nec
enim tam uetus aliud oppidum tunc erat: Alba certe
iam pridem diruta, Lauinium adhuc stabat, quod testi-
monio quoque Strabonis confirmatur: illius enim hæc
uerba sunt è libro v. ἡ κωρυθαφουμένων. ὑπέρκειται
ἡ αὐτῆς τὸ μὲν λαουίνιον πόλις ἑωμεάων ἐν δεξιᾷ τῆς
ἀπτίας ὁδοῦ, ἀφ' ἧς ἔωσθη ἢ τε θαλάσσια καὶ τὸ ἀν-
τιον. Dionysius Halicarnasseus totam hanc historiam
copiosè narrat: nihil tamen quod ad loca in quibus si-
mulacra hæc ahenea suis, ac porcorum erecta essent,
pertineat.

Cum creuerunt cupiunt sequi matrem. An-¹⁵⁴
tiqua lectio diuersa: non tamen adhuc aliquid ex ipsius
parte boni elicere potui. ut alij in hoc laborare possint
omnibus eam studiosis exponam: Cum creuerunt
capiuntur, sequi matrem pastum, &c. Nam in
peruulgata, Cupiunt, elegantem ulla sententiam, nisi
fallor, non habet.

Vt desiderium ferre possint parentis. In cunctis¹⁵⁴
manu scriptis post Parentis, inueni Nutrices. Nec sta-
tuere potui quid illa uox sibi uelit: an Nutricis, pro Pa-
rentis aliqui legebant? nutricemq; matrem, dum porcos
aleret, appellauit Varro. In recepta lectione, si integra
est, scrupulus nullus est: negotium tantum iure nobis faces-
sit ant

fit antiqua lectio diuersa.

155 Σωηπειρωτου inquit χούρση. Mendosè antea in formis excusis, Sic epirotica: & aut nullo, aut inepto sensu. Vetus lectio Sinepirotæ: quæ paruum uitium habuit: nec illud librarium fefellerat, quamuis tollere non potuisset: mendi enim notam adposuerat. Castigauit rectè (ut opinor) σωηπειρωτου. Antea Scrofa dixerat, Nunc rusus nos reddite nobis, ò Epirotæ. nam Q. Lucienus σωηπειρωτας illos appellat, ut qui pecuarias ipse quoque in Epiro haberet, & unus Epiroticorum esset.

155 In quo quidem inquit Vaccius. Postrema duo uerba ex antiquis libris reposuimus: hic enim Vaccij persona requiritur, sine qua posse fieri hic nonnulli putarant: quia supra pro Atticus, Vaccius legebant: nos illic etiam Atticus, in nostris inuenimus: sed paulo post Menas, in iisdem libris desideratur.

155 Noui, inquit ille, maiestatem. Antea in excusis, inquit Menas. ita emendauit ope uetustorum codicum: uerum quia parua licentia usus sum, totam rem patefacere uolui. In antiquis locus maculosus: ita enim habent, Inqui diue: inquit, pro inquit, illic etiam in iisdem libris scriptum inueni, inquit Atticus: & pro duobus ll, u, corruptè positum: quare sine culpa me posse, Inquit ille, corrigere ratus sum.

155 Vt Βούσων, Βουπιδά. Antea in excusis Βούπεινα, in optimis libris Βουπιδά legi, quam ueriores puto lectionem. Sex. Pompeius, qui à Varrone totum locum accepit, inquit, Bulimon Græci magnam famem dicunt assueti magnis, & amplis rebus præponere Bu. Hinc est quòd grandes pueros Bupedas appellant, & mariscam ficum, Busycon.

A quo

A quo eas Græci Bugonas. Aelianus πρὶ ἰδιό= 156
 πητ τῶν βῶων, ultimo secundi libri capite, quo laudes
 bovm explicat, & quæ commoda ex ipsis homines ca=
 piant, docet, hoc etiam quod nunc tradit Varro non re=
 linquit. καὶ ἀποθανῶν δὲ βούς γυνῶν π χημα καὶ ἀξί=
 πωνον. μέλιττα γούρ ἐκ τῶν ἐκείνου λειψάνων ἐκφύοντα
 βῶον φιλερρέτατον καὶ καρπῶν τῶν ἀριστῶν καὶ γλυκύων ἐν
 ἀνθρώποις παρασκευάζει τὸ μέλι.

Quæ prægnans horda. In cunctis hic manu scri= 156
 ptis Horda, & Hordicalia per h. in v i. autem libro de
 lingua Latina, Forda, & Fordicidia, per f. Fordicidia,
 inquit, à fordis bubus. Bos firda, quæ fert in uentre &c.
 Id etiam apud Sex. Pompeium reperies, qui nunc For=
 das, nunc Hordas boues prægnantes esse dicit. Negligen=
 tia autem librarij id factum esse non potest, sequitur enim
 ordinem literarum. Adeo autem uicinam naturam hæ
 habebant, ut sæpe inter se, commutarentur.

Quam iam expertæ. Nihil uariaui: ueterem ta= 156
 men scripturam notam facere quid nocet? in manu scri=
 ptis igitur Exparte: corruptè sanè. quis autem scit an
 aliter corrigendus locus sit? Nam si expertæ cepit eo=
 dem intellectu quo Vergilius,

—altera uirgo

Alteram iam primos Lucinæ experta labores.
 cur repudiari debent uaccæ, quæ semel tantum pepere=
 runt? crebra uitia, quæ in excusis codicibus inuenio, me
 fortasse sine causa quandoq; faciunt de aliquo loco malè
 existimare.

Prior quàm posterior melior. Vitiosi hac parte 157
 sunt antiquiores libri: sic enim habent, Prior quàm po=
 sterior in eo prior. In optimo mendi nota adposita est.

Iugat

- 157 Iugatori^j Ligustici. *Vetustissimus codex in ambabus uocibus diuersus, qui Nugatori Ligusti, habet. De posteriore uoce alibi differuimus: de priore si forte ita legi debet, Nugatorias res, abiectas, ac uiles, ueteres scriptores frequenter appellarunt. Nam Varronis ille locus è VII. libro de lingua Latina, ita legi debet: Schamincula ab Schæno nugatorio unguento: in excusis enim libris deprauatus est.*
- 157 In Thracia ad μέλανα κόλπον. *Vera hæc lectio, fideliter in antiquissimo codice conseruata: nam in alijs inanis sedes Græcarum uocum relicta. In alijs ne relicta quidem. Strabo libro II. τὸ ὃ σωεχὲς τὸ ἀγαθὸν ἔστι ἡδὴ σὺν τῷ μέλανι κόλπῳ καὶ τῷ ἑλλησπόντῳ. Herodotus quoque non semel huius loci mentionem fecit. Nam in Polymnia hæc ipsius uerba sunt: Ἐνθεῦτερ δὲ χάμπῳ τὸν κόλπον τὸν μέλανα καλεόμενον, καὶ μέλανα ποταμὸν, οὐκ ἀνπαχόντα τότε τὴ σραῖν τὸ ῥέεθρον. &c.*
- 158 Vos uideritis, inquit, mihi qui Aristotelem legitis. *Duo hic uerba ex antiquis codicibus restitui-
mus.*
Exemptis testiculis. *Hoc Aristoteles in extremo libro nono de natura animalium tradidit: locus tamen in excusis codicibus, & in manu etiam scripto, quem habui longè emendatiorem, deprauatus. Theodorus sanè hanc inde sententiam eruit, siue meliores codices habuit, siue ex ingenio ita legendum esse uidit. Nam Varro etiam sententiam illam (nisi fallor) confirmat. In primo autem libro de ortu animantium eandem rem Aristoteles narrauit: ubi uitium uerba non habent: καὶ ἡδὴ ταῦθ' ἔστι μετὰ τῷ ἐκπομῷ ὀχεύσας ἐνθάως ἐπλήρωσερ.*
- 159 Atticus centum uiginti habet. *Optimus codex inquit*

inquinatus: habet enim Centaurum uiginti.

Quod faciunt Peloponnesij. Antea Peloponneses, ex optimis exemplaribus ita emendauit. Rectè dici Peloponnesij, manifestum est. Stephanus etiam πελοποννησιοῦ δὲ δικήτωρ.

Vnum ferum quos uocant onagros. Apud Suda in Caudò insula prope Cretam esse traditur, in quo maximi gignerentur onagri.

Alterius anni pariant. Vtusta hæc lectio, antea mendosè, Alternis annis. Paulò post, ubi in excusis, Quod remissione laboris fit deterior. In antiquis, Sic deterior. Arbitror legendum, hic deterior: ex prioris uoce s, ut opinor, consequenti huic adhæsit, & aspiratio, quemadmodum saepe, desideratur. communis etiam lectio commoda.

Q. Modius Equiculus. Ita emendauit auxilio uetustorum codicum, in quibus, Que modius, legitur. Ferè autem ueteres librarij cum Q. prænomen scribendum esset, Que imperitè scribebant. in optimo exemplari mendi nota hic adposita est.

Quod equus x x x. mensium. Quemadmodum in primo libro multa Varro à Theophrasto sumpsit, ita in secundo hoc plurima ab Aristotele mutuatus est: quæ quia faciliè inueniri possunt, & alijs nunc rebus studeo, non curiosè ostendam. Hic certè locus inde translatus est: in libro v i. de Natura animalium: βάλλει δὲ τοὺς ὄνυχους πρῶτους τέτταρας τριακοντάμηνους τοὺς μὲν δύο ἄνωθεν. τοὺς δὲ δύο κάτωθεν. βάλλει enim appellat, quod Varro eicere, aut anittere dentes uocat. quanquam primum uerbum naturam Græci uerbi quo usus est Aristoteles magis exprimit. Inde ἄλλοι equi appellabantur, qui

qui nondum dentes eiecissent. nos etiam in hac re exponenda uerbo quod his respondet familiari nostro sermone utimur.

161 Cum dentes sint facti brocchi. Brocchi per duo c c, in optimis hic exemplaribus scriptum est: ut ubi de canibus post agit iterum: Directis priusquam brocchis.

161 Spina maximè duplici: sin minus non extanti. Vetus hæc est, & uera lectio. antea in excusis Extenta, mendosè. In libro ubi selectæ sententiæ sunt de re rustica auctorum: ex Apſyrto. ἑτάχιν, μάλιστ' ἰδίῳ διπλῶν, εἰ δὲ ἀμνηστέον.

162 Peroriga enim appellatur &c. Optimus codex hic mendosus est, nonnulli item qui eum sequuntur: sic autem in illis est, Peroriga misit appellatur qui qui admittit. Vitium habere hanc scripturam cognouit librarius, ideoq; mendi notam ad eam adposuit. Fortasse legendum, Perorigam, sic appellatur &c. ut Perorigam cū superiore parte hæreat. E' Plinio mendū tollatur, quod in lib. viii. cap. xiii. est: Perorigam enim legi debet, ubi in excusis, pariter Aurigam, scriptum est. In antiquis certè Plinij exemplaribus, Prorigam, unius literæ diminutione legimus. Sunt & alia etiam uitia ea parte: quæ auxilio ueterum librorum tutò corrigi possunt. Sic autem totus ille locus legendus: Aequa ex causa in Reatino agro laceratum perorigam inuenimus. Nam ita etiam conueniet Plinio cum M. Varrone, qui infra hanc rem narrat. Quem Varro Perorigam siue Peraurigam, Aristoteles ἐπιμελητῆρα appellauit: ὁ ἐπιμελητῆς καλύψας τὴν μνήρα &c.

162 Scillæ medium conterunt. Et antiqui omnes, & quidem etiam formis excusi rectè Scillæ medium, habent

bent: in alijs improbè illa uox commutata fuit. Quod hic Varro medium in Scilla uocat, Plutarchus μέσον in lactuca uocauit. Extrema sanè pars quarti libri συμμασιακῶν uetustate, aut importunitate quorundam defecit. De quibus tamen rebus illic disputaretur, ex titulis ante librum ipsum constitutis, intelligitur: postremi autem capituli hic index est: διὰ τὴν τὸ μέσον τῆς ἑξιδυκῆς αἰ γωῶνες οὐ πρῶγουσι. Quintilij, qui ἔϋ ipsi de rebus rusticis scripserunt, cum de eadem re agerent, quod M. Varro Medium, Plutarchus uerò μέσον, ipsi πορικάρδιον uocarunt, id est medullam. Quid autem ea uoce intelligerent, planius exposuerunt: nam quod tenerum ac molle in scilla est, se intelligere dixerunt, ἔϋ quod etiam aliquis non incommodè adipem appellaret. Verba eorum quæ in xvii. Γεωπονικῶν leguntur, hæc sunt: ἔϋ δὲ μὴ προσδέχονται τοὺς ταύρους αἱ βόες, σκίλλης τὸ περικάρδιον μετὰ ὕδατος τριπλῶν καὶ περικρισίων. τότε τῆς πᾶ ἀπελώτατα τῆς σκίλλης. καὶ ὡς ἂν ἔπη τις τὸ εἶας δίδου μετὰ τῆς κάθαρσιν τοῖς μορίοις τῶ βοῶν.

Itaque ut restibiles segetes essent exuctiores. 163
Ab Aristotele hanc sententiam accepit M. Varro, quam tamen elegantissimè conuertit. Ἐνα δὲ ἐνιαυτῶν καὶ πᾶμπαν ἀνάγκη διαλείπειν καὶ ποτῶν ὕδατες νεῖον. Ager restibilis quis sit, ἔϋ unde uocatus, ostendit ipse in v. libro de lingua Latina.

Ne ungulas comburat stercus cauendum. 163
Receptam hanc lectionem non damno, antiquam tamen quamuis uitiosam, inquinatamq; , notam esse uolo: Ne ungulas commurat stercus tenebat. In optimo codice mendi nota adposita est. Columella communem bene restitutam confirmat, libro vi, cap. xxxvii. pro-

uidendumq; ne stercore ungulas adurat.

163 Ut equuli consuescant. Antiqua hæc, & uera lætatio: mendum in excusos fluxerat, quod in uetustis Eculi, scriptum est, quæ scriptura imperitos fefellerat, sed non multo etiam post Eculum posse domari, in iisdem scriptum est.

163 Ab eo tempore mediocriter exercendum. In cunctis manuscriptis uno excepto Extriendum: in illo autem, qui è melioribus non est, Eximendum. Nihil uariavi, quam autem studiosis opem dare potui, dedi: fortasse etiam nihil melius querendum.

163 Equi. In manuscriptis Equis. Fortasse è quis: nam sic sæpe loquitur Varro. quæ autem in excusis erant tria uerba Alij ad prædam: in nullis à nobis manu scriptis inuenta sunt.

164 Medici pecorum ἰππιατροὶ appellati. Antea κῆνυιατροὶ, contra sententiam ipsam, & fidem uetustorum codicum scriptum erat. Quamuis medici pecorum non equos tantum curent, sed alias etiam ueterinas: tamen quia plurima sunt in equis & signa morborum, & genera curationum, à Græcis ἰππιατροὶ, ab equis imposito nomine, appellantur, inquit Varro. Hoc autem uerum esse intelligi potest ex commentario in quem collati sunt multi Græci auctores, de re ueterinaria. ἰππιατροὶ enim illic etiam appellantur, non κῆνυιατροὶ. Qui Latinis imposuerunt nomina, hoc non spectarunt: nam Veterinariam medicinam illam uocarunt, & Veterinarios medicos. unde hic nonnulli non animaduertentes Varronis sententiam, κῆνυιατροὺς perperam scripserunt. κῆνυια enim Græcis τὰ βοσκήματα.

164 Et ipsi pro se sacrificarentur. Ita emendavi è uetustis

tustis libris. Nonius de contrarijs generibus uerborum ostendit ueteres sacrificantur, pro sacrificant, dixisse: potissimumque Varronis exemplis hoc confirmat, è uarijs ipsius libris sumptis, in quibus etiam huius libri locus ille sic legitur: Ibi enim solent sacrificari lacte pro uino. Ex huiuscemodi locis cognosci potest integritas codicum M. Varronis, quos habui, & audacia imperitorum, qui quaecunque à communi consuetudine discedunt in ueteribus auctoribus deprauant.

Hec me Reatino auctore probares mihi inquit. ¹⁶⁵
Sic in omnibus antiquis scriptum inueni: antea, Mi At-
tice, in excusis legebatur. Consensum igitur multorum,
ac bonorum librorum secuti sumus. Nobilitatem mulorum
Reatinorum Strabo quoque multam esse tradit, libro v.
Καὶ ἂν καὶ τῶν ἡμιόνων γίνῃ τῶν ῥεατίνων διωνόμασαι
θαυμάσις.

Pertinet ad feras bestias, ac fyluestres. In maio- ¹⁶⁶
re, ac meliore librorum parte hic locus turpiter inqui-
natus est: Ad feras bestibus alsiluestribus alsilue-
stres. Nec tamen maculae ipsius librarium accuratissimum
fefellerunt: ad eum enim mendi notam adposuit.
In uno tantum manu scripto receptam lectionem in-
ueni.

Et potius uaris quàm uatijs. Prisca hæc scri- ¹⁶⁶
ptura, quæ recta est: antea Vacijs, corrupte. Sic
etiam in Pandectis Florentinis hoc nomen scriptum
est, libro xxi. de Aedilitio edicto. L. Idem Offi-
lius. Quæsitum est an ualbus, & blasus, & atypus,
isque qui tardius loquitur, & uarus, & uatius sa-
nus sit: & opinor eos sanos esse. Huius capituli fe-
rè omnes sententias ad uerbum à Frontone expres-

fas in x i x. libro γωωνικῶν legimus. Verum cū hęc pars in excusis nuper manca sit, non malè facturos nos arbitror si è uetusto codice illam restituerimus, qui est in Medicea bibliotheca: σκέλη δρθά. ε̄ δὲ μὴ σκαμβότερα μάλλον ἢ βλαυσά πόδας &c.

Solo nec ut corneo nec &c. Anted, Talo nec
 366 ut corneo &c. Quę lectio facile damnari potuit: est enim multis modis falsa; quis enim talum unquam inuenit, qui non magis quàm corneus esset, ne dum mollis inueniri possit: est enim osseus. Proprio certè nomine talum in cane uocare non potuit Varro, Si Aristotelem audire uolumus, qui in 11. de Natura animantium inquit, πολυχιδῆς δὲ ὕλην ὅπῃα ἔχον ἀσπράγαλον ὕπερ ὅυ δ' ἀνθρώπου. Solo, legi debere arbitratus sum, quòd hoc aut illo modo factum magnas utilitates præbere potest, aut impedimenta cani ad currendum, & ingredendum. Solum autem infimam partem pedis, pellem que illam appellari manifestum est, uel testimonio Ciceronis, qui ita conuertit ex epistola Anacharsidis ὑπόδημα, δέμα μα ποδῶν. Calceamentum, solorum callum; cum enim accuratè singulas partes pedis exponeret M. Varro, non debuit hanc tacere: nam quòd nec corneum, nec nimium durum, sed fermentatum ac molle esse uult, has omnes naturas solum habet, & quę probat Varro ualde his canibus accommodata sunt: nam corneum alienum, & quòd nimis durum etiam esset; neque enim firmiter terra hæret, aut in cursu explicatur, contrà fermentatum, ac molle egregias commoditates habet. Sed hęc facillè ab his, qui naturam canum cognitam habent, aut uenationi aliquando operam dederunt, intelligentur. Veterem scripturam, ex qua ita legendum esse suspicatus sum

Sum, nunc proponam: nam illa aliquid mendi omnino habet, & maculosa à librario etiam existimata est, qui notam, quam consuevit, adposuit: Selone ut corneo, ne nimium duro, Vnius igitur literæ commutatione ex Selo, solo feci. nam extrema syllaba Ne, ab solo seiungi debet: importunè enim illi hæserat: nec tamen illa quoque uitio uacabat: Nec enim esse debuit, ut paulo post iterum, Ne nimium: pro, nec nimium. Animaduerti in uetustissimo exemplari eodem pacto alijs etiam locis Ne, pro Nec, scriptum, ut de equis: Genib. rutundis, ne magnis. In xix. libro $\kappa\omega\omega\upsilon\upsilon\iota\kappa\omega\rho$ multa de canibus Frontonis nomine leguntur, quæ, nisi fallor, Fronto ipse è Varrone expressit: nam eundem ordinem in singularum partium natura exponenda tenet, & quæ aut probauit, aut reprehendit in canibus Varro, eadem ille aut laudat, aut damnat: nam quod ad hunc locum attinet, inquit, $\pi\acute{o}\delta\alpha\varsigma\ \mu\epsilon\gamma\acute{\alpha}\lambda\omicron\upsilon\varsigma.$ $\epsilon\pi\iota\ \delta\epsilon\ \tau\acute{\omega}\ \epsilon\pi\iota\beta\acute{\alpha}\iota\upsilon\epsilon\upsilon\tau\ \pi\lambda\acute{\alpha}\sigma\upsilon\omicron\mu\epsilon\upsilon\omicron\upsilon\varsigma,$ $\delta\alpha\kappa\tau\acute{\upsilon}\lambda\omicron\upsilon\varsigma\ \delta\iota\alpha\theta\epsilon\tau\omega\mu\epsilon\upsilon\omicron\upsilon\varsigma,$ $\acute{\omicron}\nu\chi\alpha\varsigma\ \kappa\epsilon\kappa\upsilon\tau\omega\mu\epsilon\upsilon\omicron\upsilon\varsigma,$ statim que ad spinam transit. Quare cum nihil de solo dixerit, sed omnem hanc partem, quæ in cunctis exemplaribus mendosa est, reliquerit, quandoque coniecimus, inde id factum esse potuisse, quòd multis antea seculis hæc macula hunc locum foedasset. De hoc tamen unusquisque ut uolet existimabit.

Hanc animaduersionem ut magis amem, facit Borghinus meus, iuuenis acutissimi ingenij, & cunctis bonis artibus eruditus: qui ea magnopere delectatur, ad eamq; me primo excitauit, & non parum adnunciatum est, cum in sermone de hoc deprauato loco cum eo disputarem.

167 Pastores ut deducerent in metapontinos saltus, & Heracleæ emporium. Hunc locum in cunctis manu scriptis mancum, decurtatumq; inueni, nec tamen communem lectionem uariaui. Vetus tam hic proponam, si forte aliquis maiore ingenio præditus illius auxilio locum restituere possit: Pastores ut dedurent in metampinos saltus, & traclepore, inde cum &c. In optimo codice mendi nota adposita est. Metapontum & Heracleam oppida fuisse in ea parte Italiae, quæ olim Magna Græcia uocata est, omnibus notum. Metapinum ostium Rhodani fuisse, unde Metapini saltus appellari potuerunt (si forte ita legendum est) Plinius libro III. capite IIII. ostendit: non longeque ab eo oppidum Heracleam uocatum, aliquos tradere auctores idem affirmat. Sed omnia in tam corruptis uestigijs incerta, & tenebrarum plena sunt.

167 Ad pastores redierunt. Acutam uocem Diogenis qua Platonem acerbè momordit, ab illo lacepsitus, commemorare libet: ut animum ex his minutis, molestis que animaduersionibus paulum reficiamus, est autem ualde ad hunc locum accommodata. Disserebat de grauioribus aliquibus rebus Plato, præsentem Diogenem, parum tamen attendente. Molestè id tulit Aristonis filius, aitq; Audi uerba mea canis. Minimè perturbatus Diogenes, respondit: Atqui ego in illa loca non redij, in quibus uenditus sum, quod canes facere consueuerunt. Obscurè tangens ipsius in Siciliam reditum. Aelianus hoc refert in libro πρὸ περικλῆος ἰσογίας. Molonis etiam magni illius rhetoris uox circumfertur, qui hostili animo præditus aduersus Platonem, dicere solitus erat, Nemini mirum uideri debere, si Dionysius Corinthi, sed potius si Plato Syracusis.

Erat

Erat autem prouerbium, nunc etiam satis peruulgatum, $\delta\iota\omicron\nu\sigma\tau\omicron\delta\epsilon\ \epsilon\pi\ \kappa\epsilon\pi\lambda\upsilon\theta\omicron\varsigma$. A multis denique profectio illa Platonis in Siciliam damnabatur, quare uerius potuit cum Diogenes insimulare, quod cum prauum, infidumque animum regis expertus esset, potestati eius se iterum commisisset. Hoc autem Diogenes ἀπόφθεγμα alter quoque Diogenes in uita ipsius, quam diligenter scripsit, retulit: concisus tamen id, & in aliqua etiam re ab eo, quod supra posuimus, diuersum.

Qui uellet se à cane sectari. Sectari δώκεδαι, ἀκρο- 167
 $\nu\sigma\theta\epsilon\iota\sigma\theta\alpha\iota$, quomodo ueteres sepe locuti sunt: quod Priscianus, testimonijs antiquorum scriptorum citatis, ostendit.

Sequitur quartum de emptione. Antiqui codices maculosi: nihil uariaui. ueterem tamen hinc scripturam adponam: Sed quod quarum, de emptione fit alterius, cum à priore &c. 167

Pascitur enim è culina, & ofsibus. In ueteribus 167
 hic etiam locus inquinatus, E' curia, enim: non, E' culina, habent: quid dicam nescio. Communis lectio non omnino mihi firma uidetur: è uetere autem nihil boni educere adhuc queo. Culina rustica in his & in alijs etiam libris à M. Varrone appellata est.

Vel etiam ut $\mu\upsilon\theta\omicron\sigma\eta$ aperiant. Ita scriptum in uetustissimo, & fidelissimo codice inueni: quare communi lectione sublata, hanc restitui. Potuit id prouerbium, quod antea in excusis erat, intelligere Varro, nec tamen hinc adponere, quemadmodum de huiusmodi uocibus peruegatis ueteres scriptores sepe faciunt. 167

Tunc enim dicuntur catulire. $\Sigma\kappa\upsilon\lambda\alpha\eta$ hoc Græci 168
 ci appellant. Aristoteles libro v 1. $\pi\acute{\omicron}\rho\iota\ \lambda\acute{\omicron}\omega\eta\ \iota\sigma\sigma\iota\alpha\varsigma$. $\delta\delta\kappa\epsilon\tilde{\iota}$

ὁ σκυῶν τὸν ἴσον χρόνον κύων. Et paulo post: τὰς γὰρ πᾶσι
 σκῶν δὲ σκυῶν ἡμέρας τέτταρας καὶ ἄλλαι. Theodorus
 nunc Canire, nunc libidine teneri, interpretatus est:
 quandoq; etiam Prurire uertit.

168 Primum leuibus uinclis, quæ si &c. Antiqua
 hæc est lectio: in excusis antea, Leuibus numellis, quas &c.
 quæ lectio probari potuit, nisi ueteres omnes libros con-
 tra se habuisset: Sex enim Pompeius inquit, Numella ge-
 nus uniculi, quo quadrupedes deligantur.

169 Et si alter indefinenter æger est &c. Et uo-
 cem, Indefinenter, & sententiam quæ ex ea conficitur,
 parum probaui: & quod magnum apud me semper pon-
 dus habet, ueteres libros diuersos inueni. Sunt illi qui-
 dem hac parte inquinati, possunt tamen nobis commu-
 nis lectionis uitia, si non aliud, indicare. Hæc uetus est
 lectio, quæ ne aliquem falleret, in optimo exemplari no-
 tam adpositam habebat: Et si alter uidem fiter æger
 est. Ut quid de hoc loco sentiam liberè loquar, suspi-
 cor, aut Identidem, pro Indefinenter, legendum esse:
 aut uerba illa deformatâ uacare: quod negligenter li-
 brarius aliquis superiores uoces, hîc etiam non suo loco
 scripsisset, & eas etiam mendosè, & corruptè scripsisset.
 Intellego illas, Altero idem fit acrior. Ego ingenuè quid
 conijcerem exposui, alij fortasse melius, ingeniosiusq; lo-
 cum restituent.

170 Galli appositissimi, maximè ad iumenta. Ita ca-
 stigauî: antea, Appositi, sed maximè, &c. cuius le-
 ctionis languorè faciliè, ut arbitror, intelliget, qui attentè
 perspiciet. Antiqua lectio manca, quæ tamen tutò posset
 corrigi: Galli appositissi maximè, &c. In optimo codi-
 ce nota, quæ locum mendosum esse indicaret, apposita erat.

Cui

Cui potuit cedere. *Vetusta lectio diuersa, & ut ar-* 170
bitror, corrupta, Cui potius cedere. Sic etiã non mul-
to post locus ualde mendosus: Vnius cuiusque gisues
gregis. hæc enim satis est indicare, propter auctoritatem
librorum: neque enim aliud adferre possum, ad restitu-
endos locos, idoneum: qui tamen fortasse nulla indigent cor-
rectione.

Tremellius simul aspicit ad me. *In optimis exem-* 171
plaribus nusquam hic Tremellius: sed pro illo, Semel:
Semel simul aspicit ad me. Fortasse rectè locus resti-
tutus est, & concisè olim Tremel. legebatur: ex quo ne-
gligenter ab imperitis librarijs Semel factum sit.

Leuuncidas, ac contemnendas. *Locus turpibus* 172
maculis foedatus, de quo ante etiam locuti sumus, cum de
alio, qui item (ut opinor) in eodẽ uerbo inquinatus erat,
ageremus. Prima fortasse litera, nota illa est, quam sæpe in
antiquissimis libris diximus inueniri: quod si reciperetur,
non ualde discreparet uox, quæ relinquitur, ab ea, quam
antea in primo libro inuenimus: nam supra, Eiuncidum
enim sarmentum, &c.

Prægnantem sæpe cum uenit pariendi tempus. 173
Multa de incredibili fortitudine barbararum mulierum
Clemens narrat in IIII. libro $\sigma\omega\mu\acute{\alpha}\tau\omega\upsilon\upsilon$. nam foeminas
prope Hiberiam esse tradit, quæ prægnantes idem, quod
hic de Illyricis Varro retulit, faciant. uerba ipsius adpo-
nemus: οἶδα καὶ πλησίον τῆς ἰβηρίας γυναικας ἔργω καὶ πό-
νη χωμένας ἀνδρικῶ: καὶ πρὸς τοῦ ἀποκυδῆ γενῶν) ἔδλῃ
ἀνιέσας τὴ πρακτέων, ἀλλ' ἐν αὐτῇ πολλάκις τῆ ἀμίλλη τῶν
πόνων ἢ γυνῆ ἀποκυήσασα ἢ βρέφθ ἀνελομένη οἶκασδε φέρει.

In gregibus ouium, sed magnis. *Antiqua lectio* 174
diuersa, sed quæ corrupta adeo sit, ut eam explicare ne-

queam: ipsam hinc adponam, Greges ouium sed magnum. Nec multo post, ubi in excusis, Possunt: in iisdem antiquis, Possit.

171 Ut sunt Attici, & mei: septingenarij enim mei, tu opinor, &c. Auxilio antiquorum codicum, adhibita paruula industria, locum (nisi fallor) purgavi: antea enim maculosus erat, & in excusis omnibus ita legebatur, Ut sunt Attici. Tremellius, septingenarij enim mei ut opinor tu, &c. Ut tamen studiosi rectè de hoc iudicare possint, ueterem lectionem cum fide adponam: Ut sunt & ait tici, & mei, septingenarij enim me tu opinor, &c.

172 Est enim lac omnium. Medie duæ uoces in antiquis non leguntur, & fortasse sine illis integer sermo est: ut initium sit orationis eius, qui de lacte differit. Est, de quo tu scire uis, lac inquam omnium, &c. Apud Nonium elegantissima Varronis uerba leguntur de natura lactis, De liberis educandis: Eam nutricem oportet esse adulescentem: anuis enim ut sanguis deterior, sic lac: lac enim, ut quidam dicunt Physici, sanguinis spuma est.

172 Quas cibi causa capimus. In Lexicis quibusdam hic Varronis locus adducitur, & Cibali legitur: uetus autem illud, ac inusitatum uerbum esse traditur. In uetustissimo libro Cibali, scriptum est, & in alijs item nonnullis.

172 Arido, & firmo cibo pecude pasta, id alibile. In nullis manu scriptis postrema duo uerba legi.

172 Ad perpurgandum id, quod à uiridi, &c. Corruptissimus hic locus est in omnibus antiquis codicibus. Receptam igitur lectionem retinui: nunc ueterem scripturam, cum maiorem nullam opem studiosis adferre queam, notam faciam, & eam totius perioches, ne iterum eadem
repet

repetendo frustra laborem, aut eos, qui hæc legent, magis perturbem : Ad perpurgandum ea, quæ auuridipaseo magis si ussæ ex herba, quæ ipso sumptæ perpurgare solent corpora nostra. Mendi nota hic adposita in uetustissimo exemplari. quod si ullus locus merito, hic optimo iure damnatus erat.

In lactis duos congios addunt. Excusi antea habebant, Lactis duobus congijs, &c. manuscripti omnes, quos uidi, Lactis duos congios. uestigia ueteris lectionis secutus, ex ingenio emendauit, In lactis, &c. 172

Quod Græci appellant alij ὄπῶρ, alij δάκρυον. 172
Hunc locum, adiutus ab optimo exemplari, commodè (nisi fallor) emendauit : erat autem ille in excusis codicibus mendosissimus : quis enim unquam audiuit Draconem ad coagulandum lac adhiberi ? quanquam alium esse M. Varronis uerborum sensum puto : Quod Græci appellant, &c. quod, scilicet lac de fici ramo, alij ὄπῶρ, alij δάκρυον appellant : omnes enim qui in Græcis auctoribus diligenter uersati sunt, humorē stirpium aliquarum (quem in fico Lac, appellat Varro, & nos etiam ita familiari nostro sermone uocare cōsueuimus) ab illis ὄπῶρ, & δάκρυον dici nouerunt. Et si hoc satis manifestum est, tamen posterioris uocis, quæ hic deprauata erat, exempla e nobilissimis auctoribus afferam. Aristoteles libro 1 x. de Historia animalium : φέρουσι τῶν τ' ἄλλων ἀνθέων καὶ ἀπὸ τ' δένδρων τὰ δάκρυα. Theophrastus libro primo φυτῶν αἰπιῶν. τὸ γὰρ ἡρῶ πολλὴ λίαν ὑγρότης πρὸς τὴ διατηρεῖν ἕως ἐπὶ μένει δὲ δάκρυον. Idem politissimus scriptor in eodem libro ambas uoces coniunxit : ὅτι ἡ δὲ πάντων οἱ ὄσοι καὶ τὰ δάκρυα γυνητικὰ πρὸς τὰς ἐπάνω καὶ πρὸς τὰς αἰτίας ἀνεκτίστον. In v i. autem consuetudinem sermonis exposuit

suit, & quid ipse de hac re sentiret, timidè tamè, indicauit:
 ἀλλ᾽ οἱ ἡ τὰ μὲν ὀπίσ, τὰ ἡ δόρυα, κρινότορον ἡ δ ὀπίσ:
 διαφέρει ἡ ἴσως ἕδερ. Qui autem prima hæc Theophras-
 ti uerba diceret Varronem expressisse, fortasse non pec-
 caret.

172 Alij ὀπίρ. Ab hac uoce ὀπίρ, caseum appellauit
 Cyclops apud Euripidem, acrem, & ad quem cogendum
 fucus è fici ramo adhibitus esset:

Καὶ πρὸς ὀπίρ ἐστὶ καὶ βοὸς γάλα.

quem uersiculum ipsius intellexit Athenæus libro Διαπύ-
 ριστῶν. Εὐριπίδης ἐν κύκλωπι ὀπίρ καλᾷ πρὸς κρ ἑπι-
 κύρ, κρ πηγνύμενον τῷ τ σικκῆς ὀπίρ.

173 Mammæ enim rumis, siue rumæ. Nihil uaria-
 ui, antiqua tamen lectio diuersa: ut accuratè ponderari à
 studiosis possit, eam hic adponam: Mammæ enim ru-
 mus siue ruminare ut, &c. Locum alium Varronis à
 Nonio citatum, ubi de eadè re agitur, ad hunc adiungam.
 Cato uel de liberis educandis, Rumine propter rumam:
 id est, prisco uocabulo Mammam: à quo Subrumi etiam
 nunc dicuntur agri.

173 Alij uellera, alij uelumia. In antiquioribus Vel-
 limna. non multo post ubi in excusis, Quod languidæ
 minus radices lanæ retinent. in ijsdem uetustis libris, una
 plus dictio legitur, Quod languidæ minus ægræ ra-
 dices, &c. corruptè ut arbitror: & ut unde mendum or-
 tum putem dicam: Declarationem fuisse uocè, quæ addita
 est, suspicor, prioris illius, Languidæ, quæ temerè postea
 à librario in contextum sermonis Varronis coniecta sit.

174 Et in Comædijs, qui in rustico opere. Loquitur
 nunc de Comædijs, quas nouas appellabant: priscarum
 tamen etiam Poëtæ ostendunt, hoc uestitu pastores usos
 fuisse

fuisse, ut Aristophanes in νεφέλαις: inducit enim Strepsiadem cum filio ita loquentem,

ὅταν μὲν ἔν τὰς αἰγὰς ἐκ τῆς φελλέως
ἴσασθαι ὁ πατήρ σ' εὐθρέρας ἐνημένον.

Nam εὐθρέρας etiam ueteres appellasse membranas, in quibus, ut nos quoque facimus, scriberent, ostendit Cicero in epistola ad Atticum, cum de parte suorum librorum, quos de Academicis questionibus conficeret, ut ad Varro-
nem mitteret, loqueretur: Inquit enim, Quatuor εὐθρέρας sunt in tua potestate. Idem etiā significabatur pro-
uerbio illo, quod dicebatur in eos, qui nimis uetusta re-
ferrent, ἀρχαιότ' εὐθρέρας λέγειν: Adagium apud
Sudam explicatum.

Neque ab hoc quod mutaret Cosinius. Ani- 174
maduertendus modus loquendi: est enim elegans, & ab
optimis auctoribus usurpatus: Nihil mutauit ab hoc: id
est, quod illi dixerant, Probauit, nec in tam longo sermone
uidit, quod reprehenderet, aut aliter melius dici posse, pu-
taret. Cogitandum, an eodem intellectu ceperit M. Tul-
lius, cum in xiiii. libro epistolarum ad Atticum de Cæ-
sare dictatore loquens inquit, Tum audiuit, De Manur-
ra non mutauit: id est, quod factum erat laudauit, & ra-
tum esse uoluit. In iii. Philippica de sorte prouincia-
rum loquens: O' felicem utrunq;: nihil enim mutauerunt.
id est, sorte contenti fuerunt, & res melius cadere non po-
tuit. nam pro domo sua plenius loquitur: Cui quidem cum
Ciliciam dedisses mutasti passionem. Commutare uerba,
altercari significare, planum omnibus est, uel ex Teren-
tio, qui non semel ita locutus est: quare accuratè animad-
uertendum, an mendum sit in uersiculo Silij Poëtæ, qui est
in primo libro: sic enim legitur,

Stan

Stantem pro muro, & mutantem membra Caicum, cum pro Membra, Verba, legendum sit, ut opinor: Mutantem uerba, id est altercantem, conuicia facientem, & maledicta dicentem.

174 *Ad Vitulū. Niger in Turrani nostri: illi partim, &c. In uetustissimis etiam codicibus locus deprauatus: secutus ueteris lectionis uestigia, ita emendauit: nec tamen firmam emendationē hanc puto. Niger enim Turrani cognomen erat, non ab illo diuersus: nisi aliquis eodem cognomine, ac diuersae familiae fuerit: aut eiusdem cognominis, ac gentis, qui praenomine distingueretur. Antiquam hinc scripturam ponam, quam studiosi accuratè perpenderit: Ad Vitulum. Niger in Turrani in oste, illi, &c.*

IN M. V A R R O.

NIS, R E R V M R V =

S T I C A R V M

L I B R V M

III.

176

*Q*UOD & in pace à rusticis L. alebantur, & in bello ab ijs tuebantur, Hunc locū in cunctis manu scriptis mendosum inueni: cum autem nihil ab excusis uariauerim, ueterem scripturam nunc indicare uolo: in qua idem uerbum secundi membri finis est, quod primi: id est, Ab ijs alebantur, in uetustis codicibus, ut supra A rusticis hominibus alebantur, legitur. Non tantum autem hoc admonui, offensus rariore significatu eius uerbi, quod in omnibus nunc excusis est, quam

quàm propter antiquorum librorum fidelitatem. Quis enim scit, an ita locus ex ingenio ab aliquo emendatore restitutus fuerit? non tamen uisum est receptam lectionem loco mouere: commodam praesertim, & quae ferri possit: nam uetustissimos scriptores $\pi\epsilon\delta\eta\mu\alpha\tau\acute{o}\varsigma$ etiam tuor dixisse, uel hac eleganti inscriptione, quam Augustinus Nerrucius eruditus, ac diligens uir, cum Hispanias peragraret, inde attulit, manifestum fieri potuit.

PALLADI VICTRICI

SACRVM

HIC HOSTIVM RELLIQVIAS PROFLI
GAVIT CATO. VBI SACELLVM MIRO
ARTIFICIO CONDITVM ET AEREAM
PALLADIS EFFIGIEM RELIQVIT.
PAREANT ERGO ET NOSCANT O-
MNES SENATVS ET POPVLI ROMANI
IMPERIVM DEORVM NVMI-
NE ET MILITVM FORTITVDI-
NE ET TVERI ET REGI.

Eam autem eò libentius adposui, quòd salua maiestate imperij, pietatis in Deos plena est.

Vocant collis Thebas. Ita emendavi è uetustis co-¹⁷⁶
dicibus. antea in excusis Aeolis corruptè: quae tamen le-
ctio in semiuetere codice à me inuenta est. Quod addit
M. Varro, non longè à Reate cliuum appellari Thebas,
declarat hìc etiam Collis, legendum esse.

Quam priuati candidati tabella, dum ita, &c. ¹⁷⁷
Locus, nisi fallor, aliquam obscuritatem habet: quare eò
libentius ueterem lectionem, non parum diuersam, indi-
cabo. In antiquissimo, & fidelissimo legitur, Tabella
dimidiata aedificemus. Eum autem plures secuti sunt.

In alio semiuetere, Dimidia ædificemus.

178 Eunti de controuersijs Interamnatum, & Reatinorum. Vetus hæc est lectio, quam synceram puto. In excusis post Reatinorum Cognituro, erat: quæ declaratio, ut opinor, fuit, addita ab aliquo, qui sine illa sermonem mancum, imperfectumq; putaret: à quo dissentio, qui nihil desiderari, & elegãtiorem esse hunc modum loquendi, credo.

178 Tua inquit hæc in campo Martio. In excusis antea: Tua inquit Axius. id nomen sustulimus: non enim à M. Varrone hîc positum fuisse credimus, sed ab aliquo additum, qui omnia nimis declarare studeret. Scholion quondam illud fuisse, ex optimo exemplari cognosci apertius potest: sic enim in illo, Tua inquit, scilicet Auxius, hæc &c. In quo hoc etiam animaduertendum, nunc Axius in uetustissimis libris, quandoq; Auxius legitur: nam & hîc, & supra Auxius. Auxius Appio subridens. quod etiam obseruauit in epistolis Ciceronis ad Atticum: cum enim in illis etiam huius Axij mentio sit, in optimo exemplari id nomen eodem pacto uariatum est.

118 Omnes omnium Reatinæ. Aliquæ hac parte maculæ in optimo exemplari: nam, Omnes omnium uniuersæ. Reatinæ, perperam in illo, ac nonnullis alijs legitur: & paulò post, Ornata, in iisdem non est: in quo culpam fuisse librarij puto.

118 Lysippi aut Antiphili. Et crebra. Antea in excusis, Aut Antiphili uidebis. id uerbum in nullo antiquo à me repertum est. supra etiam in iisdem Mea, non Meam: quod huic scripturæ respondet. In optimo exemplari nota ad hunc locum adposita erat, ea de causa puto, quia deprauatum illic nomen posterioris artificis. Ante philu,
enim

enim scriptum erat.

Et quid igitur inquit est. Antiqua lectio deprava- 179
uata: sic enim habent meliores codices, Et quid gus
inquit, &c.

Et ea, & urbana. In excusis antea, Et rustica scili- 179
cet, & urbana. Germanam huius loci lectionem esse ar-
bitror, quam restitui, in optimis enim exemplaribus eam
inueni: uitium, ut puto, inde factum est, quod cum nonnulli
nimis obscure hic locutum Varronem putarent, addide-
runt ad uerbum Ea, scilicet urbana. Imperiti postea li-
brarij declarationem receperunt, & uerbum quod decla-
ratum fuerat, reliquerunt. Sunt tamen hæ leues coniectu-
re, & quæ nihil firmitatis habent.

Quam hinc apros macellarios Seius. Totus locus 179
uariatus, in quo ego auctoritatem ueterum librorum secu-
tus sum. Modicam libertatem, quam mihi permisi, nunc pa-
tesfaciam: eaq; me non intemperanter usum declarabo. In
cunctis antiquis Eius, extrema uox erat, ex qua una ad-
dita litera, Seius feci: prior dictio in eandem literam de-
sinebat: quare minore licentia inde illa sumi potuit. De
Seio multis locis in his libris, & non multo post hic etiam
mentio est. Miliarios, antea in excusis erat.

Non ne item L. Albutius. Nihil immutavi: in 181
optimis tamen exemplaribus hic Abuccius. Iterum idem
nomen hoc ipso in libro, ubi de Pauonibus agit, & in ex-
cusis Albutius est. Ut quidem Abuccius habebat. T. Albu-
tius uir doctus, ac optimis studijs deditus, Athenis uixit,
ut Cicero in quinta quaestione Tusculana ostendit: fuitq;
Albutius ille, de quo Lucilius in Satyra uenuste scripsit,
cuius carmen in primo libro de Finibus Cicero adduxit.
Hic, de quo M. Varro agit, uidetur Lucilium imitatus,

h &

Et ipse Satyras scripsisse.

181 Ac uim, formamq; eius expone Merula non grauate. Elegantiore est antiqua hæc lectio, quam restitui, duobus uerbis immutatis. Sic etiam Cicero locutus est, in primo de Oratore: Cum uobis, non meo iudicio, sed uestro studio inductus, non grauate respondero.

181 Septa afficta uillæ. Afficta, scripsi è uetustis libris: antea enim in excusis Affixa. Vbi de columbis agit, in manu scriptis, et forma excusis pariter, Sub ordines singulos tabule fictæ. non multo post in antiquis tantum, Duabus uirgis uiscatis defictis, et c. De Gallinis, Aut exculpta, aut afficta firmiter: etiam in impressis.

182 Et nata nutrire saginareq;. Dissentit à communi hæc, antiqua lectio: quam si non recepi, tamen notam esse uolo: Nutricari, saginisq;, &c.

182 Quam tum habebant totæ uillæ. Vetus lectio, Tutas uillas. Tutas autem, pro Totas: ut in iisdem libris Rutundum, sepe pro Rotundum.

183 E' tuo flumine. Sic legimus in optimo codice, alijsq; nonnullis. in excusis antea, E' uicino. Vetus lectio hunc sensum habere potest, ut Merula ad M. Varronem aspiciat, qui sub Casino uillam habuit, ut è consequente etiam capite intelligitur. Infra de eodem fluuio, Cum habeã sub oppido Casino flumen, quod per uillam fluat, et c. In eodem etiam codice, Immidium, non Minidium scriptum inuenimus.

184 Vnde, non ubi sumuntur pingues turdi. Hunc etiam locum restitui: antea in omnibus excusis, Vnde non nulli, &c. insulso, ac frigido sensu: non enim dici potest, quanto elegantior, ac suauior sit uetus lectio. Iocatur in uerbo Sumuntur, quod simplicem intellectum non habet

habet: nam Sumere, & manu capere, & ore significat, id est comedere, ac deuorare. Ostēdit igitur, se loqui uelle de ornithone, è quo promuntur turdi: non in quo, appa- rato conuiuio, eduntur: supra enim dixerat, esse auarij ge- nus oblectationis causa constructum, in quo delicatè cœ- nitarent: sed polito ingenij homo facetè, & iocose hæc ex- ponit. Ostendam nō multo post iterum hoc uerbo eodem intellectu M. Varronem usum. Adducitur à Nonio Var- ronis hic locus Prometheo libro 11. Cū sumere cœpisset, uoluptas retineret, cū sat haberet, satias, manum de mensa tollere. In quo affirmari Sumere hoc intellectu usurpatum ab eo fuisse.

Tectorio tacta esse leui. Vetus hæc est lectio, quam 184 probaui. antea in excusis Tecta. Hoc in libro iterum, ubi de leporibus, Vt tectorio tacta sint, & sint alta. Idem er-ror erat illic in excusis.

In hoc tecto, caueatq;. Nihil immutauit, antiquam 185 tamen scripturam notam esse uolo, si quid opis afferre possit ad locum restituendum: qui cum tantopere à ueteribus uestigijs discrepet, merito suspectus esse debet. In hoc tecto cauijs, quæ cauijs tabulata habeant aliquod adportat supplementum.

Atque alieno tempore uenditoris moriantur. 185 Sic etiam Lucretius inquit,
-aliena salutis eorum.

Et Cicero in primo questionum Academicarum ad Var- ronem, Et uno nomine omnia, quæ essent aliena firmæ, & constantis assensionis. antea in excusis, Alio casu uen- ditori.

Tum mihi tu dic illud, &c. Antiqui libri uitiosi: 185 sic enim habent, Multum dic illud, &c. Ne hoc qui-
h 2 dem

dem occulere uolui.

186 Quæ est à Vinio fluuio. Fluuij nomen in antiquis perturbatum, non tamen receptam lectionem temere uariari, ueterem tantum indicare uolo: illa autem hæc est, Quæ est animo fluuio. De uero fluuij nomine nihil compertum habeo: annis paulò post muliebri genere appellatur in fidelissimis libris, quemadmodum sæpe à uetustis auctoribus appellatam Nonius docet, qui etiam Varronis ipsius hoc exemplum adducit, πῶς πλοῦτος libro primo: In hac ciuitate agros colunt arenosos: propter hos fluit annis, quam olim Albulam dicunt uocitatam.

186 Qua iter in aream est. Antiqua hic etiã lectio perturbata, & sanè totum caput crebrioribus maculis inquinatum: Qua introitus itur in aream est. Quomodo corrigi locus debeat, si uitium etiam in communi est, non uideo.

186 Quibus cibus ministratur per retem. Et hic, & alijs etiam locis uirili genere in antiquis libris, Retis, à Varrone usurpatur. Sed Plautus etiam Rudente ita illum appellauit: alij uetusti scriptores, ut Grammatici testantur.

187 Circum falere & naualia. In excusis antea, Natatilia: In cunctis manu scriptis, Naualia. cur tantum consensum ueterum codicum damnarem, non fuit.

187 Epitonij uersis. Antea in excusis, Epistomij: uerriorem esse Epitonij, lectionem putauit: nam ita in cunctis manu scriptis inueni, & huic rei uocabulum hoc ualde accommodatum est, quo etiam Vlpianus iuriconsultus usus est, de Actionibus empti, & uenditi. L. Fundi. Castella plumbea, putea, opercula puteorum, epitonia, fistula applumbata, aut quæ terra continentur, quamuis non sint affixa, ædium esse constat. Vidi etiam uetustissimum Vitruuij

truij codicem, in quo ita hic locus è decimo libro scriptus
esset: Ratione uerò uectium uehementiore Spiritus fre-
quens cōpressus Epitonicorum aperturis influit. cū ex-
cusi formis habeant, Epistomiorum. Epitonia, ut nomen
ostēdit, instrumēta sunt, quibus chordæ finesq; intēdūtur.

Stella lucifer interdiu, noctu hesperus. Magnifi- 187
cè hic ornithon, uel delicatè potius constructus erat, si in
eo siderum etiam cursus conspiciebatur, & stellarum erat
ortus, obitusq; descriptus. Prisci illi cœlestis rationis igna-
ri, diuersas stellas Phosphorū, & Hesperum existimabant.
Parmenides primus unam, eandemq; esse inuestigauit: alij
Pythagoram dixerunt. φωσφορος Latino nomine Var-
ro Luciferum appellauit. Catullus, quò ^{εωσφορος} Latinè
exprimeret, Noctifer finxit: nam uesper à Græco uoca-
bulo declinata, Græca uox uidetur: in Epithalamio au-
tem hoc fecit, uersiculo illo:

Nimirum Oeteos ostendit Noctifer ignis.

Ita enim corrigendus est: excusi alij Eeos, alij Aetherios
habent, manu scripti Oeteos. ita autem legendum esse
testimonio etiam optimi Poëta confirmatur: qui in pa-
storali carmine inquit,

Sparge marite nuces tibi deserit Hesperus Oetam.

id est, nox fit, & Vesper iam surgit: ex eo enim monte no-
cte aduentante Stellæ surgere uidebantur: Illud autem si-
gnum expectabatur, statimq; uirgo domum mariti dedu-
cebatur. Eo igitur uiso, iuuenes quid dicturi essent, secum
cogitare cœperunt. Contrà puella, studio iuuenū animad-
uerso, cognouerunt Vesperum exortum: ante enim or-
tum illius non erat necesse festinare. Est autem Epithala-
mium illud è genere eorum, quæ Græci (quòd ab ortu
Vesperis ad mediam usque noctem canerentur, donec so-

mnium caperent) $\alpha\tau\lambda\alpha$ $\kappa\alpha\iota\ \mu\eta\lambda\ \chi\alpha$ appellabant.

188 Fortasse ante eum duceret ferram. Nihil hic immutavi, suspectum tamen locum habeo: nam, Ante se, nisi fallor, recta sermonis ratio, ut scriberetur, poscere uidebatur (Quanquam Cicero eodem modo uidetur illud protulisse, initio primi libri Acad. quæstionum ad Varronem: Nuntiatum est nobis à M. Varrone uenisse eum Roma pridie uesperii). Præterea antiquos libros diuersos offendi. in optimo codice, alijsq; Ante cum duceret, &c. In semiuetere, Ante conduceret. Hunc igitur locum alijs discutiendum relinquo.

188 M. Aufidius Lurco. In cognomine discrepant antiqui codices: Lyrcho enim in illis est, nec tamen aliquid uariaui. M. Lurconis mentionem fecit Cicero pro L. Flacco: an idem sit, dijudicari non potest: tempora certè, quin ijdem esse potuerint, non impediunt. Itaque eodem etiam M. Lurco uir optimus, meus familiaris, conuertit aculeum testimonij sui. Apud Plinium quoque, qui eandem rem, quam Varro narrat, Aufidij cognomen Lurco est.

188 Sami in luco Iunonis. Hoc etiam apud Athenæum libro xiiii. $\delta\epsilon\alpha\pi\nu$. legimus: $\mu\eta\nu\acute{o}\delta\epsilon\tau\ \delta\ \acute{\alpha}\sigma\alpha\mu\iota\ \epsilon\pi\ \tau\omicron\delta\ \pi\epsilon\rho\iota\ \tau\ \alpha\tau\lambda\alpha\ \epsilon\ \iota\epsilon\rho\delta\eta\ \tau\ \alpha\mu\acute{\iota}\alpha\varsigma\ \eta\rho\alpha\varsigma\ \phi\eta\sigma\iota\nu$. $\delta\iota\ \tau\alpha\omicron\iota\ \iota\epsilon\ \rho\omicron\iota\ \epsilon\iota\sigma\eta\ \tau\ \eta\rho\alpha\varsigma\ \kappa\alpha\iota\ \mu\eta\omega\sigma\tau\epsilon\ \pi\rho\acute{\omega}\tau\omicron\iota\ \nu\eta\ \epsilon\gamma\epsilon\nu\omicron\nu\epsilon\ \kappa\alpha\iota\ \epsilon\tau\rho\acute{\alpha}\phi\eta\sigma\eta\ \epsilon\pi\ \sigma\acute{\alpha}\mu\omega\ \kappa\alpha\iota\ \epsilon\nu\epsilon\ddot{\upsilon}\delta\epsilon\eta\ \epsilon\iota\varsigma\ \tau\acute{\alpha}\varsigma\ \epsilon\gamma\omega\ \tau\acute{\omicron}\pi\omicron\varsigma\ \delta\iota\epsilon\delta\delta\eta\sigma\eta\.$ Cuius etiam rei Athenæus testimonia adducit ueterum Poëtarum. nam inde quoque natum inquit, ut in nomismate Samio Pauo exculptus esset.

188 Refert in testabilem eam, in qua, &c. Veterem lectionem reposui: sed quia non omnino de fidelitate ipsius securus sum, ideo ad eam notam adposui. Confido tamen, si maculam aliquam habeat, non magnam illam esse, & multo

multo meliorem hanc, quam communem, ac peruulgatam iudico: quam puto ab emendatore aliquo ita concinnatam fuisse. In excusis autem hæc erat, In id tectum, in quo Pauones habet, quod magnum, &c.

Primus hos Q. Hortensius. Multa de Pauonibus 189
libro, quo antea ostendimus, exposuit Athenæus: nō pau-
ciora idem etiam 1 x. libro. Aelianus quoque περὶ ζώων
ἰδιότητος, capite x x. Quinti libri plurima & ipse tra-
didit: nam hoc etiam, quod nunc à M. Varrone de Hor-
tensio narratur, recitauit. Romanus enim homo, quamuis
Græco sermone multa scripsisset, Romanas res egregiè
callebat: non sine pœna tamen hoc ab Hortensio tentatum
esse dicit: cum Varro apud probos solùm, & seueros ho-
mines illum offendisse narret: nam ab delicatis hominibus,
& qui gutturis uoluptates sequuntur, potius Hortensium
gratiam eo factò inisse ostendit. uerba Aeliani hæc sunt:
Ὁρτύνσιος ὁ δὲ ζῳομάχου καταδύξας ἐπὶ δειπνῶ τὰς πρῶτας
ἐπίδαι. Ἐπιδῆν, in iudicium uocatus est, causam dixit: nisi
aliquis putet pro κατ'ἐπιδῆν positum esse, id est condemna-
tus est. Addit etiam, Alexandrum Macedonem, aspectu
harum auium apud Indos obstupuisse, eiq; qui Pauonem
interfecisset, grauius minatum esse.

Augurali adijciali cœna. In excusis quibusdā me- 189
dia uox nō est, quæ in antiquis omnibus inuenitur. Plinius
lib. x. cap. x x. cum hanc rem referret, id quoq; addidit:
Pauonem cibi gratia Romæ primus occidit Orator Hor-
tensius adijciali cœna sacerdotij. Cogitandum etiam dili-
genter, an pro Augurali, Augur legi debeat.

Intus ternorum palmorum. In antiquis alio ge- 190
nere, Ternarum palmarū. Nihil immutauit: non enim
legi, aut hunc ipsum alibi, aut alios bonos auctores, cum

mensuram intelligerent, muliebri genere Palmam appellasse.

192 **Assem semissem.** Antiquorum librorum lectio. In excusis, Ex asse semissem, antea legebatur.

192 **Ego quæ requiro farturæ à sura.** Excusi libri inter se diuersi, nedum solum ab antiquis discrepent. in uetustissimo, & optimo exemplari mendosus etiam locus est, eius scripturam hic apponam: Ego quæ requiro farturæ assuræ, &c. In semiuetere pro Sarsuræ, Salsuræ. cætera eadem. Quomodo tam inquinatus locus purgari possit, planè non perspicio.

192 **Racemari non potui.** Ita emèdauit, rectè, ut opinor, modestè certe, & temperanter: uetus enim lectio Racemari, antea, Ratiocinari, incòmodè, nisi fallor, & insulsè legebatur. Verbum hoc, quod restitui, aliunde huc translatum est, & à uindemia sumptum: nam Racemationes etiam studia eorū dicebantur, qui post uindemiam factam relictos negligentia minutiores racemos colligerent: à Græcis ἐπιφυλλίδης racemi illi, quòd folijs tecti fallerèt facile, appellabantur. Id autem uerbum etiam aptissimè lepidissimus Poëta ad aliam rem transtulit, in fabula quam Βατράχως appellauit. ἐπιφυλλίδης τὰυτ' ἐστὶ καὶ σωμύλατα.

193 **Tanagricos, & Medicos.** In antiquis libris Melicos, corruptè: quem errorem in sua etiam ætatis imperitis hominibus refellit Columella: cùm enim & ipse de diuersis generibus Gallinarum ageret, inquit: Et Melicum, quod ab imperito uulgo, litera mutata, Melicum appellatur. Hoc etiam ante illum fecerat Varro: nam infra & ipse falsò Gallinas ita appellatas ostendit. Sex. tamen Pompeius multitudinis cōsuetudinem non contempsit, & uerbum id suo loco agnouit. Melicæ, inquit, Gallinæ, quòd
in Med

in Media id genus auium corporis amplissimi fiat. L, li-
tera pro D, substituta. Quemadmodum etiam in Gallia
nunc cisalpina Melica, pro Medica appellatur, qua ad
boues saginandos utuntur: unde etiam apud nos id genus
frugis Sagina appellatum est. Aliam tamen ab hac Me-
dicam ueterum fuisse, manifestum est: nomen tantum in
ipsis in Italia conseruatum ipsa perijt: & id etiam alie
frugi adtributum, quæ & noua in hac terra est, & dese-
ctum illius supplet: non tamen omni pecori, cui antiqua
hæc, utilis est: nam equi etiam illa alebantur, ut Aristo-
phanes Equitibus (ita enim fabulam appellauit) osten-
dit: cum enim equos ipsorum laudaret, inquit alio genere
cibi illos uti, ac cæteri equi faciant:

Ἡδίων ὃ παρ' οὐρούς ἀντί πόντος κηδύκῃς.

In pariete exculpta sint cubilia earum. Duo le- 194
guntur in manu scriptis codicibus, quæ non recepi. Ex-
clusa, enim hic, non Exculpta, habent: nec multo post,
ubi excusi, Posita sint cubilia, in iisdem, Plena sint &c.

Potius uetulis quàm pullastris, & quæ rostra
aut ungues &c. In excusis antea aliter legebatur: ipse 194
ope uetustorum codicum ita emendauit: in priore lectione
duo præcipiebantur, ut oua è uetulis gallinis, non pulla-
stris edita legerentur: & ut uetulis item gallinis suppo-
nerentur: in posteriore hac alterum tantum, ut uetulis
subijciantur, & quæ rostra, & ungues non habeant acu-
tos. Vnum tamen est in uetere scriptura, quod maculosum,
deprauatumq; olim iudicatum est: notam enim adposi-
tam habet, Pullitris, autem id est, quod pro pullastris in
antiquo scriptum est.

Quod in eis uitales uenas &c. Omne etiam paruum 194
mendum tollere cupimus, nec aliquam tam pusillam labem

h s esse

esse credimus, quæ in tam polito scriptore molesta non sit. Antiqua igitur lectio, Quod inanes uitales &c. Corrupta illa quidem manifestò : animaduertant tamen studiosi, an uerba quæ excusi habent (In eis, inquam) uacent, & ab aliquo correctore reposita sint, qui deprauatam uocem Inanes, restituere concupiuerit : potuit enim imprudentia librarius labi : & cum superior perioche ab eodē uerbo incipiat, ac post id, Inane, habeat, dum se credidit hanc exscribere, primam illius partem exscripsisse, postea errore cognito id delere non curasse.

195 Vt se uolutare possint, &c. Antiqua lectio diuersa, receptam tamen retinui, quæ commoda est, & omni uitio caret, neq; tamen ob id etiam uetus repudiari potest, Vt uolitare possint. Communem adiuuat Columella, qui puluerem, & cinerem, ubi gallinæ degunt, reponi debere docet, idq; sententia Heracleti Ephesij confirmat. Veterem Varro ipse, qui sine puluere aërem ipsum apertum columbas reficere posse tradit : Libero aëre, cum exierint in agros, redintegrentur. Quod enim columbis prodest, gallinas etiam adiuuare uerisimile est.

196 Intiminium, Album, ingaunum. Vetus hæc est lectio : nam, Vintinulium, quod antea in excusis erat, manifestò corruptum. Quamuis enim nunc uulgò oppidum ea in regione ita appelletur, deprauatum id uocabulum est, ac uestigia tantum retinet prisca nominis. Intemelium Strabo uocat, ac Intemelios populos, quos etiam Cælius in epistola ad Ciceronem appellat. Pro, Album, ingaunum : fortasse, Albingaunum, legendum.

196 In triclinium ganearium. Prisca lectio diuersa est, Genanium : nec tamen ab omni macula illam mundam esse affirmarim. In Lexico, quod magnifico nomine Thesaurus

saurum Latinae linguae appellarunt, Triclinium genaium scriptum: ita enim habebant libri Varronis, primis huius noui reperti excudendi libros temporibus impressi: nec tamen aliquid addiderunt, quod eam lectionem adiuuaret.

Et angustum, & tenebricosum. Sic omnes manu scripti codices. Antea in excusis, Tenebrosum. Veterem lectionem commendat sermo doctissimi, & elegantissimi poetae, Qui nunc it per iter tenebricosum. Libro etiam IIII. rerum humanarum M. Varro (ut apud Nonium legitur) Specum tenebricosum appellauit.

Et lux pinguitudini inimica. Antiqui omnes libri, Pinguitudinis uindicta: quam ueterem scripturam nec omnino contemnere debeo, nec explicare adhuc possum.

Anseribus admittendis &c. Ita castigauit e uetustis codicibus, parua correctione adhibita: uetus lectio, Anseribus admittendum is tempus. Antea in excusis, Ad amittendum tempus. &c. Columella iudicium meum confirmat, qui inquit, Anseribus admittendis tempus aptissimum, & quae sequuntur.

Saliunt ferè in aqua, dum se mergunt &c. Vetus lectio à communi diuersa: In aqua inungentur in flumen &c. Communi, ac peruulgata non ualde delector, otiosa enim, & inanis posterior sententia mihi uidetur: Satis enim id aperuerat, cum dixerat, anseres in aqua coire. Antiquam omni mendo uacare, affirmare non auisim: nec tamen illam negligendam puto, quae in tot uetustissimis libris inuenitur. Plinius breuius hunc locum persecutus est: Anseres in aqua coeunt, pariunt uere.

Notandum earum oua. Recentiores Graeci de re rustica auctores multa à Varrone acceperunt: eorum autem plures sententiae in commentarijs, ad Constantinum missis

missis, collectæ sunt. Nam hæc etiam præcepta Varronis à Quintilijs in Græcum sermonem translata sunt, libro

XIIII. ³⁹¹ Δὲ δὲ σημεῖα ἐκείνης χηνὸς τὰ ὠὰ διὰ χαρακτῆρων πνῶν, καὶ ταῦτα ὑποπθέναι τῆ μητρὶ. τὰ γὰρ

197 ἄλλοτρια, τὸ τὸ γένος ἔθάλπει. Δὲ ἡ ὑποπθέναι ὠὰ ἕως τῶν θ.

In quis non includant. Antiqui libri, In quæ non inducant. Infra tamen, Cùm autem sunt inclusi in has, aut speluncas, ut dixi. Significare enim uidetur non solum se eandem sententiam antea, sed ijsdem etiam uer-

198 bis protulisse: nam sensum uetus lectio non uariaret.

Ne si eo inegerint. Elegantior hæc est lectio, quam restitui, è ueteribus sanè libris accepta. Ostendi antea sæpe Varronem hoc uerbum usurpasse. Inigere anseres, ut inigere pecus, dictum est: parua labes in antiqua scriptura erat, si labes illa dici debet, Ne si eo inecerint, Vnius igitur literæ correctio, quicquid erat maculæ, sustulit.

198 Quotiescunque sumpserunt, locus &c. Qui Sumere, apud bonos auctores cibum capere significare non animaduenterant, omnia hic perturbant: uerba audacter commutarant, interpunctiones non suo loco posuerant, superiorem sententiam contaminarant: quæ omnia uitia ab antiquis libris longè absunt. Intellectus autem nunc tam apertus, ut declaratione non egeat: nos etiam in sermone nostro patrio, uerbo quod huic respondet, eodè sensu sæpe utimur, & pro comedere usurpamus.

198 Quod ipsi amant. Et hic, & paulo post iterum, muliebri genere in antiquis libris Anseres appellantur: nihil tamen uariaui: nam supra, cùm de illis agere cœpit, in ijsdem etiam antiquis libris uirili genere uocantur.

200 Mares ut foeminas. In excusis antea, Mares in foeminas, corruptè: uetus lectio & uera, & elegans est: neq;

neq; enim, inquit, diligentiam adhibere oportet, ut tot mares, quot fœminæ intromittantur: nam & si omnes mares, aut omnes fœminas intromiseris, citò tamen leporarium impleueris: utranq; enim naturam lepores habere existimati sunt: quod à Democrito etiam in Geoponicis accuratè traditur: & ab Aeliano libro x i i i. cap. x i i. περί ιδιότητος τῶν ζώων. Cuius uerba adponam: nondum enim scriptor ille formis excusus, ac peruulgatus est: Θηρατο δὲ ἀνδρὸς καὶ τὰ ἕτερα ἀγαθοῦ, οἷου μὴ ἄρ' ἐβουλάδα λόγῳ ἤκουσα καὶ αὐτῷ πεπίστευκα. καὶ δὴ καὶ διὰ ταῦτα ἐρήσειαι. τίκτει γὰρ δὴ καὶ ἄρ' ἄρ' ἐνας λαγῶς ἔλεγε καὶ ἔχει παιδοποιεῖσαι τε ἅμα καὶ ὠδίνει ὡς τῆς φύσεως μὴ ἀμοιρεῖν ἐκείρας καὶ ὡς ἐκτρέφει τεκῶν ἔλεγε καὶ ὡς ἀποτίκει καὶ δυνάσσει καὶ τρία καὶ ποτὸ ἐμαρτύρει. & ea quæ sequuntur: addit enim alia non minus admirabilia. Plinius etiam ab Archelao id affirmari narrat.

Quod eum Aeolis Bœotij leporim. Nescio an in ²⁰² his uerbis mendum sit, antiqua certè lectio diuersa, quæ tamen ualde perturbata est: Aeolis & bonum leporum. Suspicio ex ingenio ab aliquo correctore, ut nunc in excusis legitur, conformatum fuisse: melius ne corrigi locus queat, eruditi, & ingeniosi uiri uidebunt. In v. libro de lingua Latina aliter de huius uocis etymo Varro sentit. Lepus, quod è Siculis quidam Græci dicunt λέπωρις. A Roma quòd orti Siculi, ut annales ueteres nostri dicunt, fortasse hinc illuc tulerunt, & hic reliquerunt, id nomen.

Vbi tanta circumfluxit. &c. Vetus lectio diuersa ²⁰³ est, Vt tantum circumfluxerit nos. Quam tamen non recepi, nec probari posse puto, nisi uitium sit in his, quæ sequuntur, Varronis uerbis: eruditiores tamen de hoc etiam statuent.

Aqua

- 202 Aqua inquam finiendæ. Antea, Cludendæ, elegans hoc uerbum, & ualde hinc accommodatum, è ueteribus libris sumpsi, nec multo post interpunctiones suo loco collocaui: antea enim malè distincta oratio, omnem sensum confundebat.
- 202 Ita ut in eas L X X X. &c. Ita locum restitui ope uetustorum codicum, ex ingenio tamen, quod desiderari uidebatur, addidi. Quò autem studiosi, rectè ne hac libertate usus sim, iudicare possint, ueterem lectionem adponam: Ita ut eas L X X X. quadrantes coici possint. Alij nimis omnia explanare uoluerant.
- 203 Cum cumulatim positum est. Antiqua lectio deprauata, quam corrigere nequii. ut alij in hoc laborent, eam omnibus proponam, & uitia peruulgatæ ostendam. Optimus, ac uetustissimus codex, Quibus in tenebris cumularim positum est in doleis. Medie uetustatis liber, qui semper mendosior esse consueuit, Quibus in tenebris cliuulatim positum &c. Quanquam hylarim, posse pro cliuulatim, legi, supra ille adnotatum habet. Malè habitum esse olim hunc locum omnes nunc uideri possunt. In communi, Cum cumulatim, & sono uocis, & sententia etiam non ualde mihi satis facit.
- 203 Βοὸς φθιμῆνῃς πεπονημένα τέκνα. Cum alijs omnibus in locis literis Græcis Græcæ uoces in optimo exemplari scriptæ sint, hic tantum Latinis: quare magis laboraui. Tertiam dictionem mendum continere puto: non enim conuenit illi cum uetustis uestigijs, nec sensum præterea ullum idoneum habet. Notas quas pro illa inueni accuratè exprimam, Pepianem mina: ex ijs quamuis conatus fuerim, nihil quod firmum esset, elicere potui: nam quod φθιμῆνῃς, quàm φθινομῆνῃς scribere malui, dedi id antiquorum

quorum librorum auctoritati.

Ἴππων μὲν σφῆκες. Duo hic antea hexametri uersus 204
erant, qui parum immutatis uocibus eandem penitus sen-
tentiam habebant : posteriorem illorum abundare existi-
maui : eius enim in manuscriptis codicibus uestigium nul-
lum inueni, priorem retinui. Quem deleui Simplicius in
primum Aristotelis φυσικῆς ἀκροάσεως adducit, ⁵². Οἶον
ὃ κύων ἐξ ἵππου ἢ μάλλον σφῆκες ἐξ ἵππου ἢ μέλισσαι ἐκ
ταύρου. Ἴπποι γὰρ σφηκῶν γένεσις ταῦτοι ὃ μέλισσων. Et si
apud eum quoq; aliquantulum uariatus est. Ut autem li-
berè quod sentio proferam : arbitror olim in diuersis M.
Varronis exemplaribus diuersè illum legi solitum, aut ab
alijs etiam scriptoribus aliter pronuntiatum : undè non-
nulli infulsè existimauerint, utrunque in hoc loco neces-
sarium esse.

Intus opus faciunt. Vetusta hæc lectio, quam ue- 204
riorem puto : antea in excusis, Intus fauos melle far-
ciunt. Nam quod paulo post inquit M. Varro, Fauus ue-
nit in altaria : ad rem diuinam ueteres fauos adhibere so-
litos manifestum est. Euripides Iphigenia in Tauris,

καὶ τῆς ὀρέας ἀνθεμόρρητον γάνθη,
Ξανθῆς μελίτης ἐς πῦρ ἐμβαλῶ σέθεν.

Itaque nulla harum absidit &c. Totum hunc lo- 204
cum Didymus à Varrone accepit, in Geoponicis ⁴¹³.
Ἔστ' δὲ καθαρόν ὑπερβολῆ τὸ ἴωρον, ὑδνὶ τ' δυσώδων καὶ
ἀκαθάρτων προσίανον, ὅτε λίχνον. ὅτε γὰρ σαξίτη. &c.

Non ut muscæ ligurriunt. Duo rr, hoc uerbum 204
habere in optimis exemplaribus, & hîc, & apud Teren-
tium obseruaui, In Eunuchio : Quæ cum amatore suo cùm
coenant, ligurriunt. Ligurriunt enim, flosculos epularum
carpunt, & deliciares dapes studiosè sectantur : quem
sen

sensum in Adelphis alijs uerbis expressit, Atq; unum, quod quidem erit bellissimum, carpam.

204 Numero redducunt. In antiquis duo dd, hoc uerbum habet, & sanè saepe ueteres ita scribere solebant, ut Grammatici etiam ostendunt, & testimonio optimorum auctorum confirmant. Sententia autem ab Aristotele accepta est: δοκῶσι ὃ χαίρειν αἰ μέλιτ' α καὶ τῶ κρότω, διὸ καὶ κροτῶντες φασιν ἀσσοί' εἰν αὐτὰς εἰς τὸς μῆνος ὀσράκεις τε καὶ ψόφοις.

205 Ita'que insectantes à se eiciunt fucos. Ita ex antiquis codicibus emendaui. uetus lectio paruam maculam habebat, quam deleui. Itaq; impectantes &c. Vnius igitur literæ correctio totam rem confecit.

205 Physicam addiscat. Nihil hic uariaui, uetustam tamen scripturam proponam, quæ siquid in se boni habet, ualde hic perturbatum, ac obscuratum habet: Physicam achiscat.

205 Nunc cursu lampada tibi trado. Ductum esse hunc sermonem à ludis, quos Athenis faciebant, & λαμπάδων ἀγωνία appellabant, manifestum est. è Latinis auctoris Lucretius etiam elegantissimè inde translatis nominibus inquit,

Et quasi uitai cursores lampada tradunt.

Plato πρὸς νόμους libro v i. de eadem, qua Latinus poeta, re agens, eodem pacto locutus est: Γεννῶντας καὶ ἐκτρέφοντας παῖδας, καθάπερ λαμπάδα τὸ βίον παραδιδόντας ἄλλοις ἐξ ἄλλων.

205 Quidam μέλιον appellat. Optimum exemplar, Mellinen, habet: nihil tamen immutauit. μελιτ' αἶνας, quam eandem μελισσόφυλλον, & μελίφυλλον uocabant, appellasse Dioscoridem & Nicandrum Colophoniu, manifestum est. De tertio hoc nomine Varronis planè mihi non constat.

Vbi

Vbi sint, alij faciunt &c. Excusi antea, Aluos ubi 206
sint. Quarum primam uocem superuacaneam esse duxi, &
quod in manu scriptis non inueni, & quod sine illa sensus
pulchrè constaret. Vbi sint, enim appellauit domicilia
ipsarum: quod etiam confirmari his, quæ postea à Var-
rone dicuntur, potest: cum enim ex qua materia fierent
copiosè docuisset, iam illas Aluos coepit appellare. Hæc
omnia uocant à mellis alimonio, aluos. Quomodo enim
debit eo uerbo uti, antequam uim illius exposuisset?

Vitiles fimo bubulo oblinunt intus. Antea, Fi= 206
ctiles, in excusis. Vitiles emendauit, & auctoritate ueterum
codicum, & ratione ita suadente. Fictilia enim uasa per se
intus & extra læuia sunt, nec asperitatē ullam habēt: quo
uitio laborare dixit uitiles aluos, nisi remedium adhibea-
tur: nam Vitilia, ut quallos, cistas, & quicquid ex uimini-
bus fit, aspera esse constat. Vitile autem appellant Latini
scriptores, quod lentum est, & facile flectitur. Plinius ui-
tilibus nauigijs, corio circūfucis, Britannos nauigare dixit.
Idem etiā lib. x i i i. cap. i i i i. de quodā genere palmarū
agens, inquit: Folio latiore, ac molli, ad uitilia utilissimo.

Ne si non animaduernerint, inopiam escæ ha= 208
buisse. &c. Receptam lectionem retinui, & si illam non
bene firmam puto: nam præterquam quod à uetere dissen-
tit, per se etiam mihi ualde suspecta est. Vetus ipsa contur-
bator, & mendosior, nisi uestigia seruet ueræ lectionis.
Cum maiorē nullam opem studiosis dare possim, priscā scri-
pturam illis ostendam: Ne cum animaduernerint, aut
inopiam esse habuisse dicitis ait cum sint apes &c.

Quod est aliud melle, propoli. Ita in manu scriptis 208
antiquioribus scriptū inueni: qui modus loquēdi quamuis
rarior sit, ab optimis tamē auctoribus usurpatur. Locus ille
i ex epi

ex epistola Bruti & Cassij ad Antonium ita legitur in fidelissimo exemplari: Nos ab initio spectasse otium, nec quicquam aliud libertate communi quæsivisse, exitus declarat. Eadem ratione Flaccus in epistola ad Quintium videtur illud dixisse:

Néue putes alium sapiente bonoq; beatum.

208 Quod fit è malo & pyris sylvestribus cibum, & mel. In excusis antea, Ceram, & mel: cuncti manu scripti, Circum & mel, habent. Cibum, coniectura ductus emendavi, nã vetus lectio maculam habebat, quam sic deleri posse censui. Adiuuat autem iudiciũ meum, quod infra è papauere præberi dicit ceram & mel: & aliter duplex hoc ministerium appellat, id est à superiore diuersum.

209 Ita ut ne altitudine ascēdat. Antea in excusis, Descendat, mendosè. Inde natus error videtur, quod in manu scriptis Escendat. Obseruavi autẽ in priscis exemplaribus saepe hoc uerbum ita scriptum esse, ut in primo libro Varronis: E uinea in arbores escendit uitis. Item eodem libro, In carnarium escendat.

209 Vno tempore, ne potu &c. Et manu scripti omnes codices, & formis etiam excusi nonnulli, ita legunt: nam alij uno tenore, mendosè.

209 Quum foras hyeme &c. Valdè à priore lectione locus immutatus: nam sententiã, non uerba solũ, uariatam habet. Modica in hac re licentia usus sum: ut tamen fidem meam exoluam, ueterem hic scripturam adponam, & quid secutus sim, omnibus aperiam: Adponunt ibi, quo oras hyeme in pabulum procedere tamen possunt. Ex perturbatis illis uocibus, Quo oras: Quum foras, finxi: cetera ut illic erant, à priscis libris sumpsit, idoneumq; sensum habere hanc lectionem puto. Alij sunt, inquit, qui magis

magis apibus prospiciunt, & commodis eorum obsequuntur, qui hyeme cum in pabulum tamen procedere possunt, quia sciunt asperum id anni tempus esse, nec aliquid eas inuenire, quo ali possint, adponunt &c.

Cum plenas aluos habent &c. Locus, nisi fallor, 210 mendosissimus, & studio emendatorum quorundam ita concinnatus: antiqua certe scriptura diuersissima: quæ tamē ita deprauata sit, ut eā me corrigere posse, diffusus sim. Alij fortasse maioris ingenij, ac doctrinæ uiri, eū diligētia adhibita restituent, aut pro desperato locus habebitur. Vetus lectio, Ex ipsis uiris aluos habeat uem cōgerminarit coniecturā, &c. Ita in cunctis manuscriptis muro cōsensu legitur.

Et si opercula alui cū remota sint. Antiqua lectio 210 maculosa, cuius etiam uitia accurato librario cognita fuerint: nam notam ad eam, quam solet, adposuit. Sic igitur in prisca libris, Et si opercula aluum cum remoreissi.

Fauis qui eximuntur, &c. E' ueteris libris ita scripti. 210 Animaduertendus modus loquendi: nam in excusis antea, Fauorum qui eximuntur, &c. Quo autē ratio ueteris scripturæ intelligatur, totū locum, ut in optimo exemplari scriptū inueni, hīc adponā, Fauis qui eximuntur. Siqua pars nihil habet, aut habet in cunatū, cultello præficatur.

Antequam ipsæ prouiderint id fore. In cunctis 215 excusis perperam interpunctiones collocatæ erāt: in nonnullis præterea corruptè Ferè, pro Fore, legebatur: omnes maculas deleui. Quòd autē prouidentiam in apibus esse inquit, accepit id ab Aristotele, à quo magnā partem horum præceptorum de apibus mutuatus est: Προγνώσκουσι ὅ, inquit ille, καὶ χειμῶνας καὶ ἕδωρ αἰ μέλιτ' αἰ. σημεῖον ὅ: ἐκ ἀποπέτονται γὰρ. ἀλλ' ἐν τῇ ἐυδείᾳ αὐτοῦ ἀνελεῖνται ὁ γνώσκουσι καὶ μέλιτ' ἰουεροι, καὶ χειμῶνα προσδέχονται.

211 Ac tepido prono ad meridiem. Locus deprauatus, ut facile, qui accuratè attendat, animaduertet. Vetus etiam lectio perturbata, ac uitiosa, quæ in optimo etiam exemplari mendam adpositam habet: eam autem ut unusquisque in ipsa purganda ingenium exercere possit, cum fide proponam: Ac tepido promum è die quam maximè, &c.

211 Infriandum paulo plus, &c. Sic in omnibus manuscriptis inuenio: antea, Infricandum, nisi fallor, mendosè: quod etiam ex ijs uerbis, quæ M. Varro addit, cognosci potest: ne dum enim illas fricari utile esse censeat, manu tangi non uult: cuius rei ratio aperta est, Columella, & Plinius totam hanc rem & ipsi diligenter tradiderunt.

211 A' præcone renuntiari. Vetus lectio uitiosa est, & aut sine causa à cõmuni discrepat, aut siquid in se boni habet, ita maculis coopertū habet, ut à me illud erui non poterit: eam tamen hic adponam, A' præcone recinij.

212 Vbi discolors sint ceræ. Antea in excusis, Vbi diuersi colores sint discreti. Ita emendauit ex priscis exemplaribus, modica mihi libertate permissa: in illis enim, Vbi discolors sint cetera. Si cui iudicium meum displicebit, poterit is ex antiquis uestigijs ueriores lectionem indagare.

212 Ad tibicinem Græcum. Optimus, ac uetustissimus codex, Tubicinam Græcum. Quæ postrema uerba in eo sunt: reliquū enim libri defecit. Hinc autem integritas eius codicis intelligi potest, quòd extremum hunc librum multe, ac magnæ maculæ statim occuparunt: quæ antea superstite illo non tam licenter uagabantur, aut si improbius se extulissent, poterāt coerceri. Ipse nunc eo præsidio destitutus, quid faciã, non habeo: quamuis enim plures ma
nu scr

nu scriptos libros consulere possim, certum tamen ducem, quo confidam non habeo: ille autem sæpe mihi in malis rebus subuenire solebat. Sed maius etiã damnũ fecimus, quòd antiquus rei rusticæ scriptor, si hic liber temporis iniurias subterfugere potuisset, unã cum eo conseruatus esset: & alium, quem tamen habemus, emendatiorem ut puto, haberemus. Sed his nunc relictis, locos nonnullos uitiosos in ultimo hoc margine libri uideamus.

Insulas ludinorum ibi corrosas. Manu scripti nonnulli habent, Ludanorum: alij, Ludoanorum. Ultima harum etiam uox in diuersis libris uariè scripta: Concussas, enim quidam habent, quidam Circusas, alij Corussas. Nihil mendosius, aut negligentius scriptum extrema hac parte dici potest. Fortasse legendum Insulas ludiorum. De sacris autem quibusdã piscibus egit Aelianus, πρὶ ἰδιότητι τῶν ἰσῶν, lib. x i i. primo capite, cuius titulus est, πρὶ τῶν ἰερῶν ἰχθύων τῶν παρὰ μυρεῦσι. Trigesimo etiam primo capite eiusdem libri inquit, χειρὸν θείης ἢ ἰχθῆος καὶ ὑπακύνοντες τῆ κλήσει καὶ προφὰς ἀσμένεως δεχόμενοι πολλαχόθι καὶ εἰς ἰ καὶ τρέφονται &c.

Cùm mare turbaretur. In manu scriptis ferè Turbaret: nihil tamen immutauit. Erant & aliæ uarietates, scriptura tamen ita perturbata, ut ualde in hac parte laborare me piguerit.

Rhedarias ut tibi haberes mulas. Mulas, non Mulos, in omnibus manu scriptis inueni: Mulas autem ad rhedas iungere ueteres consueuisse, ostendit etiam Vlpianus de ædilitio edicto. L. ædiles aiunt, qui iumenta uendunt.

In Baiano autem tanta. Mediæ uetustatis liber, In Baiano autem ardis tanta, alij, In Baiano aut ardis.

Quum igitur manu scripti tam diuersi sint, uereor ne hic aliquod mendum lateat.

213 Vt suam pecuniam, &c. Manu scripti omnes quos uidi, Vel ut suam. Plura etiã erant in iisdem libris à comuni lectione discrepantia. Sed adeo maculosa, ut magis potuerint impedimento, quàm auxilio esse ad locos, si qui uitiosi sunt, purgandos: quare finem hic faciam.

P E T R I V I
 C T O R I I I N C O L U M E L
 L A E, D E R E R V S T I C A,
 libros, castigatio-
 nes.

NEC nulla, nec multa in Columella emendauit: neque enim tantum studium in eo restituendo, quantum in superioribus duobus auctoribus posui, neque tamen non conatus sum aliquid ei opis diligentia mea afferre: quæ uariauerim maioris momenti hic adnotata erunt: quorum autem codicum auxilio id fecerim, nunc declarabo: duos enim habui, quorum alter in Diui Marci bibliotheca seruatur, alter ab Augustinianæ familiæ sodalibus, qui Diui Galli appellantur, possidetur. Priorem illum Nicolaus Nicolaus, doctus, & accuratus uir, sua manu exarauit, & quemadmodum suspicor è bono, & uetusto exemplari exscripsit: habuit enim ille magnam librorum copiam, & non paucos etiam ueteres auctores suo labore, & opera descripsit: Hæ enim erant deliciae ipsius, & in ijs se rebus oblectabat. Vt copiosus autem homo, & locuples,

cuples, summa in hoc studio cura posita, magnam supelle-
ctilem librorum sibi comparauit, quos postea omnes Mar-
ciane sodalitati testamento legauit. Omnibus igitur quot
potuit modis studiosis literarum prodesse uoluit: nam dum
uixit, totum penè in libris emendis patrimonium effudit:
& moriens, ut eorundem usibus paterent, in publico loco
ipso collocauit, curaq; honestissimorum, ac diligentissi-
morum hominum mandauit. Posterior liber in ampla
quondam & ipse bibliotheca seruabatur, quam ædifica-
rat, & plurimis antiquis monumentis refererat, Lauren-
tius Medices splendidus, & illustris uir, extra portam,
quam Diui Galli uulgò appellant, unde etiam sodales, qui
sacellum ab eodem ibi magnificè erectum procurabant,
uocati erant. Aedes autem sacra, & præclara illa sedes
librorum superiore bello euersa est: quòd Saluti ciuium
(ualde enim mœnibus urbis propinqua erat) officere
posse uidebatur: multitudo tamen librorum ab iisdem in-
tra urbem receptis custoditur: non tamen ut antea expli-
cati sunt, sed in arcis quibusdam seruantur. Inde igitur de-
prompsi antiquissimum Columelle uolumen literis, quas
Longobardas appellant, exaratum. Quæcunq; autem in
hoc scriptore menda correxi, auxilio horum duorum
exemplariorum correxi, quæ fortasse si accuratius
pertractarentur, possent etiam alijs maculis
delendis auxilio esse: non tamen illa adeo
fidelia inueni, ut sine alijs confirma-
tionibus auctoritatem eorum
sequi tutum esse iu-
dicarim.

*

i 4

E PRI

E P R I M O L I B R O
C O L U M E L E
L A E.

Ἡρακλῆς Ποντικός, εἰς μὴ γέτωρ κακὸς εἶν.
 Heraclides Ponticus, disertus uir, magnusq;
 philosophus, περὶ πολιτικῶν scripsit, nam
 hoc etiam significauit Cicero, cum in epi-
 stola ad Q. Fratrem de iudicio Sallustij loquens, quod de
 suis de Rep. libris faciebat, inquit: Praesertim cum essem,
 non Heraclides Ponticus, sed consularis: ille enim quam-
 uis de Rep. administranda accuratè scripsisset, in publicis
 rebus uersatus nunquam fuerat. Horum Heraclidis libro-
 rum ἐπιτομὴν in Medicæa bibliotheca inueni: qui autem
 excerpfit, maximè quæ de moribus institutisq; plurima-
 rum gentium agerent, collegit. Vbi igitur de Cumanis,
 qui Aeolidem incolebant, sermo est, docet consuetudinem
 eos habuisse, ut uicini contra fures, latronesq; arma cape-
 rent, & expilatis succurrerent: inde autem fit, inquit ille,
 ut pauca admodum amittant: omnes enim una mente res
 aliorum perinde, ac suas defendunt: unde nonnulli existi-
 marunt hoc protulisse Hesiodū, cum cecinit, Sed neq; bos
 unquam periret, nisi quis malum uicinū habeat. Respexis-
 se enim eum ad hunc Cumanorum morem, quem egregiè
 cognitum habebat: illinc enim oriundus erat. quod ipse
 quoq; in Poëmate suo testatus est: ait enim, patrem ipsius
 Diūm relicta Cuma Aeolide in Bœotium agrum migrasse.
 Eruditam, elegantemq; Hesiodij carminis declarationē ex
 abditis Græcorum monumentis erutam, non incommodè
 mihi uideor peruulgasse.

Pronuntiauit adhibendum modum. Verba hinc
 Græca

Græca tollenda puto, nam Latinis uim illarum expressit Columella, nec in antiquis libris uestigium ipsorū uidetur. cum quibus uocibus Græci hanc sententiā proferrēt, quispiam in margine sui libri adscripsisset, librarius, aut corrector aliquis, operæ pretium se facere putauit, si ea huc inculcaret, ubi necessariae nullo modo sunt. Plinius etiam præceptū hoc Latinis uerbis enūtiavit lib. x viii. cap. vi. Imò hercule iudico, modū rerum omniū utilissimum.

E LIBRO II.

SEd quādoq; arabitur. Ambo manu scripti codices, Quandoq; , habent : formis antea excusi, Quandoq; : id quod non uno tantum hoc loco est, ut negligētia librarij hoc cōmissum esse uideri possit, sed nonnullis etiam alijs : ut in i i. libro, Quandoq; in usus prompserimus, integram lentem reperiemus. & in i i i. Quandoq; igitur uinitor hoc opus obibit: nam posterioribus his etiam duobus locis in impressis, Quandoq; , antea erat. Quādoq; igitur, non Quandoq; dixit Columella. Sed hoc alij quoq; boni auctores fecisse reperientur. Seneca certè sic locutus est : & si nonnulli locū apud eum maculosum putantes, ex Quandoq; , contrario ac nos cōsilio usi, Quandoq; fecerunt. Cū hæc scripsissem, accepi à Iosepo Iouio Lucensi, docto, & humano uiro, ueteris sanctitatis, ac modestiæ hominem, eundemq; præclaræ eruditionis iudicijq; , Tryphonem Chabrielem, putare, Q. Flaccum Quandoq; , pro Quandoq; sumpsisse, cū Poëticiæ artis præcepta tradens, inquit:

Sic mihi qui multum cessat fit Chærilus ille,
Quem bis terq; bonum cum risu miror : idemq;
Indignor quandoq; bonus dormitat Homerus.

Quæ enim pusilla res uidetur, non suo loco posita interruptio corrumpit elegantissimum sensum, & tantas tenebras offundit, ut in eo loco explicando plurimi nihil uiderint: eaq; doctum Poëtam, & magnum Homeri laudatorem, de principe ipso omnium Poëtarum dixisse crediderint, quæ profecto nunquam somniauit. Quemadmodum enim si fortè aliquid eruditum, elegansq; protulit Chærilus malus Poëta, ut portenti simile dicit se Flaccus mirari: ita etiam agrè ferre, ac stomachari, sicubi negligētior uisus est Homerus, qui tamen excusatione non careat: opere enim in longo fas est obrepere somnū. Eodem autē pacto alijs in locis idem Poëta locutus esse animaduertitur. Hæc noua eruditāq; Horatiani loci declaratio omitti à me non debuit: nam superiorē nostrā animaduersionē adiuuat, & ab ea quoq; si cōfirmatione ulla ipsa egebat, adiuuatur.

E LIBRO V.

Hanc arborem pleriq; existimant ultra milliarium sexagesimum. Theophrastus ex horum numero est, qui in v. i. libro de his quæ oriuntur è terra, inquit: Πδραπλήσιορ ἔρ τ συμβαῖνον τῶτο κ' ἐπὶ τ' ἐλαίας. ἔλε γὰρ ἔλε ἐκῆνο οδοκῆ πριακῶσιωρ σαδῖωρ ἀπὸ θαλάσσης ἐπάνω φύεαθ. De thymo autem loquebatur.

Præcipuè Liuianæ, Africanæ. Cuncta ferè hæc ficorum genera appellat Athenæus δεπν. lib. 111. Callistrutia in primis miris laudibus in cœlū tollit: uerba ipsius hæc sunt: τῶρ ἡ ἐρ τῆ καλῆ ρώμῆ καλισρυτῶρ καλυμένωρ σύκωρ, ἔ δ λυγκεύς ἐγκύατο δασῶρ ἐγὼ δξνεπέσρθ ἄρ ἐκ γένε πδρὰ πολὺ τῶ δμωνύμω: ποσάυτηρ ὑπόροχῆρ ἔχῆ ταῦτα τὸ σῦκα πρὸς τὰ ἐρ τῆ πάσῆ δικυμένῆ γινόμενα. ἐπαινεῖτῆ ἡ καὶ ἄλλα σύκωρ γένη κατὰ τῆρ ρώμῆρ γινόμενων. τὰ τε καὶ
 ρσῦμ

λευόμενα χῖα καὶ τὰ λιβιανὰ: ἐπὶ ἧ καὶ τὰ χαλκιδικά ὄνομαζόμενα ἢ τὰ ἀφεικανά.

E LIBRO VI.

Saliuati more demitti. Antea in excusis Saluiati, & hic, & pluribus alijs locis corrupte: in antiquis recte Saliuati. Saliuatum appellat, quod Apsyrthus, & alij qui de medicina equorum scripserunt, προπόσιμα uocant, & Saliuare, quod illi προποτίσσι. Crebrum autem hoc uerbum apud ipsos.

Muscus araneus, quem Græci μυγαλήν appellant. Ita ueteres libri habent, & ita sanè legi debet. Antea in excusis, σκυτάλην mendose: cum idem mendum Dioscoridis caput, quo de eo agitur, occupasset, studio ac diligentia Marcelli Vergilij eruditissimi, & optimi uiri sublatum fuit. Quin Græci μυγαλήν appellant, quem murem araneum Latini dixerunt, dubitari non potest. Plinius certè quæ Græci μυγαλήν tribuunt, muri araneo assignat: in libro enim x x i x. cap. i i i i. de mure araneo loquens, inquit: Est & contra morsum eius remedio terra ex orbita: ferunt enim non transiri ab eo orbitam, torpore quodam nature. Aelianus libro i i. cap. x x x v i i. περί μυγαλῆς: Ἐὰρ ἡ αἷς ἀρμαβροχίαν ἐμπέση οἶονεὶ πέδῃ καὶ εἰληπῆς ἢ μάλα ἀφανῆ ἢ τέθνηκε. Ληχθέντι ἡ ὑπὸ μυγαλῆς φάρμακον ἐκείνο ἐκ τῆς τῆ προχῶν διαδρομῆς ἢ ψάμμου δρῶσα ἐπεπάδῃ τῶν δὴ γαλι καὶ ἔσωσε πδραχρήμα.

Cum melleacapano. Ita emendaui, secutus fidem antiquorum codicum: in excusis, Attico. Qui mel quoddam acapnon appellari nesciebant, Attico, hic, ut arbitror, improbè scripserant: nam Acapno, legi debere, pluribus argumētis doceri posset. Quod enim Columella addit, uel
si id

si id non est, hoc etiã demonstrat: non enim facile erat mel acapnon inuenire. Plinius lib. x x i i i. cap. i i i i. Oculorum claritati confert, aliquid cum pari portione mellis acapni. Quod Mel acapnon esset, & cur ita appellaretur, idem etiam Plinius x v i. capite libri x i. declarauit. Apud ueterinariae scriptores huius quoq; mellis mētio est, maximè ad oculorum uitia pellenda.

Quod Græci uocant *εμβρυδακῆς*. Antiqua, & uera lectio: Græca dictio antea deprauata. Columellæ priora uerba ita, etiam sine testimonijs ueterum librorum, legendum esse probant: cū enim inquit, Extrahere cōceptum, & educere partum, uim Græci uerbi expressit.

E LIBRO VIII.

NE feles aut uiuerra perrepat. Ita emendauit ope ueterum codicum: excusi olim libri insulse Vipera habebant: quis enim audiuit unquam uiperã in sublimiores domus partes ascendisse? cū potius illa sub terra se abdere soleat, quemadmodum doctè cecinit noster Poëta,

Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu

Vipera delituit, cœlumq; exterrita fugit.

Ita autem scripserunt qui, quid Viuerra esset, ignorabant. De Viuerris, & cur ita appellata, & quo munere gratæ hominibus esse soleant, docuit Plin. libri octauo l v. cap.

E LIBRO IX.

IN irriguo solo frutices amelli. Codex Longobardus, Virgineo: alter, Virgeneo. Receptam lectionem loco suo tenui: quid tamen in manu scriptis inuenirim, tegere nolui.

EX HORTVLO.

NE grauis hausturis tendentibus. Nicolaus Leonicus, magnæ eruditionis homo, hunc locum mendosum esse existimauit, & pro Tendentibus, Celonibus legi debere credidit. Iudicium autem suum de hac re fecit in commentarijs suis $\mu\eta\chi\alpha\upsilon\iota\kappa\alpha$ Aristotelis. Ipse manuscriptos libros cum excusis cōsentire inueni, nec uitium ullum receptam lectionem habere puto. Docti tamen uiri de hoc statuent: nam quod idem ita etiā locum Plinij è XIX. libro cap. IIII. corrigi debere putat, aliter illum emendatum esse existimo. In excusis libris sic legitur, Pertica, organisq; pneumaticis tollendo nō hausto rigando: in antiquis uero ita scriptum est, ut tuto emēdari posse opinor, Tollenonum haustu rigandos: est enim Tollenon, ut Sex. Pompeius docet, genus machine quo trahitur aqua: quare cum Latini scriptores uernaculam uocem haberēt, quæ id appositè significaret, nescio cur externa uti debuerint.

Iamq; saluari properet lactuca sopore. Olim excusi omnes sapore mendose, ut patet. Quis enim tam imperitus harum rerum, ut non uideat sopore legendum esse?

Quas educat aluus. Ita castigauit: appellauit autem hic Columella cæcas colubras, uentris lumbricos, non angues: ne quis autem falleretur, aperuit quas colubras intelligeret. Dioscorides etiā nasturtium pellere ipsos tradidit. Aluos, pro Aluus, scriptum erat: ut equos, auos, sæpe in uetustis monumentis nominandi casu.

E LIBRO XII.

NArdum Gallicum, costum, palma. Olim in excusis, Crocum: manu scripti, Cortum, Costum, coniectura è ueteribus uestigijs emendaui.

Qua

Qua utuntur ad cōdituras Allobroges. Plutar-
chus in v. libro symposiorum picati uini mentionē fecit,
et in magno honore Romæ habitum refert capite 111.
Καὶ τῶν ἰταλικῶν οἱ περὶ τῆς πᾶσης δικάντος ἐκ τῆς πᾶσι
βίωνων γαλατίας δὲ πυσίτης οἶνον κατακρίσει, διαφερόν-
τως πινόμενον ὑπὸ ῥωμῶων.

Et Glechoniten sic condire oportet. Olim excusi,
Glyciriziten deprauatè : ueteres libri hīc, ut in extremo
capite Glechoniten, rectè habebant.

Orbiculata Cæsiana. In excusis olim, Sestiana.
Cæsiana, in uetustis inueni, nam ita quoq; in titulo scri-
ptum erat. hīc enim aliud capitis principiū est, ita inscri-
ptum: De malis Cæsianis, Orbiculatis, Melimelis, Matia-
nis. Vnde etiā facilius credi potest, hanc uerā esse lectionē.

Aridum si dabis, exiguius dato. Ita è uetustis li-
bris scripsi. Exiguius, secunda collatione : quod quamuis
multis nouum sit, non tamē sperni, ac reici debet. V eteres
etiam Iurisperiti sepe ita locuti sunt. lib. x x i x. Pan-
dectarum. L. cum aliter. Licet alij ualidioris uocis, alij exi-
guioris sunt. nec non lib. x x x. L. si ita sit adscriptum.
Et ait posse dici exiguius esse præstandum. sic enim in o-
ptimo exemplari scriptum est. Nam optimū Romani ser-
monis auctorem Lucretium Egregius, eadem ratione di-
xisse, manifestum est,

Nam nihil egregius quàm res secernere apertas
A dubijs.

Quia sepe in hoc cōmentariolo ueteris scripturae, quæ est
in peruetusto libro Pandectarum, qui publicè in hac urbe
custoditur, mentionem feci, rectum esse censui semel, cuius
iudicio antiquam, ueramq; lectionem indagauerim, decla-
rare : non enim exemplar ipsum semper consului: sed ha-
bui

huius excusos formis libros, quos cum antiquis illis Angelus
 Politianus studiosè olim contulerat, eosq; quantum mihi
 commodum fuit, pertractavi: illi enim quoq; publici sunt.
 Eruditissimi igitur uiri labor magno me labore leuauit:
 qui quidem, ut erat diligens, & accuratus, hac librorum
 collatione mirifice delectabatur, & ita posse bonos aucto-
 res multis maculis purgari uere existimabat: quæcunq;
 itaq; in priscis exemplaribus inueniebat, in impressis sedulo
 annotabat: quod si diutius ille uixisset, & quæ mente de-
 stinauerat perficere potuisset, opera, sedulitasq; ipsius ma-
 gnos studiosis literarum fructus attulisset, multosq; qui
 postea huic muneri corrigendorum librorum necessariò in-
 cubuerunt, magna prorsus molestia liberasset: sed ea nunc
 omnia inchoata, imperfectaq; iacent: rarò enim ille quid
 sentiret ostendebat, sed ueterè tantum scripturam cum fi-
 de in suos codices transferebat: còmodius, ut opinor, tem-
 pus expectans, quo posset de his rebus maturè dijudicare.
 Mors tamè eum præuenit, nec quæ cogitauerat ad exitum
 perducere potuit: Libri uerò obitu ipsius dissipati sunt,
 pauciq; è magno numero inueniuntur. Si quis autè pro-
 pter acumen ingenij, & uarià Latinorum Græcorumq; scri-
 ptorum lectionè hoc præclarè facere potuit, ille ut opinor
 fuit: nam, ut aiunt, libros etiã legum illustrare suo studio,
 & industria cupiebat, & fundamèta iam huius sui laboris
 iecerat. Hoc tamen ab illo relictum, à doctissimo uiro su-
 sceptum, & magna ex parte confectum est.

E PALLADIO.

Πρασιόκοιδης. Et hæc quoq; olim corrupta uox erat:
 Πρασιαι, ut Græcorum Grammatici ostendunt, sunt
 αἱ τὴ κήπων λαχαίαι κόειδος, unde nomē compositū, bestio-
 las

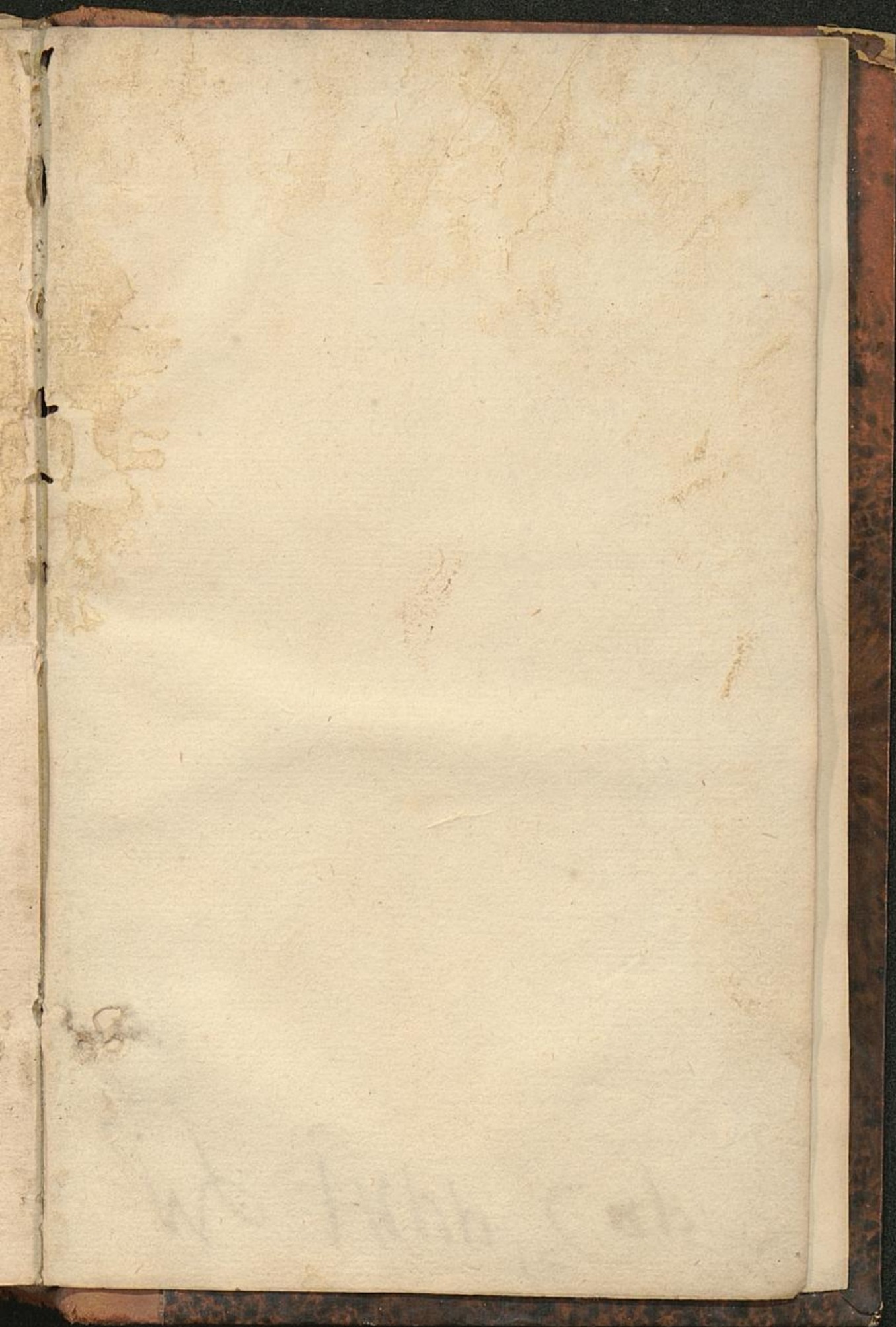

Las significare satis notas, manifestum est: quare $\pi\rho\alpha\sigma\iota\epsilon\kappa\acute{o}\iota\delta\alpha\varsigma$ legendum arbitror. In Geoponicis tamen $\pi\rho\alpha\beta\kappa\acute{o}\iota\delta\alpha\varsigma$ scriptum est, tanquam à porro, quod Græci $\pi\rho\alpha\beta\epsilon\upsilon$ uocant, nomen illis inditum sit: eadem certè ratio earum necandarum illhic à Diophane, quæ hic à Palladio traditur: ut uel Latinus à Græco, uel contra Græcus scriptor à Latino hoc remediū necessariò accepit.

*

F I N I S.

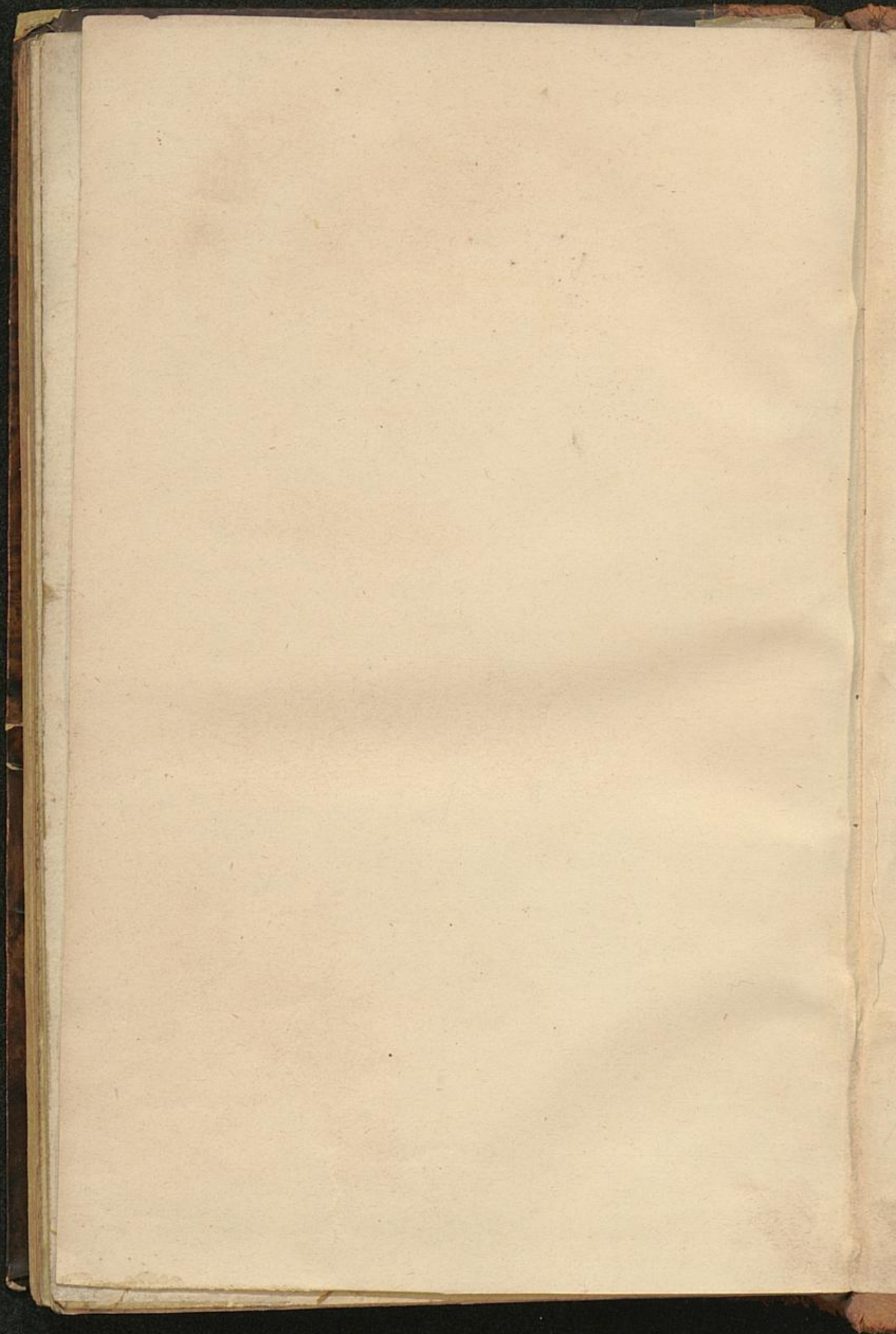

Ms Hippo 2 Cap 2

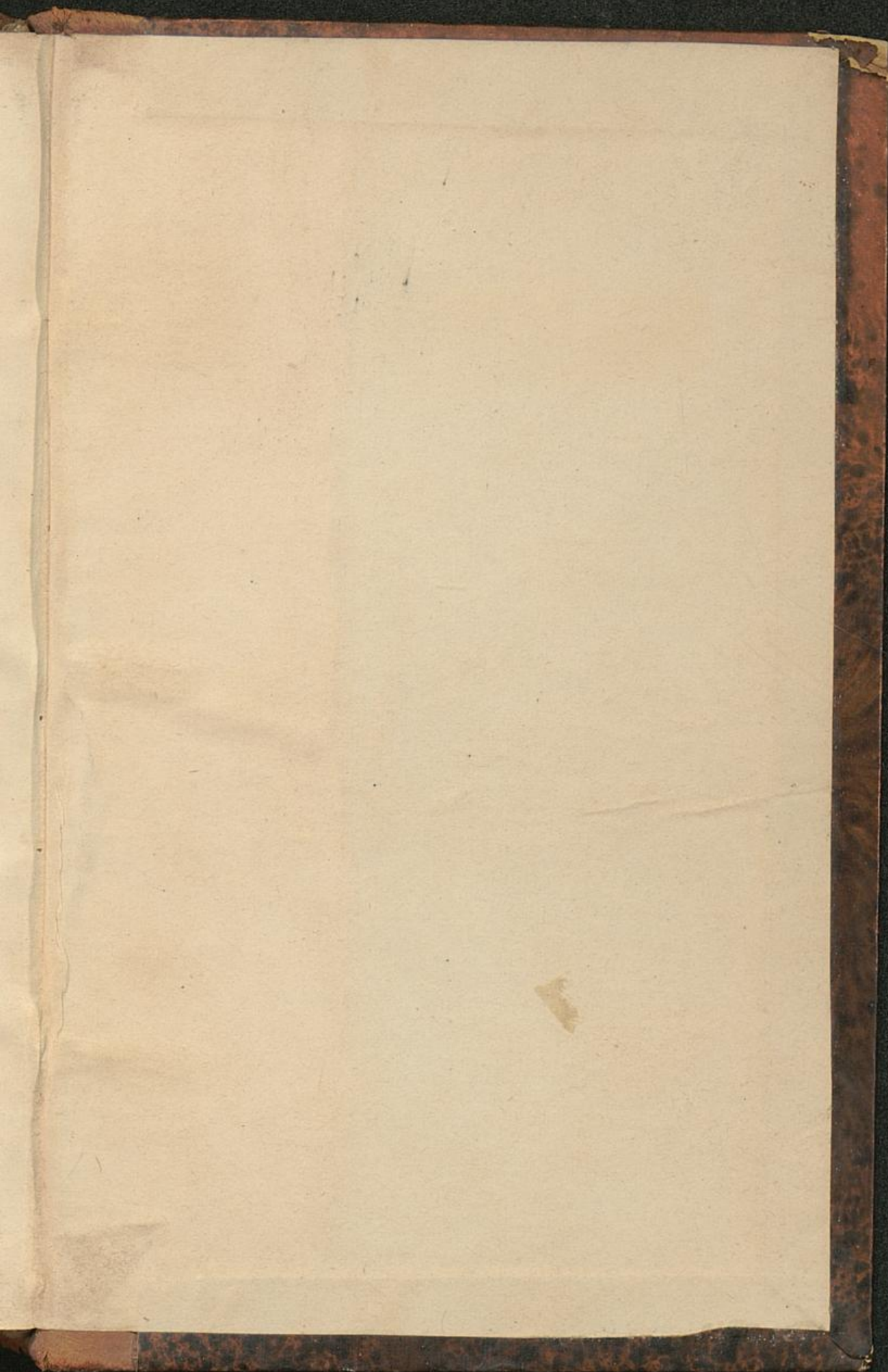

Th
5963